

Міністерство освіти і науки України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського
Кафедра цивільно-правових дисциплін

**Матеріали Круглого столу
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ
У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА»**

м. Острог, 18 травня 2023 року

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2023

УДК 342.7(063)
ББК 67
П 68

*Рекомендовано до друку
Навчально-наукового Інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 29 листопада 2023 року)*

Редакційна колегія:

Блащук Т. В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія» (*головний редактор*);

Балацька О. Р., директор Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського, кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія»

Лідовець Т. М., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, Національний університет «Острозька академія»

Шминдрук О. Ф., кандидат юридичних наук, доцент, Національний університет «Острозька академія»

П 68 Правове регулювання прав людини у сфері приватного права: матер. круглого столу (м. Острог, 18 травня 2023 р.) / ред. кол.: Блащук Т. В., Балацька О. Р., Лідовець Т. М., Шминдрук О. Ф. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. 122 с.

DOI 10.25264/18.05.2023

Основні тематичні напрями круглого столу – цивільно-правові дисципліни (цивільне право, цивільне процесуальне право, сімейне право, медичне право, трудове право, земельне право, аграрне право).

Робоча мова круглого столу: українська.

УДК 342.7(063)
ББК 67

© Автори, 2023
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2023

Андрощук В. В.,

студент четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОСТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ЮСТИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах великих геополітичних трансформацій і змін, що відбуваються в Україні і світі, для ЄС, як і будь-якої іншої організації, на перший план знову виходять питання щодо безпеки, свободи і правосуддя. Крім того, актуальність вказаної теми обумовлена і тим, наша держава стала кандидатом у члени ЄС у 2022 році. Тепер українському законодавцю необхідно адаптувати свої правові положення до вимог ЄС. А ґрунтовний правовий аналіз концепції «європейського простору свободи, безпеки та правосуддя» дозволить це здійснити і реалізувати на практиці найкращий позитивний досвід європейських держав.

В українській науці питання європейського права, що пов'язані з функціонуванням в Євросоюзі простору свободи, безпеки та правосуддя, описані не досить широко. Зокрема, належну увагу питанням боротьби із злочинністю приділили Т. Качка, Л. Галенька, М. М., Гнатовський, їх дослідження присвячені проблемам становлення європейського правового простору.

Мета дослідження полягає у розгляді правових засад функціонування простору безпеки та юстиції Європейського Союзу.

Вперше концепцію простору свободи, безпеки та юстиції (ПСБЮ) було закріплено та визначено в Амстердамському договорі 1997 року. Відповідно до ч. 4 ст. 2 цього договору ПСБЮ – це простір, в межах ЄС, в якому «забезпечено вільне переміщення осіб і водночас належні заходи щодо контролю на зовнішніх кордонах, притулку, імміграції, запобігання злочинності та боротьби проти неї».

Простір «Свобода» означає: відсутність контролю осіб на внутрішніх кордонах; формування спільної політики притулку, імміграції та контролю на зовнішніх кордонах.

Простір «Безпека» охоплює: запобігання та боротьбу із злочинністю, расизмом та ксенофобією; заходи з координування та співпраці органів поліції, правосуддя та інших компетентних органів.

Простір «Юстиції» включає в себе: розвиток співпраці судів у цивільних справах, що мають транскордонний характер; судову співпрацю у кримінальних справах; функціонування Євроюсти; створення Європейської прокуратури [1].

У статті 67 ДФЄС (Договір про функціонування ЄС) зазначено [2]:

П.1: «Союз є простором свободи, безпеки та юстиції, де поважаються основні права та різні правові системи й традиції держав-членів».

П.3: «Союз докладает зусиль для забезпечення високого рівня безпеки за допомогою заходів із запобігання та боротьби проти злочинності, расизму й ксенофобії та заходів з координації та співпраці органів поліції, правосуддя та інших компетентних органів, а також шляхом взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах та, вразі потреби, наближення норм кримінального права».

Спільна імміграційна політика ЄС має на меті керування міграцією, запобігання нелегальній міграції та торгівлі людьми. Ключовими юридичними інструментами є спеціальні постанови від інститутів ЄС, які можуть доповнюватися міжнародними угодами з третіми країнами щодо повернення нелегальних мігрантів до країн походження або транзиту. Фінансування цієї політики проводиться як ЄС, так і окремими державами-учасницями. Для координації політики була створена Європейська Агенція з управління оперативною співпрацею на зовнішніх кордонах держав-учасниць ЄС що має назву Фронтекс.

Основні функції Фронтекс полягають у співпраці з державами-учасницями з метою забезпечення охорони зовнішніх кордонів; розвитку інтегрованої моделі оцінки ризиків; підготовці персоналу національних прикордонних служб; та наданні допомоги державам-учасницям у проведенні спільних операцій з депортації нелегальних іммігрантів. Крім того, Агенція здійснює моніторинг та аналіз ситуації

на зовнішніх кордонах ЄС, зокрема, стану безпеки та потоків міграції, розробляє та пропонує стратегії щодо забезпечення ефективного функціонування систем охорони кордонів, сприяє взаємодії між державами-учасниками у цій сфері [3].

Фронтекс створив Центральний реєстр наявних технічних засобів для прикордонного контролю та спостереження, що включає судна, літаки, вертольоти, обладнання для прикордонного контролю, мобільні радарні установки, транспортні засоби, термокамери, мобільні детектори тощо. Ці засоби належать державам-учасникам та знаходяться в їх власності, але можуть бути надані на використання тим державам, які звернуться з відповідним запитом.

Компонент ПСБЮ, що стосується юстиції, передбачає взаємодію між судами у цивільних справах, яка базується на взаємному визнанні судових і позасудових рішень (ст. 67.4 ДФЄС). Така співпраця є можливою в разі транскордонних наслідків відповідних рішень. Крім того, не виключається гармонізація законодавчих і нормативних актів держав-учасниць. Судова співпраця у кримінальних справах (провадженнях) передбачає взаємне визнання вироків та судових рішень держав-учасниць. Також проводяться заходи, які спрямовані на запобігання та вирішення конфліктів юрисдикцій між державами-учасниками, а також на підтримку співпраці між судовими та еквівалентними органами держав-учасниць у кримінальних провадженнях та виконанні судових рішень [4].

Для підтримки співробітництва між правоохоронними органами держав-членів у запобіганні та боротьбі з тяжкими формами злочинності діє агенство ЄС під назвою Європол. Компетенція Європолу охоплює 42 тяжкі форми прояву злочинності, серед яких: організована злочинність; тероризм; незаконна торгівля наркотиками; незаконна діяльність, пов'язана з відмиванням грошей; злочини, пов'язані з ядерними і радіоактивними матеріалами; торгівля людьми і інші [5].

Європол: забезпечує стратегічний аналіз і оцінку загроз, з метою надання допомоги Раді та Комісії у визначенні стратегічних і оперативних пріоритетів Союзу в боротьбі зі злочинністю, підтримує координацію дій, що вживаються компетентними органами держав-членів з метою боротьби з підбобою євро, або в контексті спільних слідчих груп, при необхідності у співпраці з інституціями ЄС та органами третіх країн.

З метою підтримання зв'язку з Європолом кожна держава – член ЄС або третя держава створює або призначає національний орган, який виступає єдиним органом зв'язку між Європолом та компетентними органами такої держави. Кожен національний орган, з метою надання допомоги в обміні інформацією між Європолом та його державою, відряджає до штаб-квартири Європол як мінімум одного офіцера зв'язку.

Європол має два типи угод щодо співпраці, які визначають їх характер [6]. Оперативні угоди дозволяють сторонам обмінюватися персональними даними. Стратегічні угоди дозволяють сторонам обмінюватися стратегічною і технічною інформацією та проводити навчання, але не передбачають обмін персональними даними.

Отже, Європейський Союз створив значну правову та інституційну базу на шляху до створення простору свободи, безпеки та правосуддя. На сьогодні цей простір є досить чіткою реальністю, оскільки ЄС не лише заявив про свої прагнення, а й розробив плани дій для їх практичної реалізації. Проте, діяльність органів ЄС на міждержавному та національному рівнях ще не досягла повної гармонійності, і потребує подальшого вдосконалення.

Адже у роботі над ПСБЮ виникають різні правові проблеми, такі як різні правові системи та юридичні традиції між державами-членами, мовні бар'єри і політичні розбіжності. Крім того, обмін інформацією та співпраця між правоохоронними органами стикаються з питаннями щодо захисту даних та приватності осіб. Тому щоб, вирішити вказані питання ЄС проводить політику спрямовану на гармонізацію правових стандартів та посилення співробітництва. У цьому контексті союз активно сприяє розвитку спільних баз даних і підтримує програми навчання та обміну між працівниками.

Поступове включення ПСБЮ до інструментів впливу права ЄС на правопорядки третіх країн, які межують з ЄС, робить його ще більш важливим. Оскільки Україна має спільний кордон з об'єднанням, то її участь в ПСБЮ відкриває додаткові можливості для інтеграції країни в Європейський Союз.

Список використаних джерел:

1. Святун О. В. Простір свободи, безпеки та юстиції в ЄС та його вплив на Україну, 2021. URL: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/21755/mod_book/chapter/845/%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D1%83%D0%BD_%D0%9E_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%80%20%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8%2C%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D1%8E%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%84%D0%A1.pdf (дата звернення: 10.04.2023).
2. Consolidated version of the Treaty on European Union // Official Journal of the European Union. 30.3.2010-С 83/15. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12016M%2FTXT> (дата звернення: 10.04.2023).
3. FRONTEX. Who we are. URL: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/tasks-mission/> (дата звернення: 10.04.2023).
4. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / [В. М. Бесчасний, В. П. Філонов, О. В. Філонов, В. М. Субботін та ін.] ; за ред. В.М. Бесчасного. К.: Знання, 2019. 366 с.
5. EUROPOL. CRIME AREAS. URL: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas> (дата звернення: 10.04.2023).
6. EUROPOL. PARTNERS & AGREEMENTS. URL: <https://www.europol.europa.eu/partners-agreements> (дата звернення: 10.04.2023).

Чернецька Т. В.,

*аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія», адвокатка*

ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я приблизно 17,5% дорослого населення (1 людина із 6 у всьому світі) відчувають безпліддя, що свідчить про нагальну потребу в розширенні доступу до належної та високоякісної допомоги для тих, хто її потребує [1]. Безплідний шлюб є однією з гострих медичних та соціальних проблем у сучасному світі. В Україні з кожним роком кількість пар, які не можуть мати дітей, збільшується, як наслідок все частіше фіксується звернення таких осіб за медичною допомогою та подальше застосування додаткових репродуктивних технологій.

Варто зазначити, що в Україні не існує жодного профільного закону у сфері допоміжних репродуктивних технологій, норми якого визначають та регулюють основні напрямки єдиної державної політики в сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності до чинного законодавства України, зокрема ч.7 ст.281 Цивільного кодексу України передбачено, що повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством [2].

Основами законодавства України про охорону здоров'я (ст. 48) передбачено, що застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці [3].

Нормативним актом, що регулює допоміжні репродуктивні технології в Україні є Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні.

Згідно даного порядку передбачено, що допоміжні репродуктивні технології (далі – ДРТ) – методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (*in vitro* – техніка виконання експерименту чи інших маніпуляцій у спеціальному лабораторному посуді або у контрольованому середовищі поза живим організмом) [4].

Допоміжні репродуктивні технології повинні застосовуватись в закладах охорони здоров'я, що мають ліцензію на впровадження господарської діяльності з медичної практики, відповідне оснащення та обладнання. Для закладів охорони здоров'я, що здійснюють діяльність з медичної практики понад двох років, також необхідна наявність акредитаційного сертифіката.

Повнолітні жінка та/або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій. Такі пацієнти мають право самостійно на власний розсуд обирати заклад охорони здоров'я для подальшого проведення допоміжних репродуктивних технологій. Питання щодо застосування методик допоміжних репродуктивних технологій вирішується після оформлення відповідної заяви пацієнта/пацієнтів щодо застосування таких технологій, згідно форми передбаченої законодавством, медичного огляду та відповідного обстеження. Медична допомога за методиками допоміжних репродуктивних технологій надається в умовах конфіденційності відповідно до статті 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Сімейним кодексом України врегульовано визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Зокрема у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою

згодою її чоловіка, він записується батьком дитини. У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [5].

Варто зазначити, що допоміжні репродуктивні технології в Україні застосовуються не лише як лікування безпліддя, а й з метою збереження фертильності (збереження репродуктивної здатності в майбутньому).

Чинним законодавством передбачено, що бажанням жінки та за письмовою заявою пацієнта/пацієнтів щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій проводиться програма допоміжних репродуктивних технологій з метою кріоконсервації ооцитів, ембріонів перед лікуванням онкологічних захворювань (злоякісні новоутворення усіх локалізацій), гематологічних та аутоімунних захворювань.

Таким чином, регулювання допоміжних репродуктивних технологій в Україні має здійснюватись на підставі відповідного закону, який повинен відповідати положенням міжнародно-правових актів, які діють у сфері використання здобутків наукових технологій, таких як Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру і на благо людства (прийнята Резолюцією 3384 (XXX) Генеральної Асамблеї 1975 р.), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 37/194 «Принципи медичної етики» 1982 р., Загальну декларацію про геном та права людини 1997 р., Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization, (2023). 1 з 6 людей у всьому світі страждає від безпліддя:BOO3. URL: <https://www.who.int/news/item/04-04-2023-1-in-6-people-globally-affected-by-infertility>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1551>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787 від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01. 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n594>

Штепа Д. В.,

студентка третього курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

МЕДІАЦІЯ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Актуальність теми. На сьогоднішній час медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. В Україні інститут медіації тільки набирає обертів. Ефективність медіаційної процедури визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її впровадження в якості основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду, що знаходить своє відображення в підписаній Україною Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

Сьогодні процедура медіації набуває все більшої популярності. Вчені активізували свої зусилля на дослідженні питання правової природи медіації, статусу медіатора, моделях медіації, принципів та стадій медіації, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою роботи є дослідження змісту та особливостей медіації як альтернативного способу вирішення сімейних спорів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають між учасниками сімейних спорів в процесі застосування медіації.

Предметом дослідження є інститут медіації в сімейних спорах.

1.1. Історія становлення медіації в Україні

Оскільки спори є невід'ємною частиною людської природи, то до медіації в тій чи іншій формі люди звертаються здавна. Багато ознак процедури примирення, які відомі сучасному праву і практиці, сформувалися ще на ранніх етапах виникнення людської цивілізації.

Характерні риси цього феномену почали своє формування ще на ранніх етапах виникнення людської цивілізації. За часів первіснообщинного ладу переважала насильницька форма вирішення спорів, яка взагалі не була обмежена. Під час сутичок і збройних зіткнень переможець нав'язував свою волю тому, хто зазнав поразки.

Так званий принцип Таліону – «око за око», «зуб за зуб», тобто потерпілий здійснював самосуд призводив до застосування насильства, **і тому став неприйним**. Відтак з'являються перші примирителі, роль яких беруть на себе вожді й старійшини – найбільш авторитетні члени племені завдяки своєму віку та особистим якостям. **Основною метою посередництва того періоду була не відплата по заслугах, а підтримання миру і порядку**. Щодо відновлення справедливості, то це завдання було другорядним. Вождь і старійшина одночасно були і посередником, і арбітром, міг нав'язати сторонам своє рішення, однак сторони все одно були налаштовані вороже, не робили жодних поступок, нічого не забували і не прощали.

Мирову угоду скріпляли клятвою перед богами. Вона мала велике значення для підтримки миру, причому її не можна було порушити, інакше можна було поставити під загрозу весь уклад життя сім'ї та племені.¹

За часів Київської Русі. Як зазначає Н. В. Нестор, правові норми «Руської правди» закріплювали можливість заміни кровної помсти грошовим викупом за образу, як розвиток компенсаційного та відновлювального правосуддя.²

¹ Давыденко Д. Л. Из истории примирительных процедур в Западной Европе и США. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации* : официальное ежемесячное печатное издание Высшего Арбитражного Суда РФ. 2004. № 1. С. 163–176.

² Давыденко Д. Л. Примирительные процедуры и арбитраж в Древней Греции. *Третейский суд*. 2010. № 5. С. 161–168.

Незвичною для сьогодення формою закріплення угоди про примирення було хресне цілування на знак дотримання укладеної угоди, надання обіцянки розглядалось, по-перше, як символ миру та любові між князями, по-друге, як ритуал відвернення диявольських лестоців та ненависті.

Литовські статuti 1529, 1566, 1588 pp.,³ також передбачали можливість примирення сторін. «Єднанням» (таку назву мало примирення) могли закінчуватися майнові, земельні, а також кримінальні справи. Артикул 12 розділ IX передбачав звільнення гвалтівника від смертної кари через примирення, якщо згвалтована ним жінка «захотіла його собі за чоловіка мати». «Єднання» укладалось у письмовій формі, підписувалось і засвідчувалось печатками свідків (сторонніх людей). Спiр, залагоджений єднанням, не підлягав переданню до суду.

Примирення не тільки допускалось, а й заохочувалось представниками козацької судової системи. Сформувався й розширюється світовий ринок посередницьких послуг.

Поняття та принципи медіації

Медіація – є різновидом добровільних примирних процедур.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про медіацію», медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації⁴ і є допомогою сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення.⁵

Принцип добровільності полягає у наявності у сторін права особистого волевиявлення на проведення процедури медіації та свободи її припинення на будь-якому етапі процедури медіації і *правомочність сторін приймати будь-які рішення щодо вирішення конфлікту тільки за взаємною згодою.*⁶

Наступний принцип – конфіденційності. Процес не є публічним, адже сторони та медіатор можуть запобігти розголошенню комерційної й особистої таємниці (*про пропозицію та готовність сторін конфлікту до участі у медіації, факти та обставини, висловлені судження та пропозиції сторін медіації щодо врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, інформація отримана на етапі сепаратних зустрічей*).

Медіатор не може бути допитаний як свідок у справі (провадженні).

Не менш важливими є нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора.

Під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб йдеться у статті 7 Закону.

2. Медіатор не може:

- 1) суміщати функцію медіатора з функцією іншого учасника медіації в одному конфлікті (спорі);
- 2) надавати сторонам медіації консультації та рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору);
- 3) приймати рішення по суті конфлікту (спору) між сторонами медіації;
- 4) бути представником або захисником будь-якої із сторін у досудовому розслідуванні, судовому, третейському чи арбітражному провадженні у конфлікті (спорі), в якому він є чи був медіатором.

Самовизначення та рівність прав сторін медіації ще один з важливих принципів медіації. Основною перевагою медіації є те, що саме сторони впливають на хід процесу, визначають перелік питань і повністю контролюють прийняття рішення, на відміну від судового процесу, де рішення виносить суддя.

Рівність сторін. Сторони мають рівні права при проведенні медіації та обов'язку медіатора, поважати права і свободи людини, не надаючи будь-якій стороні медіації привілеїв чи обмежень.

³ Гурбик А.О. СТАТУТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529, 1566, 1588 http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21CO M=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Statuty_V

⁴ Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021. Відомості Верховної Рада України URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

⁵ Можайкіна О.С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55–58.

⁶ Йосипенко С.Т. Принципи медіації у приватно – правових відносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. № 35. С. 130–133.

2.1. Судова практика застосування медіації в сімейних спорах

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення, однак правове регулювання не може охопити усі сфери сімейного життя, а отже, не до всіх сімейних конфліктів можуть бути застосовані юрисдикційні процедури розгляду та вирішення правових спорів.

Сімейна медіація застосовується як досудовий спосіб вирішення спору, позасудовий спосіб, а також в процесі судового розгляду справи і на етапі виконання рішення суду.

В Україні на сьогоднішній день є ряд судів і суддів, які на початку розгляду позовів по сімейних спорах рекомендують сторонам звернутися до медіаторів для врегулювання спору мирним шляхом. Аналогічного методу вдаються і Служби з питань дітей, органи опіки та піклування, міські центри дітей та інші соціальні служби.

Застосування медіації в сімейних спорах підтверджується і судовою практикою.

Так, Деснянським районним судом міста Києва розглядалась справа №754/7581/17 за позовом про зміну встановленого порядку участі батька у вихованні малолітньої дитини шляхом обмеження у праві спілкування з дитиною з визначенням режиму побачення один раз на місяць в присутності матері. Особи зверталися з цього питання до медіаторів.

Як вбачається з наданих листів від 14.12.2017 р. та 18.12.2017 р. за підписом директора ОСОБА_5, в раках розгляду заяв були проведені індивідуальні попередні зустрічі, під час яких кожному було надано інформацію про процедуру проведення сімейної медіації, на що останні надали згоду. 05.12.2017 р. відбулася сімейна медіаційна зустріч ОСОБА_3 та ОСОБА_2, під час якої «ОСОБА_3 психологічно тиснув, принижував, всіляко ображав, негативно оцінюючи зовнішність та розумові здібності ОСОБА_2 допускав гендерно некоректні вирази.

На неодноразові зауваження медіаторів про припинення гендерно некоректних виразів і образ відповідав, що говорить правду, поведився агресивно, погрожував застосуванням фізичної сили до ОСОБА_2, вчиняючи при цьому характерні замаху руками. Враховуючи реальну загрозу фізичного насилля і фактичні діяння, які містили ознаки психологічного насилля, медіатори *були вимушені зупинити процедуру медіації*. При цьому спеціалісти Центру повідомили про інцидент, який безпосередньо стосується дотримання інтересів дитини, компетентні органи. «

Таким чином, сімейна медіація була зупинена і не проведена у зв'язку з неправомірною поведінкою ОСОБА_3.⁷

У даній справі не було досягнуто компромісу шляхом медіації, що свідчить про певні недоліки медіації, а саме: вона не завжди може розв'язати складний конфлікт та врахувати інтереси всіх сторін, крім того, одна зі сторін може не хотіти брати участі в медіації, що затримає процес вирішення конфлікту; присутня низька культура вирішення конфліктів, адже більшість громадян України не мають досвіду вирішення конфліктів за допомогою медіації, або ж навіть не знають про існування такої альтернативи. Крім того наше суспільство зіштовхнулось з проблемою відсутності розвинутої мережі медіаторів. В Україні поки що дуже мало кваліфікованих медіаторів, що готові працювати в цивільних справах, на додачу процес медіації може бути складним для тих, хто не знає, як правильно підготуватися до нього.

Але є і позитивна судова практика. До прикладу, ухвалою районного суду Одеської області було затверджено мирову угоду у справі про поділ спільного майна подружжя⁸.

Крім того, тісно пов'язаним з інститутом медіації є інститут врегулювання спору за участі судді. Тому практика інституту врегулювання спору за участі судді в Україні є непоширеною, оскільки такий механізм є новелою для цивільного судочинства.

Якщо звернути увагу на судову практику у цій сфері, то рішенням Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. (провадження № 2/754/940/18, Справа № 754/7581/17)⁹ у цивільній справі про обмеження у праві спілкування з дитиною, «враховуючи результати діагностики малолітнього

⁷ Рішення у справі №754/22/17 (провадження №2/754/298/18) [2018] Деснянський районний суд м. Києва. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75891508>

⁸ Ухвала про затвердження мирової угоди від 12 серпня 2021 року районного суду міста Одеса <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98964148>

⁹ Рішення Деснянського районного суду м. Києва у справі №754/7581/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75890692>

ОСОБА_4, особливу надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, Суд рекомендував: матері та батьку при вирішенні питання подальших взаємин між собою пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку ОСОБА_4. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі з завчасно зумовленим місцем і часом зустрічі. Вони мають відбуватися у спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби...».¹⁰

Аналогічні рекомендації висвітлені в Рішенні Голосіївського районного суду м. Києва від 18 травня 2017 р. № 752/3238/17 щодо справи про позбавлення батьківських прав, відповідно до якого «з листів Служби у справах дітей Голосіївської районної в м. Києві державної адміністрації з метою врегулювання конфлікту між позивачем і відповідачем щодо визначення місця проживання дитини й участі у її вихованні сторін було направлено для проведення сімейної медіації...».¹¹

Ще одним прикладом застосування медіації при вирішенні сімейних справ у цивільному судочинстві є Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 6 липня 2018 р. № 665/62/18¹² про розгляд цивільної справи про усунення перешкод у спілкуванні з онуком і визначення днів спілкування з дитиною. Встановлено, що «за результатами розгляду звернення ОСОБА_5 директором Центру проведено зустріч із ОСОБА_6 за місцем її роботи та досягнуто домовленості про співпрацю сім'ї із фахівцями Центру та мобільною бригадою з екстреної соціально-психологічної допомоги; здійснено візит фахівців мобільної бригади за місцем проживання ОСОБА_6 з метою з'ясування обставин конфліктної ситуації між сторонами та напрацювання плану спільних дій для вирішення проблеми; надано пропозицію сторонам конфлікту щодо організації та проведення медіації; залучено фахівця для надання послуги з медіації та організовано проведення медіації між сторонами конфлікту».¹³

Враховуючи Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 26 липня 2018 р. №754/15378/17 у цивільній справі про визначення місця проживання дитини, встановлено, що «відповідно до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, альтернативи судовому провадженню, такі як медіація, відвід (від судових механізмів) та альтернативні способи вирішення спорів, слід заохочувати щоразу, коли вони відповідають найкращим інтересам дитини. Попереднє використання таких альтернативних способів не слід використовувати як перешкоду доступу дитини до правосуддя. Таким чином, текст керівних принципів заохочує доступ до національних судів для дітей як носіїв прав відповідно до практики Суду, до якої вони мають доступ, якщо вони цього бажають. Проте такий доступ є збалансованим і узгодженим з альтернативними судовим процесам способами розгляду справ».¹⁴

Рішення Верховного суду Канади від 20 вересня 2018 року у справі «Haaretz.com та ін. проти Гершковіця». Суд визнав, що медіація є ефективним способом вирішення сімейних спорів у міжнародному аспекті та зобов'язав сторони скористатися послугами медіатора з метою вирішення конфлікту.

Рішення Верховного суду США від 12 червня 2017 року у справі «Kindred Nursing Centers Limited Partnership проти Clark» та Рішення Вищого суду Австралії від 18 листопада 2016 року у справі «Thorne проти Кеннеді» з аналогічним висновком суду.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) давно визнає медіацію як ефективний спосіб вирішення сімейних спорів, який сприяє зниженню кількості справ, що потрапляють на розгляд до суду, і дозволяє сторонам досягти компромісу без необхідності довгих і складних процедур.

У своїх рішеннях ЄСПЛ низку разів звертав увагу на важливість розвитку медіації як альтернативного способу вирішення сімейних спорів, зокрема у таких справах як López Ribalda та інші проти Іспанії (2018), С.М. проти Європейського Союзу (2015), та Mennesson проти Франції (2014).

¹⁰ Адамантис Е. Медіація в Україні: «за» і «проти». *Юрист & Закон*. [Електронний ресурс]. 2011. № 42. Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA002546.html.

¹¹ Недо К. А. Особенности медиации в судопроизводстве Болгарии и проблемы имплементации общеевропейских стандартов медиации. *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 166–172

¹² Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області у справі №665/62/18 від 06 липня 2018 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75294122>

¹³ Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. Міжнародний документ № 2008/52/ЄС від 21.05.2008 р..

¹⁴ Недо К. А. Особенности медиации в судопроизводстве Болгарии и проблемы имплементации общеевропейских стандартов медиации. *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 166–172.

У рішенні справи «López Ribalda та інші проти Іспанії» ЄСПЛ зазначив, що «медіація може бути цінним способом вирішення конфліктів у випадках, коли вона здійснюється з дотриманням необхідних гарантій і за умови, що сторонам надається належна підтримка».

Таким чином, ЄСПЛ вважає, що медіація може бути ефективним і прийнятним способом вирішення сімейних спорів, проте лише при дотриманні необхідних процесуальних гарантій, забезпеченні прав на доступ до суду та належної підтримки сторонам, не може замінити доступ до суду, особливо у випадках, коли справа стосується порушення прав людини, або коли сторони не можуть досягти домовленості через нерівність у балансі сил, підтримує розвиток медіації як альтернативного способу вирішення сімейних спорів, але при цьому підкреслює необхідність дотримання необхідних гарантій та забезпечення доступу до суду.

Не зважаючи на переваги вказаної процедури, існують також і недоліки. Одна з найбільш поширених проблем – недостатнє та некоректне роз’яснення процедури медіації. *Для вирішення цієї проблеми потрібно покращити доступність та якість інформації про медіацію для широкої громадськості. Це можна зробити шляхом проведення рекламної кампанії, яка буде просувати медіацію як ефективний та прийнятний спосіб вирішення сімейних конфліктів. Також важливо проводити підготовку та навчання процесу медіації, зокрема надавати інформацію про правила поведінки сторін, роль медіатора та очікування від процесу.*

Направлення на медіацію кейсів, які не підлягають вирішенню за допомогою медіації, може призвести до безрезультативного процесу та витрат ресурсів. *Для вирішення цієї проблеми важливо проводити уважний аналіз кожного кейсу перед направленням на медіацію. Медіатор повинен виявити можливості та обмеження медіації для кожного конкретного випадку. Також важливо мати чітку процедуру визначення того, які кейси можуть бути направлені на медіацію, а які – ні.*

Відсутність у сторін правильного розуміння суті медіації та використання її у своїх цілях. Часто сторони не розуміють, що медіація є процесом спільного пошуку рішення, а не однієї зі сторін, що вирішує конфлікт. *Медіатор повинен пояснити це сторонам та допомогти їм зрозуміти, що медіація може бути ефективною лише тоді, коли всі сторони працюють разом.*

Висновки. Особливості інституту медіації у сімейних спорах полягають в тому, що сімейна медіація є спеціалізованою галуззю медіації, яка зосереджується на врегулюванні конфліктів між членами родини, особливо в тих випадках, коли вони стикаються з розлученням, опікунством, розподілом майна та іншими подібними питаннями.

Однак, ступінь ескалації конфлікту в таких суперечках в процесі судового розгляду досягає свого апогею. І навіть якщо спочатку сторони заходили в судовий процес в натягнутих відносинах, то в процесі судових розглядів в 95% випадків ці відносини спотворюються до неможливості. Одним з яскравих доказів ескалації конфлікту є виклик дітей в суд для дачі показань або пояснень, надання письмових та усних пояснень, що містять в собі факти особистої і / або інтимного життя одного з подружжя, всілякі форми образ і осквернення один одного.

Суд не працює з причиною виникнення конфлікту, та й відносини сторін суду не важливі. Суд керується нормою права. Однак, часто посилаючись на норми права, кожна зі сторін у суді хоче розповісти свою історію відносин, поділитися переживаннями. Але тут наштовхується на суворі рамки судового процесу – суду це не важливо і не потрібно. Тому медіація у даному випадку є прекрасною альтернативою вирішення спору та збереженням стосунків.

Юрчук А. Ю.,

студентка третього курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СТАТУС МЕДІАТОРА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві під час здійснення господарської діяльності досить часто виникають конфлікти між суб'єктами, які потребують швидкого їх вирішення. Й тут поряд з традиційним методом вирішення спорів – через суд, виокремлюють альтернативний – за участю медіатора. Медіація, як альтернативний спосіб вирішення спорів, набуває значної актуальності в процесі реалізації в Україні судової реформи. Важливість активного впровадження медіацій у сферу вирішення спорів визначається перевагами такого способу примирення учасників спору, ефективність медіації сьогодні визнана у багатьох європейських країнах та має спеціальне правове регулювання.

Медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів (конфліктів) передбачає обов'язкову участь у цьому процесі третьої сторони – медіатора, який допомагає сторонам знайти варіанти виходу із конфліктної ситуації.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад статусу медіатора в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У певні історичні епохи існували різноманітні форми врегулювання конфліктів, які передбачали сукупність заходів і рішень, здатні тимчасово або остаточно погасити конфлікт між сторонами у формі, притаманної для цього конкретно-історичного суспільства. Враховуючи інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні і у всьому світі загалом, беззаперечним є той факт, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових спорів [1].

Звертаючись до генези поняття «медіація» в його історичній ретроспективі, варто зазначити, що медіація є не менш давнім поняттям, ніж сам соціальний конфлікт. Воно існувало ще в Китаї, в країнах Африки, де в якості медіаторів виступали старійшини племені. Якщо заглибитись в історію, то «медіацію» можна вважати таким засобом, який дозволяв швидше вирішити спір між конфлікуючими сторонами на відміну від врегулювання спору через норми права чи певний ієрархічний порядок [2].

Вперше на території України альтернативний метод вирішення конфлікту спробували застосувати ще у пізні радянські часи. При розпаді Радянського союзу суспільство зазнало певних дисфункцій та активізувалися конфлікти у різних сферах соціального життя. Наприкінці 80-х років група донецьких психологів вирішила встановити зв'язок з Американською арбітражною асоціацією та Федеральною службою посередництва, вони провели разом багато семінарів з вирішення конфліктів на території. У 1998 році уряд України за підтримки USAID створили Національну службу посередництва і примирення [3].

У 2002 році у Києві було зареєстровано Український центр порозуміння. Цей центр почав свою діяльність з медіацій, які застосовувались у кримінальних справах, для відновлення правосуддя, для певного розвитку громад та перші спроби шкільної медіації [4].

У напрямі впливу євроінтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації важливим кроком для України стало підписання 7 серпня 2019 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй про Міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. Слід відзначити, що підписання вищезазначеної Конвенції сприяло тому, що 15 липня 2020 року Верховна Рада зробила важливий крок та у першому читанні прийняла проєкт Закону «Про медіацію». Відповідно, 16 листопада 2021 року Верховна Рада України 302 голосами ухвалила у другому читанні вищезазначений Закон «Про медіацію» [5].

З метою створення правових умов для застосування в Україні альтернативної процедури врегулювання спорів та розвитку партнерських ділових відносин і формування етики ділового обороту, гармонізації соціальних відносин був апробований інститут медіації. Із застосуванням медіації стало зрозуміло, що в деяких випадках можливості цього методу багато в чому перевершують судочинство [6].

Перевагами та факторами ефективності медіації є конфіденційність змісту спілкування під час медіації та інформації, що стосується медіації, можливість найбільш зручного та швидкого вирішення спору без зайвих судових процесуальних витрат, а також зменшення конфліктів та можливість відновлення та зміцнення довіри до стратегічних відносин між сторонами спірних правовідносин [7].

Закон України «Про медіацію» визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [5].

Медіація за цим законом являється позасудовою добровільною, конфіденційною, структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію визначена медіатором. Медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора [8].

До ухвалення Закону України «Про медіацію» правовий статус медіатора був практично не врегульований. Спільнота медіаторів та прихильників даної процедури збільшується щодня. Саме тому питання правового статусу медіатора, кваліфікаційні й етичні вимоги до медіатора є нагальними питаннями, які потребують не тільки вивчення, а і відповідного, якісного унормування [10].

Слід зазначити, що до медіатора висуваються етичні вимоги. Специфікою розвитку медіації в Україні є саме те, що такі етичні вимоги були сформульовані раніше за кваліфікаційні критерії (до ухвалення спеціального закону про медіацію в Україні не було і відповідних кваліфікаційних вимог). Так, кодекси етики медіаторів були розроблені та затверджені ГО медіаторів, які існують у країні. Зокрема, ГО «Національна асоціація медіаторів України» 7 грудня 2017 р. розроблено та затверджено Кодекс етики медіатора НАМУ; Громадською організацією «Український центр медіації» також розроблено власний кодекс етики [11].

Окрім кваліфікаційних і етичних вимог, важлива особистість медіатора, яка проявляється, серед іншого, у здатності дотримуватися засад професійної етики. Особистість медіатора є невід'ємною частиною процесу.

Узагальнюючи, можна визначити, що вимоги, які висуваються до особи медіатора, можна поділити на три групи. Перші – кваліфікаційні, які встановлюються відповідними законодавчими актами. До таких вимог належать вік, освіта, стаж роботи, досвід у певній сфері тощо. Другі – етичні вимоги. Дане питання може бути врегульовано як на рівні медіаторської спільноти шляхом розроблення та затвердження відповідних етичних кодексів, так і законодавством. Третя група вимог – вимоги до особистості медіатора. Такі вимоги не можуть бути унормовані в жодному акті, проте їх формування та розвиток є вкрай важливими для медіатора [12].

На сьогоднішній день законодавством регламентована вимога до навчання та набуття професії медіатора, яка визначає що базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Навіть за відсутності досконалого законодавчого регулювання медіаторська спільнота прагне до створення саморегульованих механізмів для ринку медіації. Окремі організації встановлюють для медіаторів – членів таких організацій певні правила й процедури, які, серед іншого, містять норми та механізми щодо відповідальності.

Якщо порівнювати статус медіатора в Україні та світі, то висвітлення даного питання доцільно із досвіду Австрії. Щоб бути акредитованим, кандидат повинен бути включеним до списку осіб, що формується регіональним Верховним Судом. Так, медіатор має право претендувати на включення в такий список, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік – 28 років; не менше 200 годин професійного навчання в одному з акредитованих закладів (навчання повинно проходити тільки в зареєстрованих навчальних закладах, в тому числі в університетах). Кожні п'ять років медіатори повинні проходити підвищення кваліфікації [1].

Вимоги щодо освіти ставляться й до медіаторів Італії. Так, особа, яка виявила бажання стати посередником, повинна володіти ступенем або дипломом, принаймні еквівалентним університетського ступеня після закінчення трьох років навчання або (як альтернатива) бути членом професійної асоціації

або організації і пройти як мінімум дворічні курси перепідготовки у закладах, які є акредитованими Міністерством юстиції, а також протягом дворічного періоду перепідготовки вони повинні приймати участь як стажисти щонайменше в двадцяти процедурах медіації [9].

У Німеччині також діє окремий законодавчий акт, який регулює інститут медіації, – Закон «Про медіацію» від 21 липня 2012 р. Зазначений законодавчий акт не містить вимог до освіти, віку, підготовки медіатора. Відповідно до § 5 зазначеного вище Закону медіатор несе відповідальність за те, щоб шляхом відповідного навчання та регулярного підвищення кваліфікації він володів теоретичними знаннями та практичним досвідом, щоб мати можливість експертно керувати сторонами через медіацію.

З результатами проведеного дослідження можна дійти до наступних висновків.

З ухваленням Закону України «Про медіацію» відбувається фактичне визнання державою цього виду альтернативного способу вирішення спорів. Багаторічний розвиток медіації в Україні, до ухвалення Закону, дозволив сформувавши етичні й особистісні вимоги до медіаторів. Мінімальні кваліфікаційні вимоги, закріплені законом, та надання права медіаторській спільноті встановлювати такі вимоги свідчать про автономність професії медіатора і надання можливості медіаторам самостійно визначити вимоги для доступу до професії. Адже медіатори – це люди, які допомагають людям домовлятися, тож фактично почати вони мають із себе.

Узагальнюючи зарубіжний досвід підготовки медіаторів, слід зазначити, що в Україні з метою удосконалення вказаного інституту необхідно: забезпечити державне регулювання медіації та підготовки кадрів у цій сфері; виробити єдині державні стандарти підготовки медіаторів; здійснювати обов'язкову акредитацію установ, що здійснюють підготовку кадрів для сфери медіації; забезпечити постійне міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері досудового примирення та врегулювання спорів; сформувати єдиний державний реєстр кваліфікованих / сертифікованих медіаторів; забезпечити постійний державний та громадський контроль за якістю надання послуг у сфері медіації.

Належне закріплення інституту медіації в Україні стане вирішальним кроком до формування вільного громадянського суспільства та становлення дійсно правової держави та буде свідчити про рішучі наміри нашої держави гармонізувати власне законодавство до загальноприйнятих світових стандартів та відповідати міжнародним тенденціям у даній сфері на належному рівні.

Список використаних джерел:

1. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.
2. Крисюк Ю. П. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: історія впровадження в зарубіжних країнах і перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 154–157.
3. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 34–37.
4. Корінний С.О. Практика застосування медіації: європейський досвід та українські реалії. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2017. С. 62–68.
5. Барабаш Т.А. Теоретико-правова типологія медіації в Німеччині. *Наукові записки Міжнародною гуманітарного університету: збірник*. Одеса: Видавничий дім Гельветика. 2018. Вип. 28. С. 12–15.
6. Бондарчук Н. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 209–213.
7. Мирза С.С. Особливості становлення та розвитку медіацій у зарубіжних країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/334/258>. С. 133–138.
8. Канарик Ю. С., Костюченко А. М. Медіація як спосіб вирішення господарських спорів. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 4 (58). 2017. С. 24–27.
9. Романадзе Л. Еволюція цивільного судочинства та медіації: зарубіжний досвід. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 1. С. 23–31.
10. Кодекс етики медіатора. Національна асоціація медіаторів України. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyru-pyeeekakhsua>. С. 1–6.
11. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.
12. Мелех Л. Окремі питання медіації у господарському судочинстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 20. С. 209–215.

Шарапа Б. Ю.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Актуальність теми. На сьогодні Україна перебуває на шляху реформування та вдосконалення регулювання, реалізації та захисту права на охорону здоров'я, у тому числі шляхом зміни існуючої нормативно-правової бази. Насамперед, держава має створити умови для ефективного забезпечення і доступності для всіх права на охорону здоров'я, збереження і зміцнення здоров'я нації.

Актуальності набувають шляхи вирішення проблем правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, реалізації передбачених законодавством можливостей щодо надання якісної медичної допомоги, медичного обслуговування, здійснення прав вагітних жінок, засуджених, психічно хворих, осіб з обмеженими можливостями, людей похилого віку, учасників та дітей війни тощо.

Саме тому детальний аналіз прав у сфері охорони здоров'я є важливим в практичному аспекті. Оскільки створювана роками судовою практикою сприяє пошуку та подолання проблем і прогалин у законодавстві.

Досвід науковців у дослідженні проблеми. Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я було розглянуто у працях відомих науковців, зокрема: О. О. Бобильової, Т. С. Грузевої, Г. В. Іншакової, О. Ш. Коротко, В. Ф. Москаленко, Ю. В. Назарко, І. Я. Сенюти, Т. Л. Сиройїд, С. Г. Стеценка, Н. В. Павловської, О. О. Пунди, Г. О. Резнік, та інших. Водночас зазначені проблеми потребують сучасного дослідження на підґрунті оновленого законодавства, в тому числі з урахуванням проведення медичної реформи в Україні. Ідеться про питання співвідношення міжнародно-правових актів та актів вітчизняного законодавства у царині охорони здоров'я, вдосконалення понятійно-категоріального апарату в цій сфері у практичному аспекті на основі судових рішень.

Метою роботи є комплексний аналіз загальнотеоретичних, конституційно-правових та цивільно-правових засад регламентації права на охорону здоров'я, а також особливостей його реалізації задля формулювання пропозицій щодо удосконалення забезпечення цього права на основі аналізу судової практики.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **завдання**:

- з'ясувати визначення поняття і змісту права на охорону здоров'я людини та окремих груп населення, а також дослідити його різновиди;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання права на охорону здоров'я в Україні, дослідивши національні та міжнародні джерела;
- здійснити аналіз розгляду судових рішень національних судів щодо права людини у сфері охорони здоров'я і здоров'я населення;
- дослідити правові позиції Європейського суду з прав людини у сфері охорони здоров'я людини і здоров'я населення.

Життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю¹ не лише згідно зі ст. 3 Конституції України, а й із міжнародними документами. А отже, діяльність держави повинна зосереджуватися, зокрема, і навколо зазначених вище цінностей. Заходи, спрямовані на зміцнення здоров'я, його збереження становлять собою зміст охорони здоров'я, який є загальним обов'язком суспільства та держави. Володіння найвищим досяжним рівнем здоров'я є одним із основних прав будь-якої людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного та соціального стану

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 16.01.2023).

Право на здоров'я є особистим немайновим правом особи, яке визначається як сукупність можливостей фізичної особи вільно на власний розсуд визначати свою поведінку щодо індивідуального здоров'я². У свою чергу Н. В. Павловська наголошує на тому, що праву людини на здоров'я відповідає обов'язок всіх інших осіб утримуватися від таких дій, що можуть порушити це право. Таким чином праву на охорону здоров'я кореспондує наявність відповідних йому обов'язків зі сторони медичних працівників як спеціальних суб'єктів. Вони в силу закону зобов'язані здійснювати всі необхідні дії для збереження і зміцнення здоров'я кожної людини, підтримання її життя і надання їй медичної допомоги³.

Права людини у сфері охорони здоров'я включають усі права, якими наділені суб'єкти медичних правовідносин, закріплені на національному та міжнародному рівнях, що стосуються окресленої сфери. До них належать:

- 1) право на інформовану згоду;
- 2) право на вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я;
- 3) медичну таємницю та конфіденційність;
- 4) право на захист порушених прав;
- 5) право на доступність послуг у системі охорони здоров'я та інші⁴.

Право на охорону здоров'я є одним з найважливіших суб'єктивних прав людини, яке закріплено у нормативно-правових актах національного і міжнародного рівня. Зокрема з-поміж останніх варто відзначити документи з прав людини Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці, резолюції міжнародних форумів тощо. Це, наприклад, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про права дитини, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Статут Всесвітньої охорони здоров'я і т.д.⁵

Правовою основою діяльності системи охорони здоров'я на національному рівні є Конституція України, а саме стаття 49, та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», що проголошують і гарантують право кожної людини на охорону здоров'я. Також Цивільний кодекс України⁶ забезпечує природне існування фізичної особи, йдеться про право кожної фізичної особи на охорону здоров'я, зафіксоване у статті 283. У цілому питанням прав у сфері охорони здоров'я присвячено статті 283-287 Цивільного кодексу України.

Щодо спростування поширення медичної інформації, то це питання регулюється статтею 286 ЦК України, де встановлено, що фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні.

Однак у Постанові Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі № 760/8719/17⁷ міститься виняток з цього правила: допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для: організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; провадження досудового розслідування або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора та суду.

Матеріали справи не містять відомостей щодо наявності провадження досудового розслідування. Також відсутня згода позивача на розповсюдження відомостей щодо стану її здоров'я у будь-який формі та способом. Оскаржена позивачем інформація про її стан здоров'я була надана Диспансером № 5 інспектору Національної поліції в межах проведення ним перевірки щодо скарги сусідів позивача.

Відомості про стан здоров'я є персональними даними, і їхнє збирання могло здійснюватися тільки за згоди заявника, за винятком випадків, передбачених законом. Встановлені фактичні обставини

² Пунда О. О. Поняття та зміст права на здоров'я. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 34 (7-8). С. 64.

³ Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2002. С. 44.

⁴ Сенюта І. Я. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник. Київ, 2015. Р. 1. С. 5.

⁵ Назарко Ю. В. Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. док. д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. С. 46.

⁶ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.01.2023).

⁷ Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі № 760/8719/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86162369> (дата звернення: 17.01.2023).

справи не свідчать про те, що збирання та використання даних щодо стану психічного здоров'я позивача у такій формі та в контексті, в якому вони були використані було правомірним, мета їх обробки не була виправданою, враховуючи, що ці дані стосувались подій 1972- 2003 років, інформація, надана інспектору Солом'янського Управління Головного управління Національної поліції у м. Києві, віднесена до лікарської таємниці.

Приклади порушення прав людини на охорону здоров'я є і в міжнародній практиці, одним із них є рішення ЄСПЛ у справі «Кац та інші проти України»⁸, констатувавши порушення статті 2 («право на життя») та статті 5 («право на свободу та особисту недоторканість») ЄКПЛ. Справа стосувалася трагічної смерті у лютому 2004 року в Київському СІЗО №13 поетеси Ольги Біляк, яка була заарештована й ув'язнена за підозрою у пограбуванні 14 квітня 2003 року. Втім, на переконання заявників та адвокатів, які працювали зі справою, обвинувачення було сфабриковане. О. Біляк мала ряд хронічних захворювань, які в умовах слідчого ізолятора та на фоні ВІЛ-інфекції швидко загострилися й потребували негайного лікування. Батько затриманої надіслав лист адміністрації СІЗО, у якому вимагав госпіталізувати його ВІЛ-позитивну доньку. Проте представники слідчого ізолятора відмовилися помістити О. Біляк у спеціальний госпіталь. Так само у січні 2004 року прокуратура відмовила на прохання звільнити О. Біляк. Здоров'я О. Біляк серйозно погіршилося у грудні 2003 року. Проте, незважаючи на серйозні проблеми із диханням, постійну високу температуру та швидку втрату ваги, необхідної діагностики не проводилося, а лікування зводилося до використання жарознижуючих препаратів. 1 лютого 2004 року О. Біляк померла в стінах СІЗО. Експертиза показала, що вона померла від хвороби, пов'язаної із ВІЛ-інфекцією, – прогресуючої гнійної пневмонії.

Європейський суд одноставно ухвалив, що було порушення статті 2 Конвенції як щодо обов'язку держави захистити життя особи, яка перебувала під вартою, так і стосовно процедурного обов'язку провести ефективне та незалежне розслідування обставин її смерті. Крім того, суд виявив порушення статті 5 Конвенції.

Висновки. Отже, серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав людини право людини на охорону здоров'я посідає провідне місце. Саме воно гарантує кожній людині невтручання держави у сферу її особистого і сімейного життя, захист її життя та здоров'я, особисту недоторканність й безпеку та ін. Це право допомагає кожній особі реалізувати її особисту свободу, тобто можливості безперешкодного вибору варіантів поведінки у межах соціальних відносин, що є однією з умов активної життєдіяльності людини. Однак, незважаючи на те, що низка правових питань у сфері охорони здоров'я поступово вирішується напрацюванням судової практики, існує також чимало проблем, які напряму пов'язані з недофінансуванням медичних установ, що порушує права людини у цій сфері, на належні умови перебування у медичних закладах тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 16.01.2023).
2. Пунда О. О. Поняття та зміст права на здоров'я. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 34 (7-8). С. 64.
3. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2002. С. 44.
4. Сенюта І. Я. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник. Київ, 2015. Р. 1. С. 5.
5. Назарко Ю. В. Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. док. д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. С. 46.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.01.2023).
7. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі № 760/8719/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86162369> (дата звернення: 17.01.2023).
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Кац та інші проти України» від 18 грудня 2018 року (заява № 29971/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_485#Text (дата звернення: 17.01.2023).

⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Кац та інші проти України» від 18 грудня 2018 року (заява № 29971/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_485#Text (дата звернення: 17.01.2023).

Цверкалюк А. Ю.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У зв'язку із вторгнення російської федерації на територію нашої держави кількість справ про встановлення факту смерті особи значно побільшила, а законодавцем був дещо змінений в сторону спрощення порядок розгляду даної категорії справ. Також почала формуватися актуальна судова практика, яка стосується саме встановлення факту смерті під час воєнного стану. Дана тема є досліджена низкою як науковців так і практиків, зокрема, В. Мазура, В. Ф. Нестерович, однак проблематикою є те, що відсутні праці які б аналізували дане питання комплексно і структуровано, розглядаючи усі аспекти та проблемні питання, в тому числі особливості доказування у цій категорії справ. Дослідження порядку та особливостей доказування встановлення факту смерті під час воєнного стану є метою цієї роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі статтею 17 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація смерті проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану на підставі: документа встановленої форми про смерть, виданого закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою; рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою [1].

У разі, коли неможливості отримання документа встановленої форми про смерть, виданим закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою, заявнику потрібно звернутися до суду з заявою про встановлення факту смерті.

Особливість процедури встановлення факту смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, передбачена ст.317 ЦПК України, яка міститься у розділі, який регулює питання встановлення фактів, які мають юридичне значення. У липні 2022 року до цієї статті були внесені, іншими словами статтю адаптували до сучасних викликів, які виникли у зв'язку із воєнними діями. По-перше, внесенням змін було збільшено коло осіб, які мають право звернутися до суду із заявою про встановлення факту смерті особи. Якщо за попередньою редакцією такими особами були лише родичі померлого або їхні представник, то вже за новою редакцією, подати заяву до суду можуть члени сім'ї померлого, їхні представники, або інші заінтересовані особи. Щодо інших заінтересованих осіб, то вирішальним при визначенні того чи можуть такі особи звернутися до суду, є те, що встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки або законні інтереси. Окрім того, за новою редакцією, дію даної статті було розширено. Це було зроблено для того, щоб спрощеною процедурою могли скористатися жителі інших територій, які не охоплені війною. Якщо раніше, також можливістю могли скористатися лише жителі тимчасово окупованих територій, то зараз дія поширюється на територію, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан. Також заява про встановлення факту смерті на таких територія може бути подана до будь-якого суду за межами такої території України. Місце перебування чи проживання заявника на підсудність не впливають. Така заява розглядається судом невідкладно з моменту надходження. Рішення суду при розгляді справи в порядку ст. 317 ЦПК України підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання [2].

Під час розгляду справ даної категорії заявники подаючи заяви у зв'язку із воєнним чи надзвичайним станом, збройним конфліктом чи агресією, тимчасовою окупацією, надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру, звільняються від сплати судового збору [3].

Досліджуючи особливість встановлення факту смерті особи варто звернути увагу на постанову ВС у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05.12.2022 року у справі №4 90/6057/19-ц. Так, ВС наголошує, що встановлення факту смерті військовослужбовця під час захисту ним Батьківщини

внаслідок збройної агресії РФ проти України можливе лише в судовому порядку, адже законодавцем не було визначено іншого, тобто позасудового способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю військовослужбовця та військовою агресією РФ. [4].

До доказів, що підтверджують обставини, які викладені заявником можна віднести письмові докази, пояснення заявників чи свідків, скріншот особистого листування з померлим, звуко- і відеозаписи, висновки експертів, копія лікарського свідоцтва чи довідки про смерть, наказ командира військової частини про виключення із особового складу. Доказами також можуть бути данні, які отримані з відкритих джерел чи соціальних мереж та які доводять факт бойових дій у певній місцевості у певний час. Доказом до того ж буде й колективний акт про настання смерті. У такому документі необхідно зазначити максимально відомі обставини. Наприклад, прізвище, ім'я та по батькові померлої особи, місце та час смерті. Також варто зазначити чи був факт бомбардування або обстрілу, чи перебувала померла особа у сховищі. Обов'язково до акту вносяться відомості про осіб, які його склали, а також їхні контактні відомості. Колективний акт про настання смерті складається у двох примірниках.

Досліджуючи питання доказування у даній категорії справ, а саме питання юридичної сили актів чи документів, які видані окупаційною владою необхідно згадати про принцип міжнародного права «намібійські винятки», який був сформований у Консультативному висновку від 21 червня 1971 року Міжнародним судом ООН. Він полягає в тому, що документи, які видані окупаційною владою повинні братися судами до уваги у тих випадках, коли нехтування такими документами може призвести до серйозних порушень чи обмежень прав громадян. [5].

Щодо практики ВС в контексті застосування «намібійських винятків» є постанова ВС від 20 грудня 2018 року у справі №707/1607/16-ц. У цій постанові Верховний Суд зазначив, що посилання заявника на застосування «намібійського винятку» жодним чином не дає підстав для висновку, що факт смерті особи може підтверджуватися лише документами, які були видані окупаційною владою на непідконтрольній території України. Суд наголосив, що заявник повинен надати суду ще й інші докази, які не були отримані від органів окупаційної влади. Зокрема, такими доказами можуть бути пояснення свідків, фототаблиці тощо [6]. Схожа правова позиція міститься і в постанові ВС від 16 листопада 2022 року у справі № 759/1443/22. Окрім того в ній ВС також зазначив, що розгляд державними органами документів, виданих окупаційною владою, не означає автоматичного визнання такої влади [7].

До того варто наголосити, що 7 травня 2022 року до приписів статті 9 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», були внесені зміни відповідно до яких, будь-який акт (документ чи рішення), який виданий органами та/або особами, які створені, призначені чи обрані у порядку, який не передбачений Конституцією та Законами України, є недійсним, а також не створює жодних правових наслідків, окрім документів, які підтверджують факт смерті, народження реєстрації або розірвання шлюбу на території, яка є тимчасово окупованою, які додаються до заяви про реєстрацію відповідного акту цивільного стану [8]. Таким чином свідоцтво про смерть, яке видане окупаційною владою на території, яке є непідконтрольною Україні, буде мати юридичну силу попри те, що окупаційні органи, їх посадові чи службові особи є незаконними, а їхні юрисдикція не визнається Україною.

Таким чином, у зв'язку із змінами законодавства та встановленням судової практики, які цілком узгоджуються із законодавчими змінами процедура встановлення факту смерті значно спростилася, однак у зв'язку із динамічністю даної категорії справ можуть виникати зміни та прогалини, які потребуватимуть подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8388> (дата звернення: 31.03.2023).
3. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 14. Ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
4. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у справі № 490/6057/19-ц від 05.12.2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107963201>

5. Нестерович В.Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 85–92.

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №707/1607/16-ц від 20 грудня 2018 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/78978236>

7. Постанова Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 759/1443/22 від 16 листопада 2022 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107651726>

8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

Халімончук О. М.,

студент п'ятого курсу

*Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ ЯК НОВЕЛА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Серед численних новел Цивільного процесуального кодексу України, які є доволі складними у правозастосуванні, важливе місце займає інститут малозначних справ. Важливість його правильного застосування, перш за все, пов'язана з тим, що він підлягає застосуванню судами усіх інстанцій і на всіх стадіях цивільного процесу (причому незалежно один від одного), у тому числі й судом касаційної інстанції, яким є Верховний Суд.

Оскільки специфіка передбаченого порядку накладає суттєвий відбиток на окремі аспекти забезпечення та реалізації права на справедливий суд та доступу до правосуддя як невід'ємної його складової частини, зумовлюючи обмеження права сторін на касаційне оскарження, питання сутності, змісту та процесуальних особливостей розгляду малозначних справ набуває виняткової актуальності в сучасних умовах.

Визначення сутності, змісту, особливостей процесуальної форми малозначності справ у цивільному судочинстві, обґрунтуванні напрямів розвитку цивільного процесуального законодавства *є метою цієї доповіді.*

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному законодавстві України поняття «малозначні спори» вперше з'явилося у Конституції України з прийняттям у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». ЦПК України не містить визначення поняття «малозначні справи». І тут слід частково погодитися з І. О. Ізаровою, яка зазначає, що «Використаний термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні»¹.

Вирішення судом питань, пов'язаних з розглядом справи, за критерієм малозначності спору передбачає широкі дискреційні повноваження суду (судді), а тому є необхідність на практиці виробити критерії, відповідно до яких такий чинник як малозначність повинен бути оцінений об'єктивно. Наразі немає чіткого критерію, за яким можливо віднести ту чи іншу справу до категорії малозначних справ, оскільки кожна людина оцінює значність справи по-своєму. Отже, це завдання покладається на суд. Цей факт є неоднозначним, що при вирішенні питання про малозначність справи, суд може використовувати суб'єктивні оцінювальні поняття та визнавати справу малозначною на свій розсуд².

Слід зазначити, що Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду у справі № 127/22669/17 від 14 березня 2018 року висловив свою думку та зазначив, що враховуючи, що положення статті 19 ЦПК в структурі законодавчого акту розташовані серед загальних положень цього Кодексу, суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду. При цьому, за змістом правил пункту 1 частини шостої статті 19 ЦПК справи, зазначені в цьому положенні, є малозначними в силу властивостей, притаманних такій справі, виходячи з ціни пред'явленого позову та його предмета, без необхідності ухвалення окремого судового рішення щодо віднесення зазначеної справи до відповідної категорії³.

В умовах сьогодення розгляд і вирішення малозначних справ за правилами спрощеного позовного провадження є доцільним та об'єктивно зумовленим в контексті необхідності досягнення і підтримання стану процесуальної економії, де спрощене провадження є основним фактором оптимізації та

¹ Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991 – 2017. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: зб. наук. праць.* Київ, 2017. С. 18.

² Поліщук М. Г. Правові аспекти визначення малозначності справ цивільної юрисдикції. *Часопис цивілістики : наук.-практ. журн.* Одеса, 2018. Вип. 30. С. 71–74.

³ Ухвала Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 127/22669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72727714> (дата звернення: 09.01.2023).

перерозподілу процесуального навантаження на суддів і належним процесуальним інструментарієм, яким забезпечується реалізація права учасників судового процесу на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку.

Як зауважують окремі науковці, напрацювання критеріїв віднесення справ до малозначних має здійснити судова практика при застосуванні нового ЦПК України, після чого можна буде стверджувати про ефективність цього інституту процесуального права⁴. Проте якою ціною? Шляхом нівелювання одних справ (недопуску їх до касації) і досить суб'єктивного допуску інших. На думку С. Глущенко, запровадження касаційних «фільтрів» фактично дає можливість Верховному Суду розглянути будь-яку справу, в якій наявні три види інтересів: держави, суспільства та особи⁵.

ЦПК України не містить жодного порядку чи процедури визнання справ малозначними, але з даного питання є позиція Верховного Суду, висловлена в ухвалі від 27 грудня 2018 року у справі № 589/3937/17⁶.

В цій постанові суд робить кілька висновків. По-перше: суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду; по-друге: справа може бути визнана малозначною лише за постановлення ухвали суду про віднесення її до категорії малозначних; по-третє: справа не може бути малозначною в силу закону, якщо серед позовних вимог наявні вимоги немайнового характеру.

Дослідженням загальної практики ЄСПЛ, відзначено, що зазначений суд визначає право на усний розгляд як складову частину публічного розгляду, передбачає право викласти свою справу в суді, визначаючи також право на усний розгляд одним з елементів, покладених в основу загальної рівності сторін між сторонами в розгляді.

Що стосується практики національних судів, то незважаючи на те, що малозначні справи не можуть переглядатись в касаційному порядку (крім певних винятків), чимало справ розглядались Верховним Судом. Так, як показує практика, проблематичним є розгляд справ з немайновими вимогами, адже не встановлюється ціна позову, а відтак, має місце застосування дискреції суду. До висновків, зроблених судами у межах цієї теми можна віднести таке: суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду; справа може бути визнана малозначною лише за постановлення ухвали суду про віднесення її до категорії малозначних.

Таким чином, напрацювання критеріїв віднесення справ до малозначних має здійснити судова практика при застосуванні нового ЦПК України, після чого можна буде стверджувати про ефективність цього інституту процесуального права, забезпечення єдності судової практики з одночасним забезпеченням права на судовий захист.

Список використаних джерел:

1. Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: зб. наук. праць*. Київ, 2017. С. 18.
2. Поліщук М. Г. Правові аспекти визначення малозначності справ цивільної юрисдикції. *Часопис цивільстики : наук.-практ. журн.* Одеса, 2018. Вип. 30. С. 71–74.
3. Ухвала Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 127/22669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72727714> (дата звернення: 09.01.2023).
4. Гулько Б. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. URL.: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi> (дата звернення: 09.01.2023).
5. Гулько Б. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. URL.: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi> (дата звернення: 09.01.2023).
6. Ухвала від 27 грудня 2018 року у справі № 589/3937/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87243040> (дата звернення: 09.01.2023).

⁴ Гулько Б. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. URL.: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsi> (дата звернення: 09.01.2023).

⁵ Глущенко С. Касаційні фільтри – обмеження доступу до суду чи процесуальна економія? URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/105392> (дата звернення: 09.01.2023).

⁶ Ухвала від 27 грудня 2018 року у справі № 589/3937/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87243040> (дата звернення: 09.01.2023).

Фісай Ю. А.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

РОЗМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Постановка проблеми. Конституцією України 1996 року закріплено положення про поширення судової юрисдикції на всі правовідносини, що виникають у державі [1, ст. 124]. Це свідчить про піднесення ролі судів у правовій системі держави, оскільки саме з цього часу їх компетенція стає як ніколи широкою: вона охоплює всі спори про право та інші правові питання, що потребують юридичного вирішення.

Визначальною стала проблема не стільки розподілу компетенції між різними юрисдикційними органами щодо вирішення юридичних справ, скільки між самими судами й ланками судової системи: окружними (місцевими загальними), господарськими й адміністративними судами, а також Конституційним Судом України. Вирішення цього завдання покладено на відносно новий міжгалузевий інститут судової юрисдикції, головною метою якого має бути розмежування компетенції у вирішенні спорів про право та інших правових питань між судами.

Метою цієї доповіді є теоретично-практична розробка проблем цивільної та господарської юрисдикцій, що є необхідним для подальшого розвитку теорії цивільного та господарського процесуального права, вдосконалення законодавства та юридичної практики, забезпечення доступності правосуддя, а також формулювання теоретичних положень і практичних висновків, спрямованих на ефективне забезпечення захисту прав, свобод та інтересів осіб, які звертаються до суду.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних учених-процесуалістів. У сучасному українському процесуальному праві питання юрисдикцій досліджували: С. І. Бевз, Н. М. Бессараб, О. В. Гетманцев, Л. А. Кондрат'єва, В. О. Кучер, Н. О. Риженко та інші.

Вклад основного матеріалу дослідження.

Під юрисдикцією слід розуміти інститут права, який покликаний розмежовувати компетенцію різних юрисдикційних органів щодо розгляду та вирішення цивільних справ.

Юрисдикція – це встановлена законом сукупність повноважень цивільних або господарських судів щодо розгляду й вирішення справ, віднесених до його компетенції.

Інстанційна юрисдикція – це встановлена законом сукупність повноважень цивільних або господарських судів щодо розгляду й вирішення справ, віднесених до його компетенції, залежно від інстанції, до якої належить відповідний суд.

Територіальна юрисдикція (підсудність) – розмежування компетенції щодо розгляду справ між окремими цивільними або господарськими судами.

Так, спільним для цивільної і господарської юрисдикцій є поділ на вищезазначені різновиди. Однак, крім загальної, альтернативної, виключної територіальна цивільна юрисдикція ще буває спеціальною та за зв'язком справ.

Відмінним у цих юрисдикціях є те, що у цивільній суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Там перелік справ загальний і невичерпний [2].

А господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених ч. 2 ст. 12 ГПК України), та інші справи, у визначених законом випадках. Перелік категорій справ є вичерпним [3].

У цивільній юрисдикції позовні заяви, переважно, подаються фізичними особами, а в господарській – юридичними особами, фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності.

Як показує практика, наскільки б чітко законодавцем не було визначено систему судів та їх юрисдикцію, практика **застосування** відповідних норм неодмінно потребуватиме чітких правил. Так,

проаналізувавши низку судових справ у межах досліджуваної теми, можна виділити такі основні висновки Великої Палати Верховного Суду щодо розмежування цивільної та господарської юрисдикцій.

1. Спір за позовом громадської організації (об'єднання споживачів), яка представляє інтереси невизначеного кола споживачів на підставі Закону України «Про захист прав позивачів», до юридичної особи, яка надає комунальні послуги, щодо зобов'язання здійснити перерахунок послуг з утримання будинків, споруд та прибудинкових територій підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства [4].

2. Спір за позовом фізичної особи – співвласника багатоквартирного будинку та члена ОСББ про визнання недійсним договору з надання послуг з управління та обслуговування будинку, укладеного між ОСББ та суб'єктом господарювання, підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства [5].

3. Спори між членами громадської організації та громадською організацією з приводу визнання недійсним рішення загальних зборів щодо припинення повноважень одного з органів управління цією організацією підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства [6].

4. Спір про скасування державної реєстрації припинення юридичної особи – громадської організації підлягає розгляду за правилами господарського судочинства [7].

5. Господарські суди розглядають справи у будь-яких спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України та його органів, незалежно від суб'єктного складу [8].

6. Спір за позовом фінансового директора товариства, звільненого на підставі пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України, щодо поновлення на роботі та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу підлягає розгляду в порядку господарського судочинства [9].

7. Спір між фізичними особами про визнання недійсним одностороннього правочину про зустрічне зарахування грошових вимог, які виникли із договору щодо корпоративних прав, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства [10].

Відтак, дослідження правових позицій Верховного Суду засвідчує, що під час визначення предметної юрисдикції справ суди мають оцінити такі критерії:

- суть права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа;
- зміст заявлених вимог;
- характер спірних правовідносин;
- зміст і юридичну природу обставин у справі.

Таким чином, проаналізовані положення ЦПК України та ГПК України, а також судова практика демонструють необхідність подальшого вдосконалення норм щодо розмежування цивільної та господарської юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n8249>.
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі №916/978/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74506061>.
5. Постанова Київського апеляційного суду від 23 липня 2020 року у справі №753/17776/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90872101>.
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 січня 2021 року у справі №127/21764/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95242274>.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі №826/10249/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90111848>.
8. Постанова Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі №922/3506/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82885655>.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 лютого 2021 року у справі №753/17776/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439667>.
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі №359/10663/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401317>.

Фенчак К. П.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ТА ДОСТОЇНСТВА ПАЦІЄНТА

Постановка проблеми. Здійснення та захист гідності та достоїнства пацієнта є дуже важливими аспектами в сфері медицини. Кожен пацієнт має право на повагу, гідність та захист своїх прав, а також на доступ до якісної медичної допомоги. Здійснення гідності та достоїнства пацієнта означає поважне ставлення до його особистості, відповідальне виконання професійних обов'язків медичних працівників, дотримання медичних стандартів та протоколів, а також конфіденційності відносно інформації про пацієнта. Захист гідності та достоїнства пацієнта означає забезпечення йому безпеки, запобігання будь-якого впливу на його волю та вибір, захист від будь-якого впливу з боку інших осіб, а також забезпечення доступу до необхідної медичної допомоги. Для здійснення та захисту гідності та достоїнства пацієнта важливо дотримуватися етичних принципів, таких як повага до пацієнта як особистості, довіра, конфіденційність, прозорість та інформованість пацієнта про стан його здоров'я та методи лікування. Також важливо забезпечувати пацієнту доступ до якісної медичної допомоги, яка повинна бути безпечною, ефективною та відповідною до потреб пацієнта. Але дуже часто на практиці порушується механізм здійснення та захисту гідності та достоїнства пацієнта, що приводить до виникнення спорів між пацієнтом та особою, яка надає медичні послуги. Тому актуальним на сьогодні залишається дослідження практичних аспектів здійснення та захисту такого права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 3 Конституції України визначає гідність людини як найвищу соціальну цінність. У ст. 21 підкреслюється, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Стаття 28 Основного Закону гарантує кожному право на повагу до його гідності, а ст. 41 встановлює обов'язок кожного «не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [1].

Законодавець чітко розглядає гідність як конституційне право людини і як цінність. Подвійний вимір людської гідності, її буттєва укоріненість, нерозривність від інших прав, свобод і цінностей вказує на її значущість та особливе місце в українській правовій системі. Саме тому роль Конституційного Суду України є ключовою, оскільки відповідно до п. 2 частини першої ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» [2] має повноваження офіційно тлумачити положення Конституції України і законів України.

КСУ у своєму рішенні від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 (справа про смертну кару) вперше окреслив свою позицію щодо значення права на людську гідність, дійшовши висновку, «що невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані» [3]. Фактично, КСУ вказує на абсолютність і фундаментальність права на людську гідність які закладені в Конституції, при цьому, керуючись виключно позитивістським підходом у своїй аргументації.

На думку С. В. Шевчука, право на людську гідність як і право на життя у більшості конституційних системах є абсолютним. Не існує жодного критерію, за яким держава може обмежити право на реалізацію цього права, адже йдеться про сутнісний зміст права на людську гідність, яке по суті є ядром інших конституційних прав і свобод людини [4, с.33]. Проте, в деяких випадках, гідність людини може стати правовою підставою для обмеження інших конституційних прав.

У зв'язку із цим цікавою є аргументація КСУ у рішенні від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018, в якому наголошується, «що людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав» [5]. Окрім цього, КСУ посилається на Загальну декларацію з прав

людини 1948 р., в якій закріплено, «що визнання за всіма членами людської родини природженої гідності та рівних і невідчужуваних прав становить основу свободи, справедливості та миру в світі» [6].

Людська гідність з'являється у більшості основних міжнародних документах, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., у ст. 7 якого встановлено, що «нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню», також у ст. 10 зазначено, що «всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поведження і поважання гідності, властивої людській особі» [7].

Гідність особистості – ця проблема завжди була актуальною, а суперечки спори неї болючі. В умовах сучасної цивілізації ці суперечки не тільки не вщухли, а й набули ще більшої гостроти. Крім того, у них висвітлюються нові, надзвичайно цікаві нюанси та аспекти. По-новому, з урахуванням нових реалій науки і медицини, на цю проблему змушує нас поглянути біоетика – ще молода, але вже завоювала серйозний епістемологічний статус наука. Біоетичний аналіз проблеми гідності виводить насамперед на медичну етику. Біоетичний ракурс дає нам можливість оголити ті аспекти вищезазначеної проблеми, які роблять її глибокий філософський зміст зрозумілим і близьким будь-якій людині, оскільки будь-який з нас рано чи пізно стає пацієнтом чи родичем пацієнта.

В Україні одним з найбільш явних порушень у зв'язку з застосуванням технологій штучного інтелекту є порушення права на приватність, зокрема, доступ до баз персональних даних. Це є дуже вагомим проблемою у сфері медицини, оскільки всі відомості про пацієнта, які пов'язані зі станом його здоров'я або особистого характеру зберігаються у таємниці, а вся інформація пацієнта повинна бути надійно захищена від сторонніх осіб. Це стосується і біологічних матеріалів, взятих для лабораторних аналізів чи наукових досліджень організму пацієнта.

Існує кілька практичних проблем здійснення права на гідність у пацієнтів, деякі з них включають:

1. Недостатня конфіденційність. Часто пацієнти відчують, що їх конфіденційність не дотримується, коли медичні працівники обговорюють їхній стан здоров'я або інформацію про них з іншими людьми без їхнього дозволу. Це може призвести до почуття стиду та порушення гідності.

2. Недостатня інформованість. Іноді пацієнти не отримують достатньої інформації про свій стан здоров'я та можливі методи лікування, що призводить до почуття безпорадності та зниження гідності.

3. Порушення вольових прав. У деяких випадках медичні працівники можуть здійснювати дії без дозволу пацієнта, що призводить до порушення його вольових прав та зниження гідності.

4. Недостатня повага до пацієнта. Іноді медичні працівники можуть не дотримуватися етичних принципів, які повинні бути в основі взаємодії з пацієнтами, таких як повага до гідності та особистості пацієнта.

5. Недостатня доступність до медичної допомоги: Відсутність доступу до якісної медичної допомоги може призвести до зниження гідності пацієнта, оскільки він не отримує необхідної допомоги та лікування.

Вищевказані проблеми дозволяють говорити про те, що на сьогодні Україна здійснює недостатній контроль за порушеннями в сфері витоку інформації та інших сферах взаємодії із штучним інтелектом. На нашу думку, це пов'язано з тим, що законодавство не встигає за розвитком цієї сфери, оскільки багато злочинів, передбачених в ЄС, в Україні залишаються нечітко артикульованими, а отже, не регульованими. У зв'язку з цим, з метою недопущення порушення фундаментальних прав людини, які зазначені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, безконтрольного розвитку та використання штучного інтелекту у суспільстві, державні органи, на які покладено законотворчий процес, мають розробити проекти законів та інших нормативно-правових актів, що стосуються прав і свобод людини, які пов'язані із використанням штучного інтелекту. Уряд держави має забезпечувати підготовку відповідних документів та представляти інтереси держави в ЄСПЛ під час розгляду справ про порушення прав людини в Україні задля дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Також аналіз рішень ЄСПЛ дає можливість дійти висновку, що більше всього порушень права пацієнта на гідність та достоїнство простежується у місцях позбавлення волі. Основною причиною порушень прав засуджених на отримання медичної допомоги та лікування є підпорядкованість і залежність медичних працівників від керівництва адміністрації виправної установи. На сьогодні важливо створити таку систему доступу ув'язнених до лікаря, яка була б чіткою і зрозумілою для кожного: кожен ув'язнений, який потребує консультації з лікарем, повинен мати можливість зустрітися з ним

якомога швидше; кожен хворий в'язень повинен щодня оглядатися лікарем; жінки в установах виконання покарань повинні мати доступ до гінекологічних медичних послуг.

У висновку можна зазначити, що забезпечення права пацієнтів на гідність є важливим завданням як для держави, так і для медичних працівників. Держава повинна забезпечувати законодавчий захист та розвивати етичні стандарти в галузі охорони здоров'я, надавати навчання медичним працівникам та забезпечувати доступ до якісної медичної допомоги для всіх громадян. Медичні працівники повинні дотримуватися етичних стандартів, розуміти важливість збереження гідності пацієнтів та поважати їхню особистість. Забезпечення права пацієнтів на гідність є ключовим фактором у забезпеченні якісної та ефективної медичної допомоги та підвищенні рівня довіри до системи охорони здоров'я в цілому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України № 254к/96-VR від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136– VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 35. Ст. 376.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29.12.1999 № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>
4. Шевчук С. В. Людська гідність у системі конституційних цінностей. *Право України*. 2018. № 9. С. 29–40.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22.05.2018 № 5-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18>
6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

Турович Ю. В.,

студент четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ОРГАНІЗАЦІЇ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ (ОБ'ЄДНАННЯ МЕДІАТОРІВ) ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ.

Постановка проблеми. Медіація як метод альтернативного врегулювання спорів стає все більш популярним у бізнесі, сімейних та інших конфліктних ситуаціях. Однак, як і будь-яка інша професія, медіаторство потребує встановлення стандартів якості та професійної етики, а також контролю за їх дотриманням. Для цього відповідальні організації саморегулювання діяльності медіаторів (об'єднання медіаторів), які забезпечують ефективність та якість надання медіаційних послуг. У сучасному світі, зростання кількості спорів та конфліктів між людьми спричиняє потребу в ефективному вирішенні цих питань. Медіація стала досить популярною формою вирішення конфліктів в багатьох країнах світу. Однак, для забезпечення якісного та ефективного процесу медіації потрібно регулювання цієї сфери діяльності. Організації саморегулювання діяльності медіаторів, такі як об'єднання медіаторів, є важливими інструментами регулювання діяльності медіаторів та забезпечення якості медіаційних послуг. Однак, практика діяльності таких організацій може відрізнятися в різних країнах та відповідати різним стандартам.

Мета дослідження полягає в аналізі організацій саморегулювання діяльності медіаторів, зокрема об'єднань медіаторів, та вивченні практики їхньої діяльності. Дослідження спрямоване на визначення ролі та значення організацій саморегулювання медіаторів в розвитку медіації як альтернативного методу врегулювання конфліктів. Метою дослідження є також виявлення тенденцій, особливостей та викликів, з якими стикаються організації саморегулювання медіаторів у своїй діяльності, а також висвітлення кращих практик в їхній роботі. Дослідження має на меті зробити висновки та рекомендації щодо подальшого розвитку організацій саморегулювання діяльності медіаторів та покращення практики їхньої діяльності з метою підвищення ефективності та довіри до медіаційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організації саморегулювання діяльності медіаторів є важливими інструментами регулювання діяльності медіаторів. Такі організації можуть бути створені як на добровільних засадах, так і на підставі законодавства. Інші дослідники також вказують на важливість об'єднання медіаторів у професійні спілки та організації. Наприклад, у своїй статті «Кодекс професійної етики медіатора: потреба та значення для розвитку медіації в Україні» М. Лісова наголошує на тому, що об'єднання медіаторів дозволяє забезпечити якість медіаційних послуг, розвивати професійну етику та стандарти, а також сприяє співпраці з державними структурами та іншими громадськими організаціями.

Нормативне регулювання медіації, активне впровадження якої у світі розпочалося в останню третину минулого століття, завжди виходило за межі офіційного права. Аналізуючи шлюбборозлучні процеси у США, Р. Мнукін та д. корнхаузер охарактеризували вплив офіційного права на медіацію як «торги в тіні права» (цей вислів став крилатим) [1].

Прикладом організації саморегулювання діяльності медіаторів є Національна асоціація медіаторів [2]. Згідно зі статутом організації, її метою є забезпечення захисту прав та інтересів медіаторів, збереження та розвиток медіації як виду альтернативного врегулювання спорів, розвиток професійної етики медіаторів та створення умов для підвищення кваліфікації.

У своїй діяльності асоціація проводить низку заходів зі створення нормативної бази, розробки стандартів та інших документів, що регулюють діяльність медіаторів. Також асоціація забезпечує підвищення кваліфікації медіаторів шляхом проведення семінарів, тренінгів, конференцій та інших заходів.

Медіація в Україні на сьогоднішній день є послугою, яка має великий суспільний попит, але ще не має відповідного спеціального правового регулювання. Це призводить до висновку, що на практиці

використання медіації в Україні вже є досить значної активності, навіть не зважаючи на відсутність належного правового регулювання. Норми, що стосуються медіації, включені лише в загальне законодавство, такі як Закон України «Про соціальні послуги», де медіація визначена як базова соціальна послуга, або Закон «Про безоплатну правову допомогу», де медіація вважається одним з видів допомоги, яку надає система безоплатної правової допомоги.[3] Законодавство, що регулює медіацію в Україні, включає лише окремі закони, зокрема Закон України «Про соціальні послуги», в якому медіація визначена як базова соціальна послуга (частина 6 статті 16) [4], та Закон «Про безоплатну правову допомогу», де медіація вважається одним з видів допомоги, доступ до якого має бути забезпечений системою безоплатної правової допомоги (частина 2 статті 7) [5]. За відсутності спеціального закону українські медіатори працюють, керуючись цими законодавчими актами, загальними принципами права та етичними кодексами медіаторів, які ухвалено об'єднаннями медіаторів України, зокрема, Національною асоціацією медіаторів України. кодекс етики медіаторів України містить включає: Преамбулу; 1. Загальні положення; 2. Етичні вимоги до медіатора; 3. Етичні засади участі медіатора у медіації; 4. Етика поведінки медіатора у медіації; 5. Етичні аспекти винагороди та реклами діяльності медіатора [6]. Що в свою чергу є важливою складовою практики діяльності організацій саморегулювання діяльності медіаторів. Так, Національна асоціація медіаторів України створивши Етичний кодекс медіатора, який регулює поведінку медіаторів та містить вимоги до їх професійної діяльності, певним чином регулює діяльності медіаторів, Іншим важливим аспектом практики діяльності об'єднань медіаторів є їх взаємодія з державними органами. З одного боку, держава регулює діяльність медіаторів через законодавство, а з іншого боку, об'єднання медіаторів можуть впливати на створення та вдосконалення цього законодавства, а також сприяти його реалізації. Наприклад, Національна палата медіаторів України здійснює публічну експертизу законопроектів, пов'язаних з медіацією, та надає відповідні рекомендації щодо їх вдосконалення.

Отже, організація саморегулювання діяльності медіаторів та об'єднання медіаторів є важливим елементом розвитку медіації в Україні. Для того, щоб забезпечити ефективну та високоякісну діяльність медіаторів, необхідно забезпечити саморегулювання їхньої професійної діяльності. Саморегулювання полягає у встановленні власних професійних стандартів, етичних норм та правил поведінки, а також контролі за їх дотриманням. Це забезпечує високий рівень виконання медіаторської діяльності та довіри до професії серед громадян та бізнесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розвиток медіації як альтернативного механізму врегулювання спорів та конфліктів є актуальним у світовій та вітчизняній правовій практиці. Для забезпечення якісної та професійної медіаційної діяльності в Україні, необхідна належна організація саморегулювання медіаторів. Об'єднання медіаторів, які здійснюють саморегулювання діяльності, виконують важливу роль у підвищенні кваліфікації та підтримці професійного розвитку медіаторів.

На прикладі Національної Асоціації Медіаторів України та інших обласних та міських об'єднань медіаторів було проаналізовано практику діяльності організацій саморегулювання медіаторів в Україні, визначено особливості їх реалізації та проблеми, з якими стикаються об'єднання медіаторів. Організації саморегулювання діяльності медіаторів (об'єднання медіаторів) та Практика діяльності організацій саморегулювання діяльності медіаторів є важливою темою в сучасній правовій науці. Медіація, як спосіб врегулювання конфліктів, стає все популярнішою у різних сферах життя і потребує ефективного саморегулювання.

Важливим аспектом практики організацій саморегулювання діяльності медіаторів є також розвиток міжнародних зв'язків та взаємодії з міжнародними організаціями, що сприяє впровадженню передових міжнародних стандартів в національну медіаційну практику. Зокрема, співпраця з Міжнародною палатою медіаторів (International Chamber of Mediation, ICC) та іншими міжнародними організаціями дозволяє українським медіаторам застосовувати передові методи та підходи в своїй роботі, а також підвищує їхню репутацію на міжнародному рівні.

Для дальшого розвитку організацій саморегулювання діяльності медіаторів рекомендується:

1. Забезпечити широке включення всіх зацікавлених сторін, таких як професійні спілки медіаторів, академічна спільнота, представники влади та інші зацікавлені групи, в процес розробки та впровадження стандартів та політик організацій саморегулювання.

2. Забезпечити професійний розвиток медіаторів шляхом проведення навчальних програм, тренінгів, семінарів та інших форм професійного навчання, а також сприяння в обміні досвідом між медіаторами на національному та міжнародному рівні.

3. Розширювати міжнародну співпрацю та взаємодію з міжнародними організаціями з метою впровадження передових міжнародних стандартів в національну медіаційну практику.

Таким чином, організації саморегулювання діяльності медіаторів (об'єднання медіаторів) відіграють важливу роль у розвитку медіації як ефективного інструменту врегулювання конфліктів. Практика діяльності таких організацій дозволяє не тільки забезпечувати якість послуг, але й сприяє взаємодії між медіаторами, захисту їхніх професійних інтересів та сприяє вдосконаленню законодавства у сфері медіації.

Список використаних джерел:

1. Mnookin R.H., Kornhauser L. Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce. *The Yale Law Journal*. 1979. Vol. 88. No 5. Pp. 950–997.

2. Офіційний сайт «Національної асоціації медіаторів України» URL: <http://namu.com.ua/ua/>

3. Матвеева Л. Г., Балтаджи П. М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. *Південно-український правничий часопис*. 2020. No 3. С. 23–28.

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 No 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. No 18. Ст.73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023)

5. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 No 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 51. Ст. 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 11.04.2023)

6. Офіційний сайт «Кодекс професійної етики медіатора». URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeeekakhsua>

Степовенко В. О.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ В ДОГОВІРНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, СІМЕЙНИХ ТА ТРУДОВИХ СПОРАХ

Постановка проблеми. Сьогодні діяльність суду як ніколи піддається критиці з боку публічних осіб (особливо під час виборчих кампаній) та суспільства в цілому, більше того, часто лунають образи персонально на адресу суддів. Крім цього, в Україні досить довго існує проблема перевантаженості судів, що неминуче впливає на якість здійснення правосуддя. Зважаючи на це, значну увагу під час врегулювання спорів приділяють альтернативним способам їх вирішення, до яких належить медіація. Важливо, що медіація забезпечує всебічний та індивідуальний підхід, а сторони конфлікту повністю контролюють процес прийняття рішення без стороннього впливу, на відміну від формального судового процесу. Інструмент медіації, як і будь-який інший спосіб подолання конфліктів, безсумнівно, розвивається, хоча й натикаючись на певний скепсис, утім, причиною цього є низький рівень обізнаності суспільства з цього приводу. Хоча зараз домінує культура претензій, позовів та звинувачень, в найближчому майбутньому медіація стане чимось звичайним та буде інтегрованою в усі сфери суспільного життя. Однак, перед цим, необхідно визначити та врегулювати певну процесуальну незлагодженість, що виникають під час реалізації цієї процедури.

Аналізу зарубіжного досвіду, сучасним тенденціям розвитку, а також імплементації процедури медіації в українське законодавство присвячено праці Тетяни Білик, Івана Городиського, Тетяни Кисельової, Дмитра Кості, Луїзи Романадзе, Аліни Сергєєвої, Марини Саєнко та інших.

Таким чином, у даній роботі здійснено комплексний розбір процедури медіації як альтернативного способу вирішення спору, зокрема, її практичного застосування при вирішенні конфліктів у договірних, господарських, сімейних та трудових правовідносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривалі дискусії щодо узаконення процедури позасудового примирення сторін конфлікту в результаті вилились у прийняття 16 листопада 2021 року Верховною Радою Закону «Про медіацію». Таким чином, українське законодавство визначає медіацію як «позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

Хоча структура медіації нормативно не передбачена, при цьому процедура має чітку послідовність стадій проходження, що і є основною її відмінністю від звичайних переговорів. Вона включає декілька послідовних етапів: премедіацію, підготовчу стадію, збір інформації та визначення тем для обговорення, робота з інтересами та потребами сторін, пошук варіантів рішення, оцінка варіантів рішення та оформлення домовленостей. За бажанням сторін можливо провести додатковий етап постмедіації після завершення процедури. Кожен етап має свої конкретні цілі і завдання, тому, під час їх втілення медіатор має постійно перевіряти себе з приводу їх досягнення, і лише тоді переходити до наступних кроків.

Таким чином, правовою підставою початку проведення процедури медіації є підписання між медіатором та сторонами спору договору про проведення медіації, в якому зазначається: відомості про медіатора, сторони медіації, строки та місце проведення медіації, предмет конфлікту, права та обов'язки учасників медіації, умови оплати послуг медіатора, умови конфіденційності, порядок та підстави припинення медіації, а також інші умови проведення процедури.

За результатами проведення медіації сторони можуть досягти остаточних умов врегулювання конфлікту, проміжних та/або тимчасових домовленостей для перевірки виконуваності рішень або домовленостей про дії. Головна особливість цієї процедури і відмінність від інших способів вирішення спору – це те, що рішення як результат вирішення конфлікту виходить не від медіатора (судді чи

арбітра, як у звичних процедурах вирішення спору), а від сторін конфлікту, та викладається в угоді за результатами медіації.

Законодавець не обмежує угоду ні межами предмета спору, ні предмета позову, а сторони обирають той спосіб закріплення домовленостей, що найбільше підходить до їх ситуації та відповідає власним інтересам, за умови, що така угода не міститиме положень, що порушують права та інтереси інших осіб, інтереси держави або суспільні інтереси. Тож домовленості сторін за результатами медіації можуть бути оформлені у вигляді: цивільно-правового договору; мирової угоди, якщо має місце судове провадження; заяви про визнання позову або відмову від позовних вимог, залишення позову без розгляду, вирішене ухвалою суду; в інший юридично значимий спосіб, який відповідає характеру конфлікту (спору) та вимогам чинного законодавства. Для прикладу, Господарський суд Одеської області 26 грудня 2018 року виніс ухвалу у справі №916/2215/18, у якій зазначив наступне: «Беручи до уваги, що позивачем подано заяву про залишення позову без розгляду, а також враховуючи, що подання такої заяви жодним чином не порушує права та інтереси відповідача у справі, суд, застосовуючи принцип медіації, вважає за можливе залишити вказану позовну заяву без розгляду на підставі пункту 5 частини 1 статті 226 Господарського процесуального кодексу України» [2].

Під час законодавчого врегулювання процедури поза увагою залишилося питання примусового виконання угоди за результатами проведення медіації. Тому, аби підкреслити значущість в процесуальному праві процедури медіації та збільшити її привабливість, слід передбачити чіткий механізм виконання угод укладених за результатами її проведення.

Вирішення конфліктів за допомогою інструменту медіації у різних видах суспільних відносин характеризуються особливостями нормативно-правового врегулювання способів виходу з конфлікту, складом його учасників, перебігом спору тощо. Сьогодні медіація використовується як під час вирішення спорів, так і для погодження умов договору (deal making mediation) тоді, коли конфлікту ще немає, з метою запобігання його виникненню в майбутньому [3]. За статистичними даними, найбільшими за кількістю позовних заяв, що надходять до суду, як у цивільній, так і у господарській юрисдикціях є спори, що виникають із правочинів, зокрема, договорів [4]. Оскільки за загальним правилом до суду сторони зможуть звернутися лише у випадку, якщо примирення шляхом переговорів не вдалося (дана норма не є імперативною, однак, як свідчить практика, суд вимагає спроби досудового примирення сторін), домовленість між сторонами щодо врегулювання існуючих чи майбутніх конфліктів може бути оформлена у вигляді медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди про врегулювання спорів шляхом медіації. Перевага медіації у договірних спорах полягає у тому, що вона не заглядає в минуле, а в режимі актуального часу допомагає кожній зі сторін конфлікту усвідомити свої інтереси і зробити так, щоб ці інтереси могли позитивно вплинути на їх майбутнє.

Надалі буде доцільним аби суд лише перевіряв наявність такої домовленості та у випадку її недотримання залишав позов без розгляду. Наявність таких процесуальних норм надасть вагомості добровільним домовленостям щодо досудового порядку врегулювання спору, адже зобов'яже сторони спору надати докази спроби врегулювання спору шляхом медіації у досудовому порядку.

Звичайно, медіація не є варіантом вирішення усіх видів конфліктів, адже коли йдеться про порушення законодавства, ми прагнемо не компромісу, а захисту власних прав. Однак, що стосується сфери людських почуттів – в сучасному світі сімейна медіація є найкомфортнішим методом, який базується, перш за все, на роботі з інтересами та потребами, а не з позиціями сторін, які можуть навіть не думати про альтернативу. Інколи через діаметрально протилежні уявлення щодо власних відносин, подружжя псує життя не лише один одному, але й від цього страждають діти. В процесі медіації сторони можуть прийняти рішення, яке є більш сприятливим для збереження в майбутньому нормальних відносин або їх покращення.

На сьогодні актуальними для вирішення шляхом медіації є спори про перетин кордону після 24 лютого дитиною з одним із батьків без згоди на це іншого. На відміну від судового розгляду, сімейна медіація концентрує особливу увагу на інтересах дитини та нагадує батькам про їхній основний обов'язок – піклуватися про добробут спільних дітей.

Загалом ситуація, що склалася сьогодні: існування постійної загрози життю та здоров'ю пов'язане з військовою агресією Російської Федерації проти України, змушує наших громадян залишати своє постійне місце проживання, чим породжує безліч нагальних правових питань й у сфері трудових правовідносин. Не дивлячись на всі плюси вирішення спорів альтернативним шляхом, досі існує низка

проблем, пов'язаних з її регулюванням в контексті трудового законодавства. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» до завершення дії воєнного стану погіршуються умови для реалізації та захисту трудових прав працівників. Нові реалії передбачають: вимушене призупинення трудового договору та переведення працівника на простій, на сьогодні не діють безліч норм, що стосуються обліку робочого часу, зокрема, заборони залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні, обмеження тривалості щорічної основної оплачуваної відпустки тощо [5]. За таких обставин ми спостерігаємо зловживання як з боку роботодавців, так і працівників, або виникнення інших проблемних питань, внаслідок яких виникають трудові спори, про що свідчить судова практика. Однак, вирішення трудових спорів у судовому порядку передбачає значні судові витрати для сторін, а також неможливість отримати рішення у короткі строки, беручи до уваги перевантаженість судової системи. У нових реаліях воєнного стану звернення до кваліфікованого медіатора є найкоротшим шляхом до взаємовигідного врегулювання конфлікту. Більше того, процедура медіації знижує ризики завдання шкоди репутації, оскільки зберігає конфіденційність самого спору.

Загалом, очікується поживлення практики застосування медіації, яка неодмінно займе своє місце серед альтернативних способів вирішення спорів за умови проведення просвітницької роботи із громадськістю у засобах масової інформації, через суддів, адвокатів та інших надавачів правової допомоги, що інформують окремих учасників судового процесу про їх можливості.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Про медіацію»: Закон України від 16.11.2023 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України.
2. Ухвала у справі №916/2215/18 від 26 грудня 2018 року. Господарський суд Одеської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78927928>.
3. Суков О. Поглинай і володарюй. Для чого потрібні і якими бувають угоди М&А. *Ділова столиця*. 2021. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/pogloshchay-i-vlastvuy-hto-takoe-sdelki-sliyaniya-i-pogloshcheniya-08062021-427584#section-14>.
4. Звіти судів першої інстанції за формами № 1-г та № 1-ц. Судова Влада України. 2021. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21.
5. Трудові відносини під час воєнного стану: зміни та новації. *Pravokator*. 2022. URL: <https://pravokator.club/news/trudovi-vidnosyny-pid-chas-voyennogo-stanu-zminy-ta-novatsiyi/>.

Слободянюк М. В.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ ТА МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогодні примирні процедури врегулювання спору, все більше впливають на якість розв'язання конфлікту, зменшуючи надмірне навантаження на суди. А проблема пошуку способів ефективного попередження та вирішення спорів, що випливають з цивільно-правових відносин, стає більш актуальною. Оскільки спори вирішуються судами неприпустимо повільно, у зв'язку з цим виникає потреба у застосуванні примирних процедур, в тому числі укладення цивільно-правових угод.

Відповідно до положень ст. 627, 628 та 639 Цивільного кодексу України, сторони є вільними в укладенні договору, що може містити елементи різних договорів, визначенні умов договору з урахуванням вимог актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [1].

Медіація стала одним із швидких та гнучких способів врегулювання юридичних конфліктів. Водночас така процедура вважається успішною за умови вироблення сторонами взаємовигідного рішення, яке закріплюється в медіаційній угоді. Відповідно домовленості, досягнуті сторонами за результатами медіації, виконуються ними, як правило добровільно, оскільки це результат співпраці між сторонами з пошуку взаємоприйнятого рішення під час процедури медіації. Однак, питання конкретного оформлення таких домовленостей та правової природи медіаційної угоди, потребує окремої уваги сторін [2].

Результат досягнення сторонами згоди під час застосування медіації набуває форми особливого договору – медіаційної угоди (settlement agreement), яка об'єднує поняття для двох різних видів договорів, зокрема поняття та юридична природа, які обумовлюються наявністю розпочатого судового провадження по справі на момент укладення такої угоди [3]. В широкому розумінні медіаційна угода – це своєрідний компроміс між сторонами спору, а у вузькому – цивільно-правовий договір, який закріплює домовленості сторін на основі взаємних поступок.

Водночас, значення медіаційної угоди в цивільному процесі України, перш за все полягає в тому, що такий вид угод відображає комплексний підхід врегулювання спору з урахуванням особливостей відносин та інтересів сторін, а не лише правових позицій. Адже вирішення конфлікту за допомогою медіації в значній мірі економить час, зменшує витрати на вирішення спору, надає обом сторонам вигідне рішення. Крім того, при укладенні медіаційної угоди відсутня проблема підсудності, пропуску строків звернень, а основне, що сторони можуть досягнути компромісу, без застосування примусу [4].

Інститут миркової угоди сторін посідає одне із провідних місць у цивільному процесуальному праві України, адже з моменту набрання ухвалою суду законної сили про визнання миркової угоди сторонами, припиняється цивільно-правовий спір, що в свою чергу виключає розгляд справи в апеляційній та касаційній інстанціях [5].

Порівняно з медіаційною, мирова угода вже знайшла своє відображення в положеннях законодавства України, зокрема пов'язана із судовим розглядом спорів і має певні особливості. Варто зазначити, що при визначенні правової природи миркової угоди, слід звернути увагу, що договором чи угодою є домовленість двох або більше сторін, направлена на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [6].

Водночас особливість миркової угоди полягає в тому, що вона замінює спірні правовідносини сторін безспірними, проте виступає предметом перевірки судом, що розглядає можливість її укладення, на відповідність відповідним положенням чинного законодавства. Це пояснюється тим, що держава, водночас, через суд бере участь в укладенні миркової угоди, тому обов'язковість такої угоди обумовлюється не лише наявністю взаємної волі сторін на настання певних правових наслідків, але й волею держави, щоб умови затвердженої миркової угоди були виконані [7].

Медіаційна угода – це не самостійний договір, причому не утворює певного виду цивільно-правових договорів, однак такий вид угоди має юридичне значення, адже вона має власну правову мету, а саме припинення конфлікту та повернення сторін у ті правовідносини, коли жодна зі сторін не порушує права іншої.

Мировою є угода, що укладається сторонами та затверджується судом, за змістом якої позивач та відповідач шляхом взаємних поступок припиняють цивільно-правовий спір. А тому мирова угода виступає розпорядчим документом сторін як процесуального, так і матеріального права, адже коли сторони укладають мирову угоду, то розпоряджаються своїм процесуальним, і водночас суб'єктивним матеріальним правом [8].

Медіаційна та мирова угода мають спільні риси, однак ці поняття не є тотожними. Адже основними відмінностями медіаційної угоди від мирової є її самостійність, незалежність змісту від оцінки, добровільність укладення та виконання без необхідності передбачення наслідків ухилення.

Так медіаційна угода є різновидом цивільно-правової угоди та у разі її невиконання сторона має право звернутися за захистом своїх прав до суду. В той час при укладенні мирової угоди необхідно дотримуватися низки процесуальних вимог, а саме: має стосуватися лише прав та обов'язків сторін судового процесу; може бути укладена за наявності відкритого судового провадження; укладається на підставі взаємних поступок; суд має право відмовити в затвердженні мирової угоди, якщо її умови суперечать закону чи порушують права, охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконаними.

У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень. Крім того, мирова угода набуває правового значення тільки після процесуального затвердження судом, тоді як висновки медіаційної угоди мають матеріально і процесуально-правові наслідки без затвердження.

Медіаційна угода спрямована на зміну чи припинення інтересів, продовження чи завершення співпраці сторін. Водночас, мирова угода укладається з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок, може стосуватися лише прав та обов'язків.

Важливим аспектом змісту медіаційної угоди – контроль з боку медіатора на предмет відповідності інтересам інших осіб. Змістом мирової угоди також є взаємні зобов'язання сторін для вирішення спору, однак до неї застосовуються чітко регламентовані вимоги законодавства. І на відміну від медіаційної, мирова угода охоплює пункти, де зобов'язання повинні відповідати змісту угоди, при цьому, не виходячи за правові рамки, а сама мирова угода, обов'язково підлягає подальшій перевірці та затвердженню.

Також варто звернути увагу на ще одну відмінність, зокрема при укладенні медіаційної угоди, важливу роль відіграє медіатор, тобто особа, яка може допомогти сторонам сформулювати зміст угоди, згідно досягнутими домовленостями. І на відміну від медіатора, суд може відмовити у затвердженні, якщо встановить, що мирова угода охоплює положення, що порушують права сторін.

Отже, підсумовуючи вище наведене, мирова угода набуває юридичної сили після її затвердження судом, а медіаційна угода має самостійний характер та не вимагає такого затвердження. Істотною особливістю медіації є її гнучкість, а отже, такою гнучкістю характеризується й оформлення медіаційної угоди.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 15.04.2023. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № № 40-44, ст. 356 – ст. 627, 628 та 639.
2. Крестовська. Н., Романдзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник. Одеса, 2019. С. 279.
3. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2016. С. 134, 136, 138.
4. Долинська М. С., Білоусов Ю. В. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник. Львів, 2021. С. 231–232, 234.
5. Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблем: стаття. С. 3–4.
6. Роз'яснення Верховного суду: про умови укладення та затвердження мирової угоди. 2020.
7. Тріпільський Г. Я. Особливості мирової угоди в цивільному процесі: наукова стаття. 2019. С. 2, 5.
8. Лабань О. О. Мирова угода як спеціальний засіб захисту прав та інтересів відповідача: наукова стаття. 2019. С. 2, 4.

Сидорук А. В.,

студент п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Постановка проблеми. Штучний інтелект – це унікальний продукт технічного прогресу, що дає змогу машинам вчитися, використовуючи людський і власний досвід, пристосовуватися до нових умов в рамках свого застосування, виконувати різнопланові завдання, які тривалий час були під силу лише людині, прогнозувати події й оптимізувати ресурси різного характеру. Дискусії з приводу штучного інтелекту все частіше виникають останнім часом, в світлі активного розвитку інформаційних технологій. Нові можливості, які створює прогрес в цій сфері: робота з великими обсягами даних, машинне навчання, інструменти віртуальної та доповненої реальності з поміж іншого, піднімають і питання ризиків, які вони створюють для суспільства і життя людей в цілому. Зокрема, все частіше питання які пов'язані із розробками штучного інтелекту.

Розвиток технологій із штучним інтелектом породжує правові проблеми. До них належать віднесення штучного інтелекту до об'єкту чи суб'єкту права. Важливими є проблеми відшкодування шкоди, що спричинена діяльністю механізмів із штучним інтелектом. Проблемою є визначення штучного інтелекту й тих технічних виробів, які до нього належать.

Є. О. Харитонов та О. І. Харитонова вірно вказують: «суспільні відносини у приватній сфері є первинними стосовно правовідносин, оскільки можуть виникати на підставі домовленості сторін, внаслідок фактичних дій учасників таких відносин тощо. На існування цивільних відносин не впливає наявність або відсутність актів цивільного законодавства. У кожному разі, права та обов'язки сторін цивільних відносин мають основою норми природного права, що забезпечує їхнє залучення у правову сферу» [1, с. 88]. Сьогодні диктує нові правила гри на ринку технологій штучного інтелекту і він дедалі більше стає вхожим у дім кожного громадянина та розширює спектр та коло своєї дії, саме тому необхідно переосмислити та поглянути під новим кутом на правове регулювання відповідного питання.

Багатоаспектні дослідження різноманітних аспектів правового регулювання зараз точаться не лише загалом у світі, так, у США нині приділяється увага проблемам Cyberlaw, у межах якого розглядаються права, що впливають з інформаційних технологій та Інтернет [9], вчені інших держав, зокрема (Rionaldi et al, 2019), приділяють увагу кіберзаконодавству [10]; Нур Азми (Nur Azmi, 2020) вирішує проблему імплементації національного кіберзаконодавства до світових стандартів [11], а також у вітчизняному праві, зокрема, представниками Одеської [2], Львівської [4] правових шкіл розроблені підручники з ІТ права у яких, крім змістовного наповнення, визначена структура ІТ права, що існує на сьогодні. Так, представники Львівської правової школи включають у ІТ – право різні аспекти інтелектуальної власності у відповідній сфері суспільних відносин, окремі особисті немайнові права (доменні імена тощо) та електронну комерцію, електронну документацію, електронний цифровий підпис, договірні зобов'язання у цифровому середовищі, інтернет-рекламу [4, с.4–6].

Виклад основного матеріалу. Коли справа доходить до штучного інтелекту, робототехніки та алгоритмів, необхідно враховувати низку юридичних та етичних аспектів. Наприклад, при розробці штучного інтелекту важливо переконатися, що технологія не дискримінує певні групи людей і не порушує їхні права на конфіденційність. Завдяки робототехніці роботи можуть замінити людей у різних галузях промисловості, що може мати негативний вплив на рівень зайнятості. А з алгоритмами завжди існує можливість упередженості та помилок, що може призвести до негативних наслідків для тих, на кого вони впливають.

Важливою проблемою, яка виникає в складних та неординарних умовах формування інформаційного суспільства, проблема правової охорони таких нових об'єктів інтелектуальної власності, як програми для ЕОМ і бази даних. Це обумовлено зацікавленістю виробників комп'ютерної техніки і

програмного забезпечення до неї в отриманні максимального прибутку і недопущення так званого програмного піратства (незаконного копіювання програм для ЕОМ, використання товарних знаків загальновідомих фірм – виробників програмного забезпечення і т.п.) [3, с.211]

Програми штучного інтелекту (далі – ШІ) можна створювати власними силами або за допомогою сторонніх розробників. У будь-якому випадку необхідно вирішити питання щодо захисту програми ШІ та її інтеграції у фізичні продукти. Програмне забезпечення захищене авторським правом, а алгоритми та параметризація – ні. Незважаючи на те, що програма ШІ реалізована за допомогою програмного забезпечення, вона значною мірою базується на алгоритмах та їх параметризації. Реалізація зазвичай не має технічного характеру, необхідного для захисту патентом. Тому суть програми ШІ не може бути захищена ні авторським правом, ні патентом. Таким чином, розробник програми ШІ має впровадити альтернативні захисні заходи, напр. договірні зобов'язання щодо конфіденційності. Розробники, які створюють програми штучного інтелекту для третіх осіб, стикаються зі звичайними проблемами, пов'язаними з контрактами типу *Soft Development Agreement* в ІТ (Договір про розробку програмного забезпечення): договір щодо створення програми штучного інтелекту є контрактом на виконання робіт, у якому потрібно буде вирішити такі питання, як, зокрема, визначення послуги та дефекти (як визначити вимоги та специфікації для програми ШІ та як визначити дефект?) та відповідальність. Наприклад, розробник може нести відповідальність перед замовником, якщо розробник обирає алгоритм, який не підходить для бажаної мети програми ШІ, або структуру нейронної мережі, яка не підходить для такої мети. Тому сторонам рекомендується вказати в договорі визначені цілі застосування та інші вимоги замовника. Детальні договірні положення також потрібні, якщо клієнти самостійно навчають програму штучного інтелекту або надають навчальні дані, бажають самостійно розробляти програму штучного інтелекту або мають намір використовувати її для цілей, відмінних від тих, що були зазначені спочатку.

Інтелектуальна власність являє собою не тільки один з найбільш значущих правових інститутів, але і є досить гострою проблемою сучасного суспільного розвитку в зв'язку з високим рівнем незаконного використання охоронюваних правом результатів інтелектуальної людської діяльності. Наявність ефективної правової охорони інтелектуальної власності виступає важливою умовою динамічного розвитку економіки будь-якої країни, оскільки правильна державна політика в цій галузі є стимулюючим фактором підйому творчої активності людей [5, с. 116].

У сучасному світі перед усіма державами виникла нагальна потреба забезпечити сприятливі умови для розвитку і захисту інтелектуальної власності. Основним завданням є перш за все забезпечення оптимального нормативно-правового регулювання та ефективної охорони всіх різновидів інтелектуальної власності. Глобальна фінансово-економічна криза стала одним із стимулів для прискорення диверсифікації світової економіки, в тому числі української. Захист прав осіб, які своєю інтелектуальною працею створюють інноваційні продукти, починає грати першорядну роль [6, с. 802].

Компанія нести відповідальність за будь-які негативні наслідки використання програм штучного інтелекту, як і за будь-які інші інструменти та пристрої. Навіть якщо програмі штучного інтелекту надано певний ступінь автономності та вона завдає шкоди в результаті автономного рішення, компанія, яка розгортає програму, не може покладатися на це на свій захист: програма штучного інтелекту не має правоздатності, будь-які «дії» програми ШІ буде віднесено до компанії, яка його використовує. Це піднімає питання щодо відповідальності за рішення на основі ШІ та можливості регресу.

Якщо використання програми ШІ призводить до будь-якої шкоди, виникає питання про причину: це була невідповідна структура нейронної мережі? Неправильно проведено навчання? Або причину слід шукати в даних навчання? У цих випадках причина збою перебуває у сфері відповідальності постачальника/розробника програми ШІ. Однак, якщо причиною була помилка в роботі (наприклад, введення невідповідних даних) або тому, що додаток ШІ використовувався з іншою метою, ніж та, для якої він був спочатку розроблений, це буде відповідальністю компанії, яка його використовує. У будь-якому випадку, необхідною умовою для виявлення джерела помилки є те, що процес обробки та прийняття рішень у додатку ШІ є прозорим і підлягає стеженню (так звана «алгоритмічна пояснюваність»). Тому компанія, яка використовує програми штучного інтелекту, створені або навчені третіми сторонами, повинна бути впевнена в тому, щоб отримати відповідні заяви та гарантії, а також повну документацію.

Відшкодування шкоди, нанесеної штучним інтелектом, має ряд певних особливостей. Варто зазначити, що розумним рішенням буде застосувати такий підхід, згідно з яким власник штучного інтелекту повинен нести повну та всеохоплюючу відповідальність за шкоду, спричинену джерелом підвищеної

небезпеки, якщо його дії сильно порушують рекомендації виробника штучного інтелекту (у даному випадку будемо говорити про порушення інструкції). Проте, як щодо спричинення шкоди призвів дефект у налаштуванні, розробці штучного інтелекту чи відбувся збій в його функціонуванні з вини виробника, або він не попередив у інструкції з використання штучного інтелекту про його потенційні шкода-несучі властивості (що призвело до спричинення шкоди)? Тоді логічно, що відповідати має виробник за нормами про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту товару чи послуг із розробки програмного забезпечення відповідно до Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [7]. Якщо шкода була нанесена виробом із штучним інтелектом, який був придбаний споживачем є підстави застосовувати норми законодавства про захист прав споживачів.

Невідповідно запрограмована/навчена програма штучного інтелекту може призвести до порушення законодавчих вимог щодо рівності та законів про недискримінацію: якщо, наприклад, жінки систематично потрапляють у невігідне становище через рішення на основі штучного інтелекту через упередженість машини (наприклад, щодо найму чи заробітної плати), може виникнути бути порушенням Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [8].

У певних сферах застосування необхідно дотримуватися обов'язкових галузевих норм (наприклад, у сфері дорожнього руху для безпілотних автомобілів, у сфері охорони здоров'я для медичних продуктів на основі ШІ або у фінансах для автоматизованого управління портфелем). Тому додаток ШІ має бути реалізований таким чином, щоб він завжди дотримувався таких правил. Будь-хто, хто купує програму ШІ у стороннього виробника, повинен отримати відповідні гарантії щодо цього.

Якщо додатки штучного інтелекту використовуються для творчих процесів (наприклад, для проектування нових продуктів), залишається сумнівним, чи можуть і якою мірою такі результати, створені самостійно додатком штучного інтелекту, мати правову охорону. За відсутності людини-творця такі результати роботи не можуть бути захищені авторським правом, а у випадку захисту відповідно до Закону України «Про авторські та суміжні права» виникає питання про те, хто вважається розробником: виробник програми ШІ, його користувач, що задали відповідний алгоритм для розробки, розробники вхідних даних чи особа, яка використовує додаток ШІ? Це робить ще більш важливим наявність відповідних договірних положень для використання програми ШІ та для використання результатів роботи, які вона створює.

Висновок. Програми ШІ є надзвичайно універсальними інструментами та мають великий потенціал, але вони також несуть численні юридичні ризики. Оскільки законодавство (поки що) не враховує складність, створювану програмами штучного інтелекту, і конкретні проблеми, пов'язані з цим, юридичні ризики слід вирішувати за допомогою організаційних заходів і договірних положень із залученими сторонами.

Штучним інтелектом із точки зору права є сконструйований людиною пристрій або комп'ютерна програма щодо здобуття, обробки та застосування інформації й формування «вмінь», що подібні до дій, які свідомо виконує людина.

Досі багато питань та суперечок викликає питання відповідальності за правопорушення вчинені через збій чи неправильне функціонування технології чи технологій штучного інтелекту. Підсумовуючи викладений матеріал вище, хотілося би зазначити, що у випадку порушення роботи технології штучного інтелекту (яке призвело до правопорушення), що реалізувалося внаслідок збою через порушення в початковому коді при розробці чи внаслідок технологічного удосконалення чи на певній стадії розробки за ініціативною складовою від розробника, то вина за таке правопорушення лежить цілком і повністю на розробнику програми чи програм ШІ, у випадку якщо ж правопорушення реалізувалося, внаслідок порушення умов експлуатації (обов'язково, щоб такі умови експлуатації були зазначені в інструкції від розробника), то за таких умов вина повністю лягає на плечі користувача чи власника програми чи програм ШІ.

Інформаційне право, як і суспільство не стоїть на місці, навіть сьогодні в стадії розробки перебувають тисячі проектів з питань технологій Штучного Інтелекту, але варто розуміти, що правова наука повинна йти нога в ногу зі світлими головами технічних світів, адже, людство надзвичайно швидко дійде до колапсу, якщо не зможе вчасно врегулювати роботу своїх так званих «помічників та помічниць».

Список використаної літератури:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивілістичні проблеми ІТ-права. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 24. С. 87–91.
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. ІТ-право: теорія та практика. Одеса: Фенікс, 2019. 472 с.
3. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. Науково-практичне видання у 4-х томах. Т. 3 / за заг. ред. О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999.
4. ІТ право / за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Львів: Левада, 2017. 470 с.
5. Крижна В. М. Майнові права інтелектуальної власності як предмет цивільно-правових договорів. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 5. С. 116–120.
6. Морозова Л.П. Захист прав на інтелектуальну власність в Україні та шляхи їх подолання. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2017. № 3 (43). С. 802–805.
7. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19.05.2011 р. № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 10.04.2023).
9. Ryan C. Robotics and the Lessons of Cyberlaw. *Calif. L. Rev.* 513, 2015. URL: <https://digitalcommons.law.uw.edu/faculty-articles>
10. Rionaldi A, Yuni Puspita S, RZ Abd Aziz, Joko T, Sri Lestari. Silent Monitoring And Cyber Law Awareness Siswa SMK. *Trisakti Bandar Lampung Publika Pengabdian Masyarakat*. Sept 2019. Vol 1, No. 2, P. 43– 47. URL: <https://jurnal.darmajaya.ac.id/index.php/jppm/article/download/1975/1060>
11. Azmi, R. H. N. (2020). Indonesian Cyber Law Formulation in the Development of National Laws in 4.0 Era. *Lex Scient ia Law Review*, 4(1), 49–62. <https://doi.org/10.15294/lesrev.v4i1.38109>

Селецька Д. О.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТОВІРНУ ТА СВОЄЧАСНУ ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Здоров'я є вагомим чинником життя суспільства і вносить до нього багато коректив у залежності від стану здоров'я кожної особи зокрема. Тому, однією з важливих проблем, пов'язаних з правом особи на здоров'я, є здійснення права людини (фізичної особи) на отримання інформації про стан здоров'я та право на не розголошення такої інформації.

Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване статтею 34 Конституції України, а саме, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я – це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає його здібність до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Воно є найважливішою передумовою до пізнання оточуючого світу, до самоствердження та щастя людини.

Кожний громадянин України, так само, як і іноземець або особа без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, мають право на охорону її здоров'я. Охорона здоров'я забезпечується системною діяльністю державних та інших організацій, передбаченою Конституцією України [1] та законом про що йдеться у статті 283 Цивільного кодексу України [2].

Відповідно до статті 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я право на охорону здоров'я включає в себе достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь [3].

Так, пацієнт, який досяг повноліття, має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я.

Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я лікар зобов'язаний пояснити пацієнтові в доступній формі стан його здоров'я, мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі наявності ризику для життя та здоров'я. Пацієнт має право знайомитися з історією хвороби та іншими документами, що можуть слугувати для подальшого лікування.

Не можна забувати, говорячи про право осіб на інформацію про стан свого здоров'я, що закон робить акцент не на обов'язку лікаря, а на праві хворого. Тобто, лікар зовсім не зобов'язаний за власною ініціативою негайно повідомляти хворому всю інформацію. Більше того, інформація про стан здоров'я не може надаватися особі проти її волі. Не хоче знати – не потрібно повідомляти. Але якщо пацієнт просить надати йому відповідну інформацію, то лікар не вправі відмовити йому у проханні. Безперечно, розказати пацієнту про невиліковну хворобу, а тим більше про близьку смерть – справа не з легких. І все ж таки, без цього не обійтись, якщо пацієнт хоче знати всю правду. Знаючи про близьку смерть, людина переосмислює своє життя, прагне виправити свої давні помилки [4].

Що стосується родичів чи законних представників, яким повідомляється про стан здоров'я близької їм особи, то не завжди це співпадає з бажанням хворого. Є відомі випадки, коли особа, яка хворіє не бажає повідомити про свою хворобу близьким, прагне залишити це в таємниці. Тому, лише особа, вправі визначати коло осіб, яким може бути повідомлено про стан її здоров'я. Розголошення можливе лише в окремих випадках та лише в інтересах хворого.

Питання, що стосується права на отримання повної достовірної інформації про стан свого здоров'я досить часто порушується працівниками медичних закладів. Це підтверджується великою кількістю судової практики [5].

04 грудня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Київського міського психоневрологічного диспансеру № 5 про спростування недостовірної інформації; зобов'язання вилучити довідки із недостовірною інформацією про її перебування на лікуванні; зобов'язання відповідача припинити розповсюджувати незаконні довідки із недостовірною інформацією про перебування її на лікуванні. Відповідно до положень статті 286 ЦК України, статті 11 Закону України «Про інформацію» забороняється не лише збирання, а й зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту, прав та свобод людини.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника для організації надання особі, яка страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги; провадження досудового розслідування або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора та суду.

Отже, відомості про стан здоров'я є персональними даними, і їх збирання могло здійснюватися тільки за згодою заявника, за винятком випадків, передбачених законом. Збирання, зберігання, поширення та інші види обробки такої інформації підпадають під дію статті 8 Конвенції. [6]

Ще одна цікава справа, яка на перший погляд здається дивною, оскільки бабуся є частиною сім'ї і як це вона не має права знати про стан здоров'я, але судова практика свідчить про протилежне. У справі № зазначено, що головний лікар не зобов'язаний надавати бабусі інформацію про стан здоров'я її внука та здійснювані щодо нього медичні заходи за відсутності згоди матері дитини, яка не позбавлена батьківських прав

Позивач зверталася із заявою до головного лікаря ОСОБА_5, в якій вимагала надати їй можливість спілкуватися з онуком у приміщенні будинку дитини, а також просила надати йому медичну допомогу, а саме огляд лікарями за її участю. Однак отримала відмову, оскільки її дочка і мати дитини ОСОБА_6 заборонила надавати будь-яку інформацію про дитину та спілкуватись із нею.

Вважаючи таку відмову незаконною, позивач як баба малолітнього просила суд усунути перешкоди з боку відповідачів у здійсненні нею свого права щодо виховання внука. Рішенням районного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_4 задоволено частково.

Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що частина друга статті 285 ЦК України передбачає, що право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного мають батьки (усиновлювачі), опікун та піклувальник, тому головний лікар ОСОБА_5, відмовляючи позивачеві у наданні інформації про стан здоров'я її внука та здійснювані стосовно нього медичні заходи, діяла в межах повноважень, наданих матір'ю дитини, яка не позбавлена батьківських прав та обрала таку форму і методи виховання свого сина.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів з огляду на таке.

Стаття 257 СК України встановлює право баби, діда, прабаби та прадіда на спілкування зі своїми внуками, правнуками та можливість брати участь у їх вихованні.

Батьки та інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом, прабабою та прадідом своїх прав щодо виховання внуків, правнуків.

Якщо такі перешкоди чиняться, баба, дід, прабаба та прадід мають право на звернення до суду з позовом про їх усунення.

Відповідно до частини першої статті 151 СК України батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.

Згідно з частиною третьою статті 249 СК України опікун, піклувальник не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини.

Задовольняючи частково позов, суди дійшли правильних висновків про встановлення способу участі позивача у вихованні та спілкуванні з внуком шляхом систематичних побачень з ним з урахуванням режиму роботи КЗОЗ «Обласний будинок дитини № 3».

Також є правильними висновки судів про те, що, відмовляючи позивачеві у наданні інформації про стан здоров'я внука за відсутності згоди матері дитини на надання такої інформації, головний лікар КЗОЗ «Обласний будинок дитини № 3» ОСОБА_5 діяла в межах повноважень, наданих матір'ю

дитини, яка не позбавлена батьківських прав та обрала таку форму і методи виховання свого сина [7].

Одним з основних питань медичного права є нормативне забезпечення прав людини у медичній сфері. Від того, наскільки якісною є юридична база щодо прав громадян у сфері охорони здоров'я, залежить успішний динамічний розвиток як медичного права зокрема, так і держави в цілому. Нерозв'язані проблеми забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності існують у багатьох сучасних країнах, і Україна не є винятком.

Інформування лікарем (медичною установою) пацієнта про стан свого здоров'я є складовою частиною лікування. Кожен пацієнт повинен його отримати в обсязі необхідному для прийняття ним рішення. Відсутність інформації не повинна впливати на недостатнє знання пацієнта про хворобу та її небезпечні наслідки.

Якби ми не хотіли, але за життя однозначно трапляються ситуації, коли ми вимушені звернутися до лікаря. Є різні захворювання, до прикладу грип, ним хворіли певно всі, але є і такі хвороби, про які пацієнти не бажають аби дізналися сторонні. Саме для цього існує поняття лікарської таємниці і право на отримання повної достовірної інформації про стан свого здоров'я. Ці права передбачені Основним законом України. Проте, медичний персонал неодноразово порушував право громадян. [8]

Тому, наше законодавство однозначно потребує вдосконалення, потрібно шукати нові механізми, аби особисті дані не поширювалися таким чином. Можливо, потрібно розробити механізм відповідальності медичних працівників, оскільки він однозначно не є досконалим.

Необхідно зазначити, що вітчизняна нормативно-правова база містить положення, що регулюють права громадян у сфері надання медичної допомоги. Водночас, з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, актуальними завданнями стають пізнання й вивчення міжнародного та регіонального права, запозичення найкращого міжнародного й національного досвіду та вдосконалення нормативно-правової бази у сфері надання медичної допомоги.

Україна в сучасних міжнародних відносинах стає все більш активним та прогресуючим суб'єктом. Показовим критерієм авторитету держави на міжнародній арені є виконання принципів міжнародного права, зокрема принципу поваги прав людини. А в контексті даного дослідження інформація про стан здоров'я у контексті права на повагу до приватного життя. Велика кількість рішень ЄСПЛ свідчить про те, що міжнародне законодавство теж не досконале, про що свідчать рішення ЄСПЛ. Тому, однозначно є над чим працювати і вдосконалюватися, оскільки світ не стоїть на місці, суспільні відносини розвиваються і законодавство теж має розвиватися на рівні із суспільством і його потребами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44, ст.356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України №2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993, № 4, ст.19 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Костецька О. Право особи на інформацію про стан здоров'я: проблеми реалізації. *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку : матер. І Всеукр.наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 квіт. 2007)*. С. 173–178.
5. Школьна Н. Право на таємницю про стан здоров'я. *Практика управління медичним закладом*. 2014. № 1. С. 34–40.
6. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі N 760/8719/17 (провадження N 61-9359св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86162369>.
7. Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 645/5493/16-ц (провадження № 61-24952св18) URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76825941>.
8. Постанова Верховного Суду від 04 грудня 2019 року у справі N 760/8719/17 (провадження N 61-9359св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86162369>.

Саноян Ю. М.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ТА БІЖЕНЦЯМ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Збройна агресія з боку Російської Федерації на територію нашої незалежної країни змусила втікати від небезпеки сотні тисяч людей. Усі країни згуртувалися задля допомоги громадянам та мешканцям України, а влада нашої держави робила усе можливе задля врегулювання ситуації. Здавалося, що збройний напад є неможливим у XXI столітті, але все трапилося навпаки... Тисячі українців покинули свої домівки та переїхали у іншу країну або ж іншу область задля захисту себе та своєї сім'ї.

Через вторгнення люди змушені були забути своє минуле життя, й пристосуватися до нового. Однією із найвразливіших сфер стала сфера надання медичної допомоги. Надання медичної допомоги завжди є важливим елементом у повсякденному житті людини, а під час війни – тим паче. У час, коли лікарні переповненні пораненими як і військовими, так і цивільними, питання надання «звичайних» послуг стає другорядним, але все ж таки держави роблять усе можливе задля покращення умов біженців та внутрішньо переміщених осіб у сфері медичного обслуговування та охорони здоров'я.

Питання доповіді є більш ніж актуальним у теперішній час, оскільки дозволяє розглянути сучасний стан та проблеми у сфері охорони здоров'я. Завдяки дослідженню можна не лише зрозуміти особливості медичного обслуговування біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні, а й за її межами.

Вивченням питання надання медичної допомоги біженцям та внутрішньо переміщеним особам займалися значна кількість дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних, але варто виділити вчених, що особливо відзначилися у дослідженні даного питання. Так, наприклад, поняття і правовий статус біженців, внутрішньо переміщених осіб вивчали такі вчені: М. М. Сірант, А. Романова, Н. А. Діденко, В. О. Павлова та інші. У свою чергу, безпосередньо питання надання медичної допомоги таким категоріях населення досить широко було розкрито такими науковцями як: С. Булеса, А. Єрменко, О. О. Іляшко та інші. Ось М. М. Сірант здійснив наукову роботу на основі порівняння поняття «біженці» та «внутрішньо переміщені особи». А. Романову ж зацікавив статус особи, яка потребує тимчасового захисту. У свою чергу, О. В. Пушкіна вивчала правовий статус біженців.

Так, наприклад, С. Б. Булеса детально дослідила право на медичну та психологічну допомогу внутрішньо переміщених осіб, зазначила про усі види допомоги внутрішньо переміщеним особам, що закріплюються на законодавчому рівні, а також згадала про проблеми, з якими зіштовхуються вимушені переселенці. У свою чергу, Т. М. Ямненко цікавило питання особливостей надання медичної допомоги під час воєнного стану.

Аналіз практичних аспектів надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам та біженцям від війни в Україні та ЄС є метою цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права людини в сучасному світі давно перестали бути прив'язаними до територій окремих держав, а перетворились на універсальну цінність, дотримання якої є обов'язком кожної свідомої людини, оскільки права виступають найголовнішим критерієм розвитку. Україна відноситься до частини єдиного європейського світу, а тому обраний нею курс на розвиток демократичної, правової держави, де людина виступає найвищою соціальною цінністю не може здивувати.

У випадку надання медичної допомоги біженцям та внутрішньо переміщеним особам проблема є більш гострою. Проблематика питання полягає у тому, що незважаючи на низку прийнятих нормативних актів, необхідна медична допомога біженцям та ВПО не надається на тому рівні, який хотілося б мати й не задовільняє їх потреби. Окрім того, ця група осіб не завжди захищає свої права у судовому порядку. Станом на 2023 рік можна виділити такі проблеми, які не вирішуються, а тому негативно впливають на стан осіб, що потребують допомоги у зв'язку із війною:

- незаконні «добровільні пожертвування» у медичних закладах державної та комунальної форми власності;
- неналежне виконання програми «Доступні ліки» в областях, що стали прихистком, а також відсутність коштів для їх реалізації;
- невідповідний рівень моніторингу та контролю за порушеннями або неналежне виконання програм щодо медичних послуг;
- складність із відновленням втрачених документів медичного характеру та проходженням медико-соціальних експертних комісій для встановлення групи інвалідності;
- відсутність даних в реєстрі територіальних громад, внаслідок чого потреби цієї категорії не враховано під час формування запиту на медичну субвенцію тощо [1, с. 36].

Загалом, за різних причин, ці особи скаржаться на недотримання законодавства, наприклад, з боку медичних працівників на місцевому рівні. Зазвичай, проблему у ненаданні безоплатної медичної допомоги вирішують безпосередньо у медичному закладі, звертаючись зі скаргою до головного лікаря про неправомірні дії медиків. Лише у випадку відмови на рівні керівництва лікарні, скарга може надсилатися вище, в Україні – до Департаменту охорони здоров'я у тому місті чи регіоні, де знаходиться особа. У випадку бездіяльності й на місцевому рівні, внутрішньо переміщена особа може звернутися до Національної служби здоров'я України.

У випадку порушення права на медичну допомогу за кордоном, особа може звернутися до дипломатичних представництв, консульських установ та місій України за кордоном, правоохоронних органів, громадських організацій тощо.

Вивчаючи питання захисту прав біженців та внутрішньо переміщених осіб у сфері охорони здоров'я, а саме надання їм медичної допомоги було визначено, що відповідно до рішень ЄСПЛ, доступ до медичної допомоги має бути раціональним, а державні стандарти реалізуватися на достатньому рівні. Загалом, усі справи, що розглядаються, наприклад, у Європейському суді з прав людини, у даній сфері, зачіпають ситуації, коли особа або померла через незаконні дії медичних працівників, або ж отримала тяжкі наслідки для свого здоров'я. Є надія, що як ЄСПЛ, так і суди окремих країн будуть ширше тлумачити позитивні зобов'язання держави, що впливають із зобов'язання надавати раціональну та своєчасну медичну допомогу [2, с. 128].

Беручи до уваги судову практику в Україні щодо розгляду справ цієї категорії, варто зазначити, що нині доволі складно пацієнтам сформулювати доказову базу, котра б дозволила захистити їх порушені права. Як не дивно, в Україні все ще діє негласний принцип, відповідно до якого лікарі покривають один одного, а керівництво медичних установ – своїх підлеглих. Задля таких дій може змінюватися документація, дані в медичних картах – фальсифікуватися, а докази – знищуватися. Тому зіштовхуючись із такими ситуаціями, пацієнти мають лише ту доказову базу, з якою майже неможливо виграти справу. У нашій країні, застосування судово-медичної експертизи, у окремих випадках, також не свідчить про вигреш на користь пацієнта. Поки-що, Україна виступає єдиною країною в Європі, де немає незалежної медичної експертизи, але у зв'язку із швидкими змінами, можемо розраховувати на позитивні зміни у даному питанні [3].

Таким чином, проаналізувавши практику розгляду справ у суді щодо порушення права на медичну допомогу біженцям та внутрішньо переміщеним особам можемо чітко вказати, що рівень вирішення таких ситуацій у судовому порядку є досить низьким. Зазвичай, усі проблеми вирішуються на місцевому рівні або пацієнт не висуває претензій до медичного закладу чи працівників. Судові звернення в Україні зустрічаються вкрай рідко й лише у випадку порушення одразу декількох прав людини. Що стосується захисту прав біженців та осіб, що потребують тимчасового захисту за кордоном, у питанні надання медичної допомоги, то там судовий розгляд також не є частим явищем.

Список використаних джерел:

1. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: аналіз та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Київ, 2018 С. 85. URL: https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Group-of-Influence_analyses.pdf
2. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників учасників VIII Всеукраїнського круглого столу / упоряд.: Д. Є. Забзалюк, В. О. Кучер. Львів: ЛьвДУВС, 2022, С. 234.
3. Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення: матер. V наук.-практ. конф. з міжнародною участю на вшанування пам'яті М. Г. Гуревича (1891–1937), засновника та керівника першої в Україні кафедри соціальної гігієни при Харківському медичному інституті, Харків, 28 жовтня 2022 р. / ред. кол. В. В. М'ясоєдов, В. А. Огнев, Т. В. Пересипкіна та ін. Харків, 2022. С. 224.

Джула Н. О.,

студент п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Відповідно до ст. 130 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. У главі IX «Гарантії при покладанні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації» КЗпП закріплені тільки норми про матеріальну відповідальність однієї сторони трудового договору. Норми ж про матеріальну відповідальність власника або уповноваженого ним органу містяться у різних главах КЗпП (глава VII «Оплата праці» і глава XV «Індивідуальні трудові спори») [1]. На цьому і завершується згадка про поняття матеріальної відповідальності. Тому, необхідно проаналізувати підходи дослідників до вказаного поняття.

Взагалі, відповідальність за трудовим законодавством – це окремий різновид юридичної відповідальності, метою якого виступає обов'язок працівника відповідати за вчинене трудове правопорушення та зазнавати відповідних санкцій передбаченому нормами трудового права [22, с. 418-419]. Тобто, фактично, поняття відповідальності в трудовому праві є ставленням особи до суспільства та держави, до інших осіб з точки зору виконання пред'явлених до особи певних соціально-політичних, етичних, юридичних вимог, визнання та влучного розуміння громадянином своїх обов'язків стосовно суспільства, держави та інших осіб [3, с. 410].

На думку Н. Б. Болотіної матеріальна відповідальність являє собою один із різновидів юридичної відповідальності становить собою обов'язок однієї сторони трудового договору – працівника або власника (уповноваженого ним органу) відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків у встановленому законом розмірі й порядку. Матеріальній відповідальності властиві усі ознаки юридичної відповідальності. Суб'єктами матеріальної відповідальності в трудовому праві в усіх випадках є працівник і роботодавець (власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа), з яким він перебуває в трудових правовідносинах. При чому, в контексті визначення поняття матеріальної відповідальності наявність вказівки на суб'єкта має важливе значення, оскільки матеріальна відповідальність працівника і роботодавця трактується дещо по різному [4, с. 170].

В свою чергу, на думку інших дослідників, матеріальна відповідальність працівника чи роботодавця (сторін трудового договору) – це передбачений трудовим законодавством обов'язок працівника відшкодувати заподіяну роботодавцеві шкоду, а в свою чергу, роботодавця надати працівнику майнову компенсацію у разі порушення його трудових прав, здійснюваний добровільно або покладений на роботодавця у встановленому процесуальному порядку компетентними органами [5, с. 137].

Разом з тим, слід звернути увагу, що в сучасних умовах в переважній більшості випадків поняття матеріальної відповідальності сформульоване лише для однієї сторони трудового договору – працівника. Вказана тенденція зумовлена тим, що достатньо тривалий час матеріальна відповідальність другої сторони трудового договору роботодавця не була предметом наукового дослідження. Це було викликано насамперед тим, що в КЗпП союзних республік прямо була закріплена матеріальна відповідальність лише однієї сторони трудового договору – працівника. Якщо питання про працівника як суб'єкта матеріальної відповідальності широко висвітлено і досліджено в юридичній літературі, то питання про роботодавця як суб'єкта матеріальної відповідальності перед працівником вимагає серйозного вивчення [6, с. 137].

Матеріальна відповідальність сторін трудових правовідносин має певні ознаки, а саме:

– матеріальна відповідальність властива всім видам юридичної відповідальності;

– матеріальна відповідальність властива тільки видам відповідальності, що мають характер відшкодування шкоди;

– матеріальна відповідальність властива тільки виду юридичної відповідальності за трудовим законодавством [7, с. 99].

Як окремий від відповідальності матеріальна відповідальність в трудовому праві має власні характерні риси та особливості, а саме: має очевидний суб'єктивний склад (працівники та роботодавці), вміло характеризує умови притягнення до матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин, а також регламентований законодавством порядок визначення розміру та відшкодування збитків при притягненні до матеріальної відповідальності.

Особливі риси матеріальної відповідальності зумовлені правовим регулюванням трудових правовідносин, та відповідальністю як працівника, так і роботодавця один перед одним за невиконання певних обов'язків, що є передумовою настання відповідальності згідно чинному законодавству про працю [8, с. 222-223].

Таким чином, на основі проведеного дослідження поняття матеріальної відповідальності зроблено висновок, що матеріальна відповідальність у трудовому праві – це різновид юридичної відповідальності і може розглядатися з позицій відповідальності працівника і роботодавця. Матеріальна відповідальність працівника – це перелік заходів, способів, умов, які можуть бути використані до працівника, перебуваючого в трудових правовідносинах з підприємством, установою, організацією за порушення трудової дисципліни та невиконання або неналежне виконання своїх трудових обов'язків шляхом впровадження дисциплінарних санкцій; оцінка працівником своєї поведінки відповідно до закріпленого в нормі права зразка правомірної поведінки, яка є передумовою для застосування заходів заохочення. Матеріальна відповідальність роботодавця – це передбачений законом обов'язок роботодавця надати працівнику майнову компенсацію у разі порушення його трудових прав, здійснюваний добровільно або покладений на роботодавця у встановленому процесуальному порядку компетентними органами.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50. С. 375.
2. Овсянко Д. С. Поняття відповідальності у трудовому праві. *Митна справа*. 2014. № 6(2.2). С. 417–421.
3. Хайнус О. І. Поняття матеріальної відповідальності працівників у трудовому праві. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 410–415.
4. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. Київ: Знання, 2008. 860 с.
5. Жернаков В. В. Трудове право : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2012. 496 с.
6. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник. Київ: «Знання», 2000. 567 с.
7. Грузінова Л. П. Трудове право України: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 136 с.
8. Ткалич Ю. В. Теоретичні аспекти поняття матеріальної відповідальності в трудовому праві України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 220–228.

Рачковська В. Ю.,

студентка п'ятого курсу

*Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ІНСТИТУТ УСИНОВЛЕННЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Усиновлення є одним із найдавніших та традиційних інститутів сімейного права. Правове регулювання цього соціального явища було відоме ще в давньому Римі. Але умови такого прийняття дітей у сім'ю, його процедура та правові наслідки змінювалися з історією розвитку людства.

Сьогодні Україна є незалежною державою, але економічний стан її розвитку не дає її громадянам можливості жити у достатку, в зв'язку з чим в країні за останні роки збільшується кількість дітей, які не мають належного сімейного виховання та позбавлені батьківського піклування. Тому надання сімейної турботи таким дітям є державною задачею нашої країни.

Проблемами усиновлення у різні часи займалися вчені-юристи радянського і сучасного періодів у галузі цивільного та сімейного права, такі як М. В. Антокольська, Е. Белогорська, А. М. Беляєва, Я. Р. Веберс, Е. М. Ворожейкін, П. Єршова, А. І. Заговорський, І. М. Кузнєцова, А. М. Нечаєва, А. І. Пергамент, З. Ромовська, В. А. Рясенцев, Г. М. Свердлов, В. П. Шахматов, Ю. Юрбургський, В. А. Ясенцев.

Комплексний теоретичний аналізі інституту усиновлення *мета цієї доповіді*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так, розвиток інституту усиновлення в сімейному законодавстві України свідчить про його важливість у загальній системі опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Українська держава, з перших років своєї незалежності, активно будувала власну правову систему, поступово відмовляючись від союзного законодавства та формуючи національне законодавство, яке б відповідало не лише сучасному стану політичного, соціально-економічного розвитку суспільства, а й враховувало міжнародний досвід правотворення та правозастосування.¹

Відповідно до статті 207 Сімейного кодексу України усиновлення це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.²

Згадуючи про інститут усиновлення важливо згадати про три важливі категорії. Це позбавлення усиновлювача батьківських прав, визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.

Пропоную детальніше дослідити кожне із питань.

Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Відповідно до статті 242 Сімейного кодексу України, Якщо усиновлювач був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини, він може бути позбавлений батьківських прав за наявності підстав.

Під час написання доповіді ознайомила із цікавим судовим рішенням. **Суть справи:** позивачі всиновили малолітню дитину, згодом у хлопчика стали проявлятися вади характеру, спостерігалася неадекватна поведінка, тому вони просили суд скасувати усиновлення. Орган опіки та піклування подав зустрічний позов про позбавлення усиновлювачів батьківських прав і стягнення аліментів через неналежне виконання ними батьківських обов'язків.³

¹ Іванова М. М. Становлення і розвиток законодавства України про усиновлення. *LEX PORTUS*. 2018. № 3 (11). С. 243. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10309/Ivanova_MM_LP_3-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

² Сімейний кодекс України: Закон України № 2947-III від 10.01.2002. *Верховна Рада України. (БВР)*. 2002. № 21-22, ст.135). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

³ Постанова Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 175/1713/20 <https://reyestr.court.gov.ua/>

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні первісного позову та частково задовольнив зустрічний, оскільки перед усиновленням майбутні батьки усвідомлювали як стан здоров'я дитини, так і особливості її поведінки, спричиненої тяжким дитинством.

КЦС ВС погодився з рішенням, яким позивачам відмовлено у скасуванні усиновлення і позбавлено їх батьківських прав. Відповідну постанову у справі № 175/1713/20 (провадження № 61-189св22) ВС ухвалив 23 червня 2022 року, повідомила прес-служба Суду.

Позиція Верховного Суду. Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні й остаточні правові наслідки (втрата прав, заснованих на спорідненості) як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Як уже зазначалося, усиновлення здійснюється за дотриманням певних умов. Недотримання умов усиновлення може призвести до недійсності усиновлення. Недійсність усиновлення призводить до того, що між усиновлювачем та усиновленою дитиною не виникає юридичного зв'язку.

Недійсність усиновлення є наслідком недотримання вимог закону при постановленні судом рішення про усиновлення. Підставою для цього може бути відсутність згоди рідних матері, батька дитини, відсутність згоди дитини, якщо вона була необхідною, подання фіктивних документів, а також фіктивність усиновлення відповідно до статті 236 Сімейного кодексу України.

Крім того, законодавством визначені правові наслідки визнання усиновлення недійсним. Усиновлення, визнане недійсним, анулюється з моменту його здійснення.

Разом із тим у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18)⁴ зазначено, що батьківські права позивача, який є біологічним батьком дитини, є природними та мають пріоритет над правами відповідача стосовно дитини, яких він набув на підставі рішення суду про позбавлення батьківських прав позивача, яке згодом було скасовано. Колегія суддів уважала, що зі скасуванням рішення суду про позбавлення батьківських прав втрачаються ті наслідки, які з нього випливають, зокрема право іншої особи на усиновлення дитини. Оскільки на момент ухвалення судового рішення про усиновлення батько дитини був позбавлений батьківських прав, то його згода на усиновлення не була необхідною, проте згодом судові рішення про позбавлення позивача батьківських прав було скасовано, а тому його батьківські права поновлено з часу їх позбавлення. Зазначені обставини, на думку колегії суддів, виключають можливість усиновлення дитини відповідачем, оскільки позивач не позбавлений батьківських прав стосовно малолітнього сина і своєї згоди на його усиновлення не надавав.

Тобто у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18) Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду як самостійну підставу для визнання усиновлення недійсним уважав факт скасування судового рішення про позбавлення позивача батьківських прав стосовно дитини після її усиновлення іншою особою.⁵

Review/105139632

⁴ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106506830&red=10000369b3dd7637793f2d99c9e22140fbc601&d=5>

⁵ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106506830&red=10000369b3dd7637793f2d99c9e22140fbc601&d=5>

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, передаючи цю справу на розгляд об'єднаної палати, зазначив, що результат аналізу вказаних правових висновків свідчить про те, що не може бути самостійною підставою для визнання усиновлення недійсним (яке передбачено частиною першою статті 236 СК України) скасування судового рішення про позбавлення одного з батьків дитини батьківських прав після усиновлення дитини іншою особою з дотриманням вимог закону (в період чинності судового рішення про позбавлення батьківських прав).

Крім того, усиновлення може бути скасованим за наявності підстав. Усиновлювач звернувся до районного суду із позовом про скасування усиновлення. При цьому позивач зазначив, що між ним і дитиною склалися, незалежно від його волі, стосунки, які роблять неможливими їхнє спілкування, спільне проживання і виконання ним як усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позовні вимоги залишено без задоволення. При відмові у задоволенні позову суди зробили висновок, що обставини, передбачені статтею 238 СК України, для скасування усиновлення відсутні, оскільки позивачем належними, допустимими та достовірними доказами не доведено того, що між ним як усиновлювачем і усиновленою дитиною склалися, незалежно від його волі, стосунки, які роблять неможливим їх спільне проживання і виконання ним як усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

Позиція Верховного Суду. Згідно з частинами першою, другою статті 14 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянута), ратифікованої Законом України № 3017-VI від 15 лютого 2011 року, усиновлення може бути скасовано або визнано недійсним лише за рішенням компетентного органу. Найвищі інтереси дитини завжди мають перевагу. Усиновлення може бути скасовано до досягнення дитиною повноліття лише на підставі серйозних обставин, передбачених законом.

У частині першій статті 238 СК України передбачено, що усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо: 1) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання; 2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; 3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків

Тому, у даній справі не було підстав для скасування усиновлення.

Усиновлення небезпідставно називають найкращою формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в результаті якої вони вибувають із системи державної опіки та піклування, позбуваючись статусу дитини-сироти чи такої, що позбавлена батьківського піклування і отримують сім'ю, стають її рівноправними членами.

В українському законодавстві врегульовано чіткий порядок та пріоритетність влаштування дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ю на виховання. Але слід визнати, що в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який містив би системний поняттєвий апарат законодавчого регулювання форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сім'я є найголовнішим та найкращим осередком для благополучного розвитку дитини, Сімейний кодекс як нормативно-правовий акт, який виступає регулятором сімейно-правових відносин, містить норми, які закріплюють права, свободи дітей. Конституція України гарантує дітям усі права, необхідні для їхнього розвитку і життя.

Позбавлення батьківських прав – це одна із санкцій, яка застосовується щодо батьків, які загрожують життю або здоров'ю своїх дітей. Така санкція впливає із самих прав дітей, а саме їх порушення.

Недійсність усиновлення є наслідком недотримання вимог закону при постановленні судом рішення про усиновлення. Визнання усиновлення недійсним і скасування усиновлення здійснюються виключно в судовому порядку.

Аналізуючи судову практику можна зробити висновки, що з вимогою про визнання усиновлення недійсним чи його скасування можуть звернутися уповноважені на це законодавством органи, а також батьки, усиновлювач, опікун, піклувальник та усиновлена дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Тому можна зробити висновок, що інститут усиновлення є надзвичайно важливим в Україні, але нормативно-правова база потребує вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Іванова М. М., Становлення і розвиток законодавства України про усиновлення. *LEX PORTUS*. 2018. № 3 (11). С. 243. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10309/Ivanova_MM_LP_3-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Сімейний кодекс України: Закон України № 2947-III від 10.01.2002. *Верховна Рада України. (ВВР)*, 2002, № 21-22, ст.135). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Постанова Верховного Суду від 23 червня 2022 року у справі № 175/1713/20 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105139632>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106506830&red=10000369b3dd7637793f2d99c9e22140fbc601&d=5>
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 328/2612/17-ц (провадження № 61-38942св18). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106506830&red=10000369b3dd7637793f2d99c9e22140fbc601&d=5>

Польовий Я. В.,

студент п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: СУДОВА ПРАКТИКА

Постановка проблеми. Права на безпечні та здорові умови праці є однією із основних питань, яка потребує чіткого регламентування з боку. Адже ситуації у які доводиться потрапляти працівникам вкрай тяжкі. Недарма, значення поняття «гідна праця» закріплена у більшості країн Європи в тому числі Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права людей, яка наголошувала що кожен має право на справедливі й сприятливі умови праці, крім того які стосуються безпеки і гігієни.

Серед визначення правових аспектів проблем забезпечення безпечних і здорових умов праці: П. І. Шамшиної, Д. М. Кравцова, Л. І. Амелічевої, крім того, варто виділити праці І. В. Лагутіни, у яких вона дослідила право на безпечні й здорові праці як особисте немайнове трудове право працівників. Водночас, якщо розглядати проблематику питання в контексті Європи, варто виділити праці Б. Мелін, І. Л. Брауде.

Метою доповіді виступає дослідження співвідношення забезпечення права на безпечні та здорові умови праці в Україні й країнах Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однак для визначення регулювання безпеки та гігієни праці, яка на сьогодні знаходиться поганому становищі приділяється значна увага в актах Ради Європи та ЄС. Передусім право на безпечні й здорові умови праці закріплене у статті 3 Європейської соціальної хартії (далі – ЄСХ), яка визначає обов'язок держави розробити, здійснювати й періодично переглядати послідовну національну політику в галузі охорони праці, виробничої гігієни та виробничого середовища [2]. Значення якої є поліпшення охорони праці й виробничої гігієни, а також запобігання нещасним випадкам і травматизму, що виникають внаслідок виробничої діяльності, пов'язані з нею або мають місце в процесі її здійснення, зокрема шляхом мінімізації причин виникнення ризиків, властивих виробничому середовищу.

Серед аспектів ЄСХ, перш за все варто виділити те, що державна політика у сфері професійної безпеки, професійного здоров'я й виробничого середовища, закріплена пункту 1 статті 3 ЄСХ [1]. Головною метою цієї політики виступає саме підвищення професійної безпеки, покращення професійного здоров'я, а також запобігання нещасним випадкам і шкоді здоров'ю, які могли б статися «у зв'язку або в процесі праці».

У пункті 2 статті 3 ЄСХ не конкретизується сфера, у якій повинні прийматися такі документи: трудове право, охорона здоров'я, будівництво тощо [1]. Тобто проблематика питання яка стосується безпеки й здоров'я працівників може бути проаналізована в різних документах.

Водночас пункт 3 статті 3 ЄСХ визначає забезпечення додержання зазначених документів шляхом нагляду [1]. В цілому завданням цієї норми є забезпечення додержання встановленого правового режиму, проте сама методика виступає здебільшого як другорядне питання, а ніж первинним.

Якщо визначати послугу як ключовий елемент безпеки працівників, варто звернути увагу на пункт 4 статті 3 ЄСХ [1]. Аналізуючи значення, послуги в контексті безпеки працівників, варто підкреслити, що бути доступною для всіх працівників, в тому числі мати консультативну діяльність.

Однак, для всебічного дослідження безпечних та здорових умов праці, а також відшкодування завданої шкоди, країни Європи застосовують – Директиву 89/391 від 12 червня 1989 р. яка сприяє покращенню ситуації у сфері безпеки та гігієни праці [2]. Головною особливістю директиви є положення у якій йдеться, що безпечні й здорові умови праці це перш за все мета, яка не повинна бути підкорена виключно економічним умовам та інтересам.

Крім того, що стосується основної частини рамкової директиви, то вона включала обов'язки роботодавця та працівника. Перш за все, варто зазначити, що обов'язки забезпечення здорових і безпечних

умов праці покладається на роботодавців, однак на практиці не все так однозначно. Роботодавці схильні ухилятися від самого прямого обов'язку забезпечувати відповідні умови праці, що призводить до негативних а іноді фатальних наслідків для обох сторін трудових або ж цивільно-правових правовідносин. Свідчення практики Європейського суду з прав людини підтверджуює тезу про зловживань роботодавцем свого привілейованого становища.

Цікавою справою є «Vilnes and Others v. Norway» [3]. Характерна для неї специфіка проявляється насамперед у тому що європейський суд з прав людини постановив, що ненадання професійним водолазам відповідної інформації про ризики, пов'язані з їхньою роботою, є порушенням права на повагу до приватного життя, і присудив водолазам відшкодування збитків, мотивуючи те що водолази не змогли дати інформовану згоду на ризики, пов'язані з роботою.

При цьому країни Європи вправі передати у своєму законодавстві, що відповідальність роботодавці обмежується й навіть повністю виключається при надзвичайних обставинах, зокрема в разі форс-мажору.

Однак ситуація з українським законодавством, яке регулює питання безпечних і здорових умов праці на жаль визначено не повній мірі. Якщо визначати цивільний аспект права на безпечні та здорові умови праці перш за все варто виділити статті 7 Закону України «Про охорону праці» у якій йдеться, що працівники, які зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, мали права права на різні види санітарно-оздоровчих, а також лікувальних заходів [4]. Беручи до уваги відповідну норму на практиці, можна помітити, що права на різні види заходів не надаються.

Аналізуючи статтю 153 Кодексу Законів про працю України варто зауважити, що забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на керівників підприємств [5]. Відповідальність за своєчасне та якісне проведення атестації також покладається на керівника підприємства, організації.

Цікавим моментом відповідної статті є той факт, що варто вести мову не про створення безпечних і нешкідливих умов праці, а про обов'язок власника застосовувати передбачені законодавством заходи до нейтралізації впливу на здоров'я людини шкідливих умов праці.

Відшкодування шкоди варто підкреслити, що розмір стягнень повинен визначатися по фактичним витратам на відновлення здоров'я.

Що стосується відшкодування шкоди, то варто підкреслити, що розмір стягнень повинен визначатися по фактичним витратам на відновлення здоров'я. Відповідне твердження можна знайти у статті 1195 ЦК України, згідно якої фізична або юридична особа, яка завдала шкоди ушкодженням здоров'я у тому числі санаторно-курортного лікування та придбання ліків.

Наприклад, справа «Surikov v. Ukraine», ґрунтувалась на наступних відомостях: заявник стверджував, зокрема, що його роботодавець свавільно збирав, зберігав, використовував та поширював інформацію про стан його психічного здоров'я, та що національні суди не розглянули його відповідні доводи [6]. Відповідно роботодавцем було перевищено межі своїх прав та завдано шкоду моральним інтересам заявника, тобто порушено його правові кордони.

Висновок. Таким чином, значення прав людини на безпечні умови праці є неодмінно важливою темою, адже вона має свою притаманну їй особливість та призначення. Якщо визначати співвідношення європейського між українським законодавством, то є ряд важливих проблем які потрібно владі вирішувати. Адже значення «безпеки життя і здоров'ю» повинно мати своє законодавство яке би регулювало би це питання більш ширше, крім того за допомогою судової практики видозмінювалося.

Список використаних джерел:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 трав. 1996 р.: Хартія Ради Європи р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
2. Directive 89/391/EC of the European Parliament and of the Council of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31989L0391>
3. Справа «Vilnes and others v. Norway»: рішення Європейського суду у справі 05 груд 2013 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-138597>
4. Про охорону праці. Закон України станом на 19 серп. 2022 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
5. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10 груд 1971 р. №2947-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
6. Справа «Surikov v. Ukraine»: рішення Європейського суду у справі від 26 січ. 2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192315>

Патей Т. І.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Кількість справ, які розглядаються в спрощеному провадженні, є значною, що підтверджується даними судової статистики. Але досі виникають практичні проблеми, пов'язані з різними підходами суддів до розуміння та тлумачення сутності спрощеного позовного провадження. Такий висновок можна зробити з аналізу судової практики, законодавства та наукових досліджень.

Дослідження змісту спрощеного позовного провадження, аналіз національної судової практики, рішень ЄСПЛ, теоретичної бази в контексті забезпечення ефективного здійснення спрощеного провадження, пошуку оптимальних рішень для вдосконалення законодавства є *метою цієї доповіді*.

Окремі аспекти спрощених судових процедур у цивільному судочинстві досліджували такі науковці, як: К. Брановицький, Ю. Грибанов, К. Гусаров, В. Комаров, О. Угриновська, С. Фурса, К. Царгородцева, М. Штефан, та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні запровадження спрощеного позовного провадження відбулося у 2017 році шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [2]. Цим Законом ЦПК України доповнено Главою 10 Розділу III «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження».

Мета запровадження інституту спрощеного провадження в першу чергу пов'язана з необхідністю пришвидшення вирішення певних категорій справ, а також для зменшення судових витрат та оптимізації судової системи.

Зміст спрощеного провадження визначає ряд особливостей, які йому притаманні та характеризують його правову природу. До цих особливостей можна віднести наступні:

- Похідний характер від загального позовного провадження;
- Усічення стандартної процесуальної форми, заміна складних процесуальних форм на більш прості;
- Доступність, яка проявляється в менших розмірах судових зборів та відсутності обов'язкової вимоги професійного представника;
- Обмеження принципів цивільного процесуального права, до прикладу принципу змагальності;
- Обмеження провадження по строкам.

Цивільний процесуальний кодекс України надає перелік справ, які обов'язково розглядаються в спрощеному порядку. Згідно із ч. 4 ст. 19 ЦПК України (за своїм змістом відповідає положенню ч. 1 ст. 274 ЦПК України) спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

- 1) малозначних справ;
- 2) справ, що виникають із трудових відносин;
- 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;
- 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [1].

Крім цього, у порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті (ч. 2 ст. 274 ЦКУ).

Отже, враховуючи вищевказане, справи, які підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, можна розділити на дві групи:

1. Категорія справ, які суд обов'язково розглядає в спрощеному порядку.

2. Категорія справ, які можуть на розсуд суду, при наявності відповідного клопотання позивача, розглядатись в спрощеному порядку.

В рішенні Вінницького міського суду Вінницької області від 06.04.2022 у справі № 127/32263/21 [5] та в рішенні Шевченківського районного суду міста Чернівців від 29.09.2022 у справі № 727/7135/22 справи [6] розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження в силу прямої вказівки закону, адже відповідали необхідним критеріям та не потребували додаткової оцінки суду щодо їх малозначності. Але також наявні справи, які з огляду на предмет позову, ціну позову, їх складність та значення для сторін, визнані судом малозначними.

Ще однією категорією справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, є трудові спори. Таке рішення законодавця цілком логічне і виправдане. Дані справи потребують швидко вирішення, адже безпосередньо пов'язані з коштами для прожиття та існування особи, які вона втрачає в результаті звільнення. Така позиція узгоджується з висновком Європейського суду з прав людини зазначеним у справі «Фрайдендер проти Франції» [3].

Категорія справ, пов'язаних з наданням судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд була додана до ЦПК України у зв'язку прийняттям Верховною Радою Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання».

Однією з основних проблем є неконкретне розмежування малозначних справ та справ незначної складності, які в ч. 4 ст. 19 ЦПК використовуються як окремі категорії справ спрощеного позовного провадження, а у ч. 6 ст. 19 ЦПК сутність малозначних справ розкривається через справи незначної складності, які визнаються судом малозначними, проте з деякими винятками. Але законодавець не надає пояснення змісту поняття «справ незначної складності».

Позиція Верховного Суду, висловлена в постанові від 27 грудня 2018 року по справі №589/3937/17, наступна: суд вправі відносити справу до категорії малозначних на будь-якій стадії її розгляду; по-друге: справа може бути визнана малозначною лише за постановлення ухвали суду про віднесення її до категорії малозначних; по-третє: справа не може бути малозначною в силу закону, якщо серед позовних вимог наявні вимоги немайнового характеру [4].

За загальним правилом, судові рішення у малозначних справах не підлягають касаційному оскарженню, однак з цього є чотири винятки (пункт 2 частини 3 ст. 389 ЦПК України). Наявність «касаційних фільтрів» повністю відповідає меті запровадження спрощеного позовного провадження в цивільному процесі України – розвантаження судової системи. Але в процесі розгляду справ в спрощеному порядку виникають питання щодо можливості касаційного оскарження. Було б доцільно розтлумачити зміст понять, наведених в п. 2 ч.3 ст. 389 ЦПК України, а саме «фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики», «значний суспільний інтерес», «виняткове значення для учасника справи».

Формальний та поверховий аналіз касаційних скарг щодо наявності/відсутності підстав касаційного перегляду судових рішень у малозначних справах є поширеним явищем судової практики. Судді роблять висновок про наявність підстав для відкриття провадження обмежуючись лише вказівкою про їх наявність.

В спрощеному позовному провадженні відсутня стадія підготовчого засідання. В результаті вся підготовка до судового розгляду зводиться до подання учасниками справи заяв по суті. Відсутність підготовчого засідання виключає можливість вчинення дій, перерахованих в ст.197 ЦПК України.

Доцільним рішенням цієї проблеми було б запровадження механізму, який надавав би суду можливість до розгляду справи по суті викликати сторін для вирішення процесуальних питань та при необхідності – фактичного проведення підготовчого засідання.

Низька якість законодавчого регулювання процедури спрощеного позовного провадження в цивільному процесі України створила практичні труднощі, які можна вирішити лише за умови комплексного підходу. Це можна забезпечити шляхом вдосконалення норм Цивільного процесуального кодексу України та встановлення нових позицій Верховного Суду, що сприятиме налагодженню суддівської практики на правильний та необхідний лад. Мета цього покращення полягає в забезпеченні

злагодженості, ефективності та швидкості механізму захисту прав та свобод особи в рамках спрощеного позовного провадження в цивільному процесі України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: від 18.03.2004. № 1618-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. № 2147-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фрайдлендер проти Франції». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2392.html.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.12.2018, судова справа № 589/3937/17.. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78979430>.
5. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 06.04.2022, судова справа № 127/32263/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103875414>.
6. Рішення Шевченківського районного суду міста Чернівців від 29.09.2022, судова справа № 727/7135/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106519131>.

Шелестюк Ю. С.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми: право на захист особистої інформації про стан здоров'я є одним з фундаментальних прав людини. Це стосується як і якісного та конфіденційного зберігання інформації про стан здоров'я пацієнтів, так і захисту цієї інформації від неправомірного доступу третіх осіб. Лікарська таємниця є важливим аспектом медичної етики та права. Вона стосується конфіденційності медичної інформації, що стосується здоров'я пацієнтів. В сучасному інформаційному суспільстві захист лікарської таємниці є особливо актуальним. Однак, у світі зростає кількість випадків порушення лікарської таємниці та недотримання прав пацієнтів на захист конфіденційної інформації про їхній стан здоров'я. Тому дослідження цієї теми має важливість для забезпечення захисту прав пацієнтів та підвищення якості медичних послуг.

Метою дослідження теми є вивчення правових основ захисту лікарської таємниці в Україні, виявлення проблемних аспектів захисту прав пацієнтів на конфіденційність щодо інформації про їхній стан здоров'я.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі збереженням та захистом лікарської таємниці та права пацієнтів на конфіденційність щодо інформації про їхній стан здоров'я.

Предметом дослідження є лікарська таємниця, як право фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Ще в давнину лікарі усвідомлювали необхідність у зберіганні таємниці своїх пацієнтів. Певні згадки про термін «лікарська таємниця» бачимо ще декілька тисячоліть тому, які відобразились у період золотой доби Афін. Саме тоді положення про лікарську таємницю було чітко висвітлене у клятві Гіппократа: «Що б при лікуванні – також без лікування – я не побачив чи не почув стосовно життя людського з того, що не потрібно коли-небудь розголошувати, я змовчу про те, рахуючи подібні речі таємницею».

Дотримання лікарської таємниці увібрало в себе важливість і в сьогоденні, зокрема, відповідно до Клятви лікаря, яка затверджена Указом Президента України від 15 червня 1992 року № 349/92, кожен лікар зобов'язується зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині [1].

Також, дане поняття згадується в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Закон), зокрема у статті 40 Закону вказано, що медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків [2].

Цивільний кодекс України (далі – Кодекс) передбачає право на таємницю про стан здоров'я, а саме, фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. Фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації, зазначеної у частині першій цієї статті, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел [3]. Тобто, можна зробити висновок, що поняття лікарська таємниця – це закріплена у законодавстві сукупність відомостей, які стали відомі медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків про хворобу, медичне обстеження, огляд та їхні результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина. Інформація, яка становить лікарську таємницю, має кілька правових статусів: інформація з обмеженим доступом, конфіденційна інформація та інформація, щодо якої встановлено особливі вимоги до обробки персональних даних [4].

Отже, правове регулювання захисту лікарської таємниці в Україні базується на забезпеченні конфіденційності медичної інформації та правах пацієнтів на її захист. У сучасних умовах збільшення кількості медичних даних, їх електронізації та використання сучасних технологій у медицині виникає ризик порушення конфіденційності. Тому необхідно розробляти та впроваджувати ефективні методи та технології захисту медичної інформації.

Проте, не дивлячись на те, що питання лікарської таємниці регулюється низкою нормативно-правових актів, норми, закріплені у них, варто було б систематизувати в один законодавчий акт для чіткого розуміння даного поняття. Адже, з огляду на недосконалість та несистемність чинного законодавства, що регулює сферу охорони здоров'я, в тому числі питання збереження лікарської таємниці, не кожен лікар достименно знає, які саме відомості є об'єктом лікарської таємниці, не говорячи про обізнаність у процедурі і нюансах розголошення такої інформації.

Законодавство України не містить вичерпного переліку відомостей, які утворюють зміст категорії «лікарська таємниця». Але аналізуючи наведену нормативно-правову базу, можна дійти висновку, що об'єкт лікарської таємниці становить інформація про факт звернення за медичною допомогою; стан здоров'я пацієнта; хворобу та діагноз; огляд та його результати; методи лікування; інтимну і сімейну сторону життя; інші відомості, одержані при медичному обстеженні.

Відомості про здоров'я та стан пацієнта є особистими та конфіденційними, тому законодавство передбачає особливий режим їх зберігання та використання. Згідно зі статтею 32 Конституції України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5]. Також Закон України «Про захист персональних даних» встановлює вимоги щодо обробки та захисту персональних даних, до яких відносяться і медичні [6].

Важливо зауважити, що суб'єктами збереження лікарської таємниці є не тільки безпосередньо лікар пацієнта, а всі медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина. Вказані особи не мають права розголошувати такі відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків. Лікарська таємниця визнана на законодавчому рівні поряд із адвокатською або нотаріальною і є умовою зрозумілою та природною при візиті до лікаря.

Чинне законодавство України навіть надає право лікарю не виступати свідком (не давати свідчення) у суді. Щодо кримінального процесу, то відповідно до п. 4 ч. 2 статті 65 Кримінально процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 р. (зі змінами і доповненнями) не можуть бути допитані як свідки – медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю [7].

Розголошення такої інформації з порушенням вимог законодавства призводить до різноманітних видів відповідальності – від цивільно-правової у вигляді відшкодування заподіяного морального і матеріального збитку і до кримінальної відповідальності.

Водночас, є певні випадки, коли лікарська таємниця може бути відкрита. Зупинемось на найпоширеніших випадках, коли лікар має надавати інформацію про стан здоров'я пацієнта, тобто правомірно порушувати лікарську таємницю. Проте, перш ніж розголошувати лікарську таємницю, медичний працівник повинен пам'ятати: реалізуючи своє право на передання інформації про пацієнта, медики повинні чітко знати законодавчу норму, на підставі якої надають медичну інформацію, тим самим правомірно розголошуючи медичну таємницю, та вчиняти такі дії на підставі запиту, оформленого в установленому законом порядку [4].

1. «В інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, територіальної цілісності або громадянського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [5].

2. Інформацію про стан здоров'я неповнолітніх дітей медик має повідомляти батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам [2].

3. Наречені мають право бути взаємно обізнані про стан здоров'я [8].

4. У разі надзвичайних ситуацій, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідеміологічному благополуччю [9].

5. Повідомляти про вчинене насильство в сім'ї уповноважені підрозділи органів Національної поліції і надавати інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів [10].

6. Допускається передача відомостей про стан психічного здоров'я людини та надання їй психіатричної допомоги без згоди особи або без згоди її законного представника [11].

7. Інформація про результати тестування на ВІЛ, про наявність або відсутність в людини ВІЛ інфекції дозволяється лише: особі, щодо якої було проведено тестування, батькам чи іншим законним представникам такої особи; іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я – винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи; іншим третім особам – лише за рішенням суду в установлених законом випадках [12].

8. Відомості про лікування людини в наркологічному закладі можна надавати лише правоохоронним органам у разі притягнення цієї людини до кримінальної або адміністративної відповідальності [13].

У ході дослідження виникає питання, чи зобов'язані медичні та інші працівники, яким стало відомо про стан здоров'я особи у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків зберігати лікарську таємницю після смерті цієї особи? Відповідь можна знайти у практиці національних судів України.

Яскравим прикладом захисту лікарської таємниці після смерті пацієнта є Постанова Верховного Суду у справі № 428/3905/16-ц від 03 липня 2019 року.

Рішення місцевого суду, з яким погодився суд апеляційної інстанції, мотивовано тим, що інформація стосовно причин смерті особи та особистих речей особи, які були знайдені під час доставки тіла особи до медичного закладу є конфіденційною в розумінні Закону України «Про інформацію» та статей 32, 34 Конституції України. У випадку смерті особи, інформація щодо стану її здоров'я, медичні документи надаються лише на запит суду.

Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій, що інформація стосовно причин смерті особи та особистих речей, знайдених під час доставки тіла особи до закладу судово-медичної експертизи є конфіденційною, не могла бути надана відповідачем на адвокатський запит, а тому підстави для задоволення позовних вимог відсутні.

Відповідну позицію подає Верховний Суд у своїй Постанові у справі № 640/5366/19 від 25 вересня 2020 року, зокрема, кожен пацієнт має право на зберігання особистої таємниці. Лікар, як й інші особи, які беруть участь у наданні медичної допомоги, зобов'язаний зберігати лікарську таємницю навіть після смерті пацієнта, як і факт звернення за медичною допомогою, за відсутності іншого розпорядження хворого, або якщо це захворювання не загрожує його близьким і суспільству. Таємниця поширюється на всю інформацію, отриману в процесі лікування хворого (у тому числі діагноз, методи лікування, прогноз тощо). Інформація може бути прихована від пацієнта в тих випадках, якщо є вагомі підстави вважати, що вона може завдати йому серйозної шкоди.

Тобто, збереження лікарської таємниці є обов'язком даних працівників навіть після смерті їх пацієнтів.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що лікарська таємниця є важливим аспектом в охороні здоров'я та захисту прав пацієнтів. Законодавство передбачає особливий режим зберігання та використання медичної інформації, а також встановлює вимоги щодо захисту персональних даних пацієнтів. Також, медичні працівники мають зобов'язання дотримуватися правил збереження медичної таємниці, а також захищати її від незаконного доступу та розголошення. Законом передбачено, що за порушення правил збереження та захисту лікарської таємниці передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. Дотримання правил збереження та захисту лікарської таємниці є важливим фактором в забезпеченні якісної медичної допомоги та захисту прав пацієнтів.

На рахунок практичного застосування питання лікарської таємниці, то це захист прав пацієнтів на конфіденційність медичної інформації, а також вирішення випадків незаконного доступу до цієї інформації, адже для забезпечення високої якості медичної допомоги необхідно дотримуватися правил збереження та захисту лікарської таємниці, а також забезпечувати своєчасний та вірогідний доступ до цієї інформації.

У практиці захисту лікарської таємниці необхідно враховувати інтереси всіх сторін: пацієнта, лікаря та інших медичних працівників, страхових компаній та держави. Тому потрібно розробляти

балансовані підходи до регулювання захисту медичної інформації, які б забезпечували захист прав пацієнтів та довіру до медичної системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про Клятву лікаря від 15.06.1992 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349/92#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n339>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1673>
4. Лікарська таємниця – правові основи захисту, Сліпченко Т., 09.02.2021р. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42691/1/%D0%A1%D0%BB%D1%96%D0%BF%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
5. Конституція України від 28.06.1996 р. Редакція від 01.01.2020 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про захист персональних даних від 01.06.2010 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1420>
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n327>
9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення від 24.02.1994 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству від 07.12.2017 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n3>
11. Про психіатричну допомогу від 22.12.2000 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
12. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ від 12.12.1991 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#n97>
13. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними від 15.02.1995 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#n91>

Павлюк С. Ю.,

студентка четвертого курсу

*Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У ПРОЦЕДУРІ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Одним із напрямів розвитку правової системи нашої держави є запровадження альтернативних методів вирішення спорів, серед яких медіації на даний час приділяється головна увага. У зв'язку з цим виникає інтерес до теоретичних та практичних основ застосування медіації, зокрема, щодо угод, які укладаються до початку та за результатами медіації, адже медіація має договірну основу.

Відсутність теоретичної основи особливостей укладання, виконання, зміни та припинення угод та договорів у сфері медіації може призводити до проблем у належному оформленні договірних відносин як у сфері медіації, так і щодо спору, який підлягав вирішенню. Слід зазначити, що чітка регламентація медіаційних договорів, розроблення юридичної конструкції законного та дійсного медіаційного договору має стати запорукою популярності та довіри населення до медіації.

Основними дискусійними моментами виступають сутність, форма та юридична сила таких угод і договорів. Слід зазначити відсутність єдиної термінології, що певною мірою ускладнює сприйняття громадськістю процедури медіації та її юридичних наслідки.

Темі медіації присвячено вже багато праць українських науковців, які досліджували моделі медіації, медіацію окремих видів правових спорів, участь адвокатів у медіації: Л. Романадзе, Г. Огречук, О. Можайкіної, Д. Проценко, Т. Кисельової, О. Спектор та інших. Проблематику правової природи та юридичної сили договорів у сфері медіації вивчали іноземні вчені: Д. Ральф (Jennifer Ralph), Г. Пун (Gary Poon), Н. Ендрюс (Neil Andrews), Менон і Фред Шоневіль (Manon and Fred Schonewille). Водночас поза прискіпливою увагою українських науковців залишається проблематика теоретичних основ договірних правовідносин у сфері медіації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація зараз – це визнаний та затребуваний у світовому масштабі метод вирішення спорів. Завдяки такій підтримці, сфера застосування медіації постійно розширюється.

Виникнення конфліктних ситуацій спонукує суспільство знаходити шляхи їх вирішення. Серед можливих варіантів подолання конфлікту і процедура медіації, яка все частіше використовується в Україні. Її суть полягає в участі посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли знайти той варіант рішення, який може задовольнити інтереси всіх учасників.

Головними передумовами медіації є: прагнення сторін на мирне врегулювання конфлікту (спору) та добровільність їх участі в процедурі медіації. Об'єднавши зусилля, аби врегулювати проблему, замість сприйняття опонента як ворога, сторони конфлікту можуть розраховувати на досягнення домовленостей, які передбачають взаємну згоду – консенсус (співробітництво).

Перш за все, варто зазначити, що регулює цей процес, визначає права і обов'язки сторін та формулює головні поняття Закон України «Про медіацію»¹, який набрав чинності 15 грудня 2021 року.

Так, відповідно до нього, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт чи спір шляхом переговорів.

Закону України «Про медіацію» (далі по тексту – Закон) врегулює загальні положення медіації, статус медіатора та вимоги до його діяльності, норми професійної етики медіатора, основні етапи та порядок проведення процедури медіації. В прикінцевих та перехідних положеннях означеного

¹ Про медіацію: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 7, ст. 51). *Офіційний вісник України*. Офіційний сайт. Нормативні акти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

нормативно-правового акту зазначено про внесення відповідних «медіаційних» змін як до кодифікованих актів (Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України тощо), так і до інших законів (Закону України «Про нотаріат», Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та ін.).

Закон про медіацію розкриває принципи проведення медіації. Так, згідно зі ст. 4 Закону про медіацію, медіація проводиться на основі принципів:

- добровільності;
- рівноправності сторін медіації;
- незалежності та неупередженості медіатора;
- неприпустимість втручання у процедуру медіації;
- конфіденційності.

Так, згідно зі ст. 3 Закону України «Про медіацію» «медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень.... як у конфліктах (спорах) між резидентами України, так і у конфліктах (спорах) за участю нерезидентів, якщо сторони медіації погодились, що процедура медіації буде проведена на території України».

У 2008 році Європейський Союз прийняв Директиву 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах». Прийняття цього документу стало черговим кроком для поширення і заохочення процедури медіації серед держав членів ЄС.

Безпосередньо договірний аспект процедури медіації як способу альтернативного розв'язання спорів відображено у ст. 6 Директиви, де вказано, що сторони або одна зі сторін, що отримали недвозначну згоду від інших сторін, мають право вимагати забезпечення виконання змісту письмової угоди, укладеної в результаті медіації. Виконання змісту угоди може бути забезпечене судом або іншим органом, компетентним у постанові або рішенні чи іншому достовірному інструменті, згідно з законодавством держави-члена, де подається запит.

У Директиві також міститься вказівка про виконання угоди, укладеної в результаті медіації, виключно в письмовій формі.

Слід зазначити, що наявність спеціалізованих органів щодо досудового вирішення трудових, будівельних та інших спорів зменшує частку відповідних медіацій, водночас наведені цифри свідчать про різнобічність застосування медіації.

Як можна уявити, договірні відносини у сфері медіації можуть виникати до та після виникнення спору, з метою початку процедури медіації чи з метою закріплення досягнутого компромісу, у рамках приватної чи присудової медіації тощо. Тому договори у сфері медіації мають різні юридичні конструкції, мету, предмет, форму тощо.

Аналіз іноземної практики та Закону України «Про медіацію», прикладних та наукових джерел дозволяє розробити різні класифікації договірних конструкцій у сфері медіації. З огляду на момент укладання та мету слід розрізнити:

1) медіаційне застереження, згідно з яким сторони договору беруть на себе зобов'язання вдатися до медіації в разі виникнення спору;

2) договір про проведення медіації, за яким сторони спору зобов'язуються розпочати процедуру медіації та погоджують її зміст та умови, особу медіатора тощо. Серед таких договорів залежно від моменту укладення виокремлюються медіаційні договори, укладені до подання судового позову, та медіаційні договори, укладені після подання судового позову;

3) угода за результатами проведення медіації, в якій сторони закріплюють досягнуті домовленості. Серед цих угод слід виділяти договори, укладені в рамках приватної медіації, та угоди, укладені в рамках присудової медіації. Водночас не слід ототожнювати поняття угоди за результатами медіації та мирової угоди чи угоди про примирення, які є різними правовими явищами.

Угоди, укладені за результатами медіації, можуть мати форму медіативних чи додаткових договорів до основного договору (наприклад, трудового), а також сукупності договорів (якщо метою їх укладення є вирішення спору). Непоодинокими є також думки, що договори у сфері медіації включають у себе й договори між стороною спору і медіатором про надання послуг, хоча більш поширеною є все ж таки практика підписання договорів про проведення медіації як тристоронніх договорів (сторони спору та медіатор).

Переваги медіації. Поширеною формою вирішення будь-яких конфліктів (спорів, суперечок) завжди було звернення до суду.

Однак варто зважати, що на даний час ця форма втрачає свою ефективність, оскільки судові справи розглядаються роками, люди витрачають багато енергії та фінансових ресурсів тощо.

Тому ефективною альтернативою судовому процесу стає медіація, яка має такі переваги:

- економія часу.
- економія фінансових ресурсів.
- неофіційність процедури дозволяє сторонам бути більш залученими, аніж у судовому процесі, який містить велику низку правил і процедур.
- гнучкість і контроль.
- конфіденційність та збереження репутації;
- сталість рішення.

Таким чином, в Україні інститут медіації лише починає розвиватися. Але, незважаючи на недостатню вивченість питання, слід зазначити, що вчені та практики вже задаються питанням, чи суспільство готове до широкого використання медіації в судочинстві, відповідає, чи загалом загальний рівень правової культури суспільства. Адже медіація набула найширшого поширення у країнах, чий загальний рівень правової культури сперечаються, досить високий. Нині у суспільстві є інтерес до процедури медіації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про медіацію». *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. ст. 51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських справах» URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>.
3. Український центр медіації та переговорів URL: <https://www.ukrmediation.com.ua/>; Український Центр Порозуміння URL: <https://uccg.org.ua/index.html>
4. Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя. *Агенція Європейського Союзу з основних прав і Рада Європи*. 2016. 236 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_UKR.pdf
5. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4 (12).
6. Медіація в державах європейського союзу, Українське право, 26 червня 2016 р., URL: https://ukrainepраво.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/
7. Потьомкіна Ю. С. Переваги нового закону про медіацію для бізнесу. *Економічна правда*. 22 липня 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/22/663244/>
8. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10.
9. Recommendation No R (98) 1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804ecb6e>
10. Крестовська Н. М., Романадзе Л. Д. Медіація у професійній діяльності юриста. Одеса, 2019. 454 с. («Екологія»).

Опольська А. О.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВО НА АБОРТ ЯК ОДНЕ З РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЖІНКИ

Постановка проблеми. Статті 3, 27 Конституції України визнає життя людини однією з найвищих соціальних цінностей. Аналогічні за змістом положення закріплені у ЦК України, зокрема, стаття 281 надає праву на життя фундаментальне та невід'ємне значення. З наведених вище норм вбачається, що людина ні за яких обставин не може бути примусово позбавлена права цього особистого права, а навпаки держава має сприяти покращенню рівня життя населення [1].

В той же час, наразі не існує чітко визначеної думки з якого моменту починається життя людини: чи від зачаття, чи від народження, а також питання правового статусу людського ембріона.

Серед вітчизняних практиків, які приділили значну увагу вивченню права на життя поряд з правом жінки на переривання вагітності, виділяють І. Горелик, Т. Гурська, Л. Гирла, К. Черевко, І. Тимошенко, О. Привалов, С. Беляєва, Г. Романовський, О. Рогова, Н. Борисевич, О. Пунда, О. Гуменна, Т. Павленко, Л. Лозанович, І. Силуянова, М. Бавсун, Г. Ярманова, Г. Миронова тощо.

Хоча дане репродуктивне право і закріплено у багатьох міжнародних та національних нормативно-правових актах, тема права жінок на переривання вагітності залишається доволі актуальною не тільки в Україні, а і по всьому світу.

Метою даного дослідження є визначення правового регулювання штучного переривання вагітності в національній та міжнародній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж перейти до правового аналізу одного з репродуктивних прав жінки, необхідно надати визначення поняттю «аборт». Так, згідно з визначенням, яке надає ВООЗ, аборт – це спонтанне вигнання або екстракція ембріона/плода масою до 500 г, що відповідає терміну гестації < 22 тижнів. Легітимність цієї процедури, підстави, умови та порядок її проведення належать до компетенції органів влади окремої держави.

Зокрема, в ч. 6 ст. 281 ЦК України зазначається, що штучне переривання вагітності може здійснюватися за бажанням жінки і може бути проведене при терміні вагітності до дванадцяти тижнів, а у передбачених законом випадках до двадцяти двох тижнів [2].

Як раніше мною зазначалося, на сьогодні досі продовжується дискусія щодо морального, релігійного та правового ставлення людства до штучного переривання вагітності.

Виділяють декілька груп, одна з них виступає за право кожної жінки обирати чи народжувати дитину чи ні, друга ж навпаки вважає, що ембріон має право на життя від зачаття. Кожна з цих груп прагне вплинути на думку оточуючих та законодавців з метою прийняття останніми рішення на їх користь.

Наразі бажаю проаналізувати національну практику щодо правового регулювання штучного переривання вагітності.

Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення» № 423 від 24.05.2013 р. (Далі – Наказ № 423) переривання вагітності у строк до 12 тижнів проводиться за місцем звернення вагітної жінки в акредитованих закладах охорони здоров'я II та III рівнів із застосуванням безпечних методик відповідно до Клінічного протоколу [3].

Аналогічна позиція викладена у Постанові Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» від 15.06.2006 р. № 144 [4] та ст. 50 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5].

Доходжу висновку про те, що чинним законодавством України дозволена дана медична процедура на штучне переривання вагітності за наявності клінічних показників для її проведення.

У Верховній Раді України час від часу виносяться на розгляд законопроекти, які стосуються даного репродуктивного права, проте необхідної підтримки парламентарів дані проекти не отримують. До

прикладу, законопроект № 6239 від 27.03.2017 р пропонує заборонити штучне переривання вагітності, окрім випадків, коли наявні медичні показання щодо патології плода, вагітність несе загрозу життю жінці, або ж коли зачаття сталося після згвалтування [6].

Варто зазначити, що законопроекти подібного змісту вже вносились на розгляд ВРУ, а саме: законопроект №10170 від 12.03.2012 р [7]. та законопроект №2646-1 від 05.04.2013 р. [8], якими пропонується законодавчо заборонити проведення штучного переривання вагітності з метою захисту зачатої, проте ненародженої дитини.

На мою думку, вказані вище проекти законів є дискримінаційними по відношенню до прав жінки, адже мати дитину є її особистим правом, а не обов'язком.

Заборона щодо проведення абортів призводить до збільшення кількості «підпільних» абортів, які проводяться некваліфікованими особами, що нерідко мають наслідком порушення репродуктивної функції жінки та навіть летальні випадки. Окрім цього, існують випадки вбивства матер'ю своєї новонародженої дитини, що жодним чином не покращує демографічну ситуацію в Україні.

Для більш детального аналізу постановленої проблематики, варто дослідити момент, коли дитина стає носієм цивільних прав та обов'язків, зокрема, право на життя.

Так, ч. 2 ст. 25 ЦК України передбачає, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження [2].

Що стосується міжнародної практики, то Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод не встановлює початок виникнення права життя, тим самим надає право кожній державі на національному рівні вирішувати дане питання [9]. Аналогічної позиції дотримується і ЄСПЛ, судова практика якого чітко ілюструє, що право на життя виникає саме з моменту фізичного народження людини, а не її зачаття. З огляду на це, штучне переривання вагітності жодним чином не порушує права зачатої, проте ненародженої житини на життя.

Доцільним буде проаналізувати усталену судову практику ЄСПЛ щодо проведення штучного переривання вагітності.

Згідно з п. 65 рішення ЄСПЛ по справі «Тисяк проти Польщі» [Case of Tysiąc v. Poland], № 5410/03, від 20.03.2007 р. відмова Держави дозволити проведення медичного аборту за наявності загрози здоров'ю заявниці та встановити процесуальний механізм, необхідний для реалізації права на аборт, означала, що заявниця була змушена зберігати вагітність протягом шести місяців, знаючи, що вона практично осліпне до моменту народження дитини. Суд дійшов висновку, що було порушення статті 8 Конвенції [10].

У Рішенні ЄСПЛ по справі «П. і С. проти Польщі» [Case of P. and S. v. Poland], № 57375/08, від 30.10.2012 р. мова йшла про те, що відповідно до закону, П. отримала довідку від прокурора, яка підтверджувала її право на аборт, оскільки їй було всього чотирнадцять років, а вчинення статевого акту з особою, яка не досягла п'ятнадцяти років, було злочином. Проте, їй доступ до медичного аборту зіткнувся із серйозними перешкодами. Більше того, лікарня публічно розкрила інформацію про те, що в ній проходить лікування неповнолітня вагітна дівчина. Дівчині дошкуляли активісти, які виступали проти абортів, та журналісти. У зв'язку з цим, як тимчасовий захід, встановлений судом, вона була поміщена до притулку для неповнолітніх. Коли врешті-решт після втручання міністерства охорони здоров'я П. було зроблено медичний аборт, це було зроблено таємно. П. не була зареєстрована як пацієнтка і не отримала належного догляду після аборту. Суд встановив, що мало місце «нелюдське поводження» з 14-річною дівчиною, яка завагітніла внаслідок згвалтування, та порушення статей 3, 5 та 8 Конвенції [11].

У Рішенні ЄСПЛ «Во проти Франції» [Case of Vo V. France] № 53924/00 від 08.07.2004 р., ЄСПЛ постановив, що не було порушення ст. 2 Конвенції. Суд дійшов висновку, що питання про те, з якого моменту виникає право людини на життя, повинно вирішуватись на національному рівні, оскільки, по-перше, у більшості держав серед тих, котрі ратифікували Конвенцію, зокрема у Франції, це питання однозначно не вирішене і залишається предметом публічних дебатів; по-друге, між європейськими державами загалом немає правового чи наукового консенсусу щодо визначення початкового моменту життя. Природа і правовий статус ембріона чи плода не є визначеними також і на європейському рівні загалом. Принаймні, більшість європейських держав визнають, що людський ембріон належить до людського роду. На думку Суду, потенціал і здатність ембріона людини стати людиною вимагають його захисту в ім'я людської гідності, однак це не вимагає розглядати його як людину, котрій належить

право на життя у сенсі ст. 2 Конвенції. Зважаючи на викладені міркування, Суд висловив своє переконання щодо небажаності та, зрештою, неможливості за існуючого стану справ вирішити абстрактно питання про те, чи можна вважати ненароджену дитину людиною у сенсі ст. 2 Конвенції [12].

Підсумовуючи, варто вказати, що наразі національна та міжнародна практика свідчить про можливість проведення абортів з підстави наявності загрози життю чи здоров'ю жінці, імовірності вроджених вад плода. Також залишається не вирішеним про те, чи можна вважати ненароджену дитину людиною.

На мою думку, кожна жінка має право самостійно вирішувати народжувати дитину чи ні. Суспільство поступово починає усвідомлювати важливість даної проблеми та змінює свою позицію про те, що заборона абортів неможливо подолати демографічну кризу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/gdy1> (дата звернення 11.04.2023 року).
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 11.04.2023 року).
3. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 24 трав. 2013 р. № 423. URL: <http://surl.li/ghhhw> (дата звернення 11.04.2023 року).
4. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 черв. 2006 р. № 144. URL: <http://surl.li/ghhjl> (дата звернення 11.04.2023 року).
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII. URL: <http://surl.li/abrpe> (дата звернення 11.04.2023 року).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів): Проект Закону від 27 бер. 2017 р. № 6239. URL: <http://surl.li/ghhml> (дата звернення 11.04.2023 року).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів): Проект Закону від 12 бер. 2012 р. № 10170. URL: <http://surl.li/ghhos> (дата звернення 11.04.2023 року).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони штучного переривання вагітності (абортів)): Проект Закону від 05 квіт. 2013 р. № 2646-1. URL: <http://surl.li/ghhpy> (дата звернення 11.04.2023 року).
9. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 лист. 1989 р. № 995_004. URL: <http://surl.li/huud> (дата звернення 11.04.2023 року).
10. Рішення ЄСПЛ по справі «Тисяк проти Польщі» від 20 бер. 2007 р. заява № 5410/03. URL: <http://surl.li/ghhsl> (дата звернення 11.04.2023 року).
11. Рішення ЄСПЛ по справі «П. і С. проти Польщі» від 30 жовт. 2012 р. Заява № 57375/08. URL: <http://surl.li/ghhuo> (дата звернення 11.04.2023 року).
12. Рішення ЄСПЛ «Во проти Франції» від 08 лип. 2004 р. Заява № 53924/00. URL: <http://surl.li/ghhxq> (дата звернення 11.04.2023 року).

Нагребецька Л. Р.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТА З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Інвалідність є однією з складових соціального явища в кожній країні, і наразі, понад мільярд людей, або 15% населення планети мають різні ступені інвалідності. Україна також не є винятком, маючи 2 788 226 інвалідів, що становить 6,1% від загальної кількості населення. Ці статистичні дані демонструють серйозність і поширеність проблеми інвалідності. Державні та громадські установи повинні приймати спеціальні заходи, щоб забезпечити повну і рівноправну участь людей з інвалідністю в усіх сферах життя, нарівні з іншими людьми. Національне законодавство містить гарантії для цієї категорії людей, які охоплюють всі сфери суспільного життя, включаючи охорону здоров'я, освіту, працевлаштування, відпочинок, спорт тощо. Отже, можна зробити висновок, що всі державні інституції, включаючи органи державної влади та громадські об'єднання, працюють на створення умов, щоб люди з обмеженими можливостями могли вести самостійне життя та активно брати участь у всіх його аспектах.

Дослідження проблем захисту прав пацієнтів з інвалідністю є темою, якій присвятили свої наукові дослідження науковці з вітчизняних та зарубіжних наукових колективів. Серед вчених, які вивчали ці проблеми, можна назвати І. М. Терюханову, Є. Ю. Соболя, О. П. Понамарьова, Л. О. Вакулєнка, В. А. Красномовця, Є. В. Краснова, О. А. Трюхана та інших, проте залишається відкритим питання саме захисту прав пацієнтів з інвалідністю на практиці, оскільки часто такі особи не можуть захистити свої права повноцінно.

Мета дослідження спрямована на аналіз правового регулювання захисту прав пацієнтів з інвалідністю в міжнародних та національних нормативних актах, а також на вивчення практичного аспекту здійснення цього захисту.

Виклад основного матеріалу. Для захисту прав людей з інвалідністю можна скористатися загальноприйнятими методами захисту прав у державі. У випадку необхідності можна звернутися до судів України. Важливо зазначити, що в Україні існують спеціалізовані адміністративні суди та розширений порядок розгляду скарг у рамках адміністративного судочинства, які забезпечують захист прав людини, якщо вони порушені фізичними особами, державними та посадовими особами.

Основним документом, який гарантує права людини в Україні, є Конституція. Національні механізми захисту прав людини визначені в цьому документі, тому важливо детально ознайомитися з правами, які гарантовані у Конституції [1].

Один з найважливіших державних інститутів, який займається захистом прав людини, є Омбудсмен разом з іншими державними установами та організаціями, які приймають звернення, такі як скарги, заявки та запити на інформацію. Хоча Омбудсмен розглядає апеляції щодо прав людини, його вплив обмежується допомогою та сприянням відновлення порушених прав, а не прийняттям рішень, що належать до компетенції суду.

Конституційний Суд є ще одним важливим державним органом, який відповідає за дотримання норм Конституції України. Хоча можна звернутися до нього для тлумачення окремих норм, Основний Закон не дозволяє подавати індивідуальні скарги до Конституційного Суду щодо порушення прав людини. В залежності від ситуації, можна звернутися до різних органів влади, таких як органи виконавчої влади, місцеві органи державної влади та місцеве самоврядування, але важливо дотримуватися правильної процедури подання звернень та отримання відповіді, зокрема, звернути увагу на Конституцію України та наступні закони: «Про звернення громадян», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» [5; 6; 7].

Національний рівень захисту та забезпечення прав людей з інвалідністю ще не достатньо розвинутий, і відсутні спеціальні координаційні органи. У більшості випадків навіть існуючі процедури є недоступними для використання.

При говорі про захист прав людей з інвалідністю, важливо відзначити, що неурядові організації на національному та міжнародному рівнях також займаються підтримкою цих людей та можуть бути важливими союзниками в боротьбі за дотримання їх прав. У порівнянні з владою, ці організації є більш доступними. Україна зробила значний прогрес у створенні інституційного середовища для захисту прав людей з інвалідністю. Після ратифікації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, були внесені зміни до нормативно-правових актів та прийнято нові закони та положення, що сприяють реабілітації та соціальній інтеграції інвалідів. Сьогодні реабілітаційні заклади пропонують різні види реабілітації, такі як медична, медико-соціальна, ресоціалізаційна, психолого-педагогічна, фізична, професійна, працевлаштування, фізкультурно-спортивна або комбінована реабілітація.

Стандарти, які регулюють права людей з інвалідністю, ґрунтуються на загальних законах та принципах, що стосуються кожної людини, оскільки їхні права базуються на гідності та унікальності. Конвенція ООН «Про права людей з інвалідністю» не створює «нових» прав, а надає тлумачення особистих, політичних, соціальних, економічних та культурних прав, які належать кожній людині, зокрема інвалідам. Відповідно до практики Комітету ООН з прав людей з інвалідністю, конкретні обставини та ситуації потрібно враховувати в кожному випадку, щоб точно визначити, які аспекти дотримання цих прав застосовуються до людей з інвалідністю [3].

Статті, які містяться в Європейській соціальній хартії, встановлюють права людей з обмеженими можливостями, зокрема право на догляд за ними. Сторони повинні забезпечувати догляд за цією категорією людей у межах загальних програм, або вживати інших необхідних заходів, якщо це неможливо [2].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права зобов'язує державу забезпечувати належну допомогу та підтримку сім'ям людей з інвалідністю з урахуванням їх віку, статі та наявності інвалідності. Крім того, держава повинна здійснювати ефективний нагляд за закладами та програмами, що обслуговують людей з обмеженими можливостями [4].

У зв'язку зі зростанням кількості людей з обмеженими можливостями в Україні, захист їх прав стає однією з найбільш важливих проблем. Надання соціального захисту інвалідам залишається актуальною проблемою, яка потребує рішучих кроків на науковому та практичному рівнях.

Українські громадяни, які є інвалідами, мають право оскаржувати рішення про їх статус в суді. Проте, в багатьох випадках права людей з інвалідністю порушуються, зокрема через корупцію та зловживання в МСЕК, що підтверджується численними скаргами та публікаціями. На жаль, для багатьох інвалідів в Україні МСЕК стає символом морального приниження [11].

Багато осіб, які подають заяви, скаржаться на те, що висновки Медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) не відповідають їх реальному стану здоров'я на практиці. Це особливо стосується тих, хто став інвалідом на певний термін і має пройти повторний огляд МСЕК після закінчення цього терміну. Наприклад, у жовтні 2018 року один із заявників подав позов до суду, щоб визнати протиправним рішення обласної МСЕК, яке відмовило йому в статусі інваліда, та вимагав визнати його інвалідом згідно зі статтею 2-а групою. Суд частково задовольнив його позов і скасував рішення воєводської МСЕК, оскільки для визначення ступеня втрати працездатності потрібна медична освіта та спеціальні знання [10]. Таким чином, на основі аналізу судової практики можна зробити висновок, що найпоширенішими причинами відмов МСЕК у встановленні групи інвалідності є недостатнє обстеження, недостатнє обґрунтування захворювання, відсутність необхідної медичної документації, відсутність діагнозу чи симптомів і т.д.

Соціальний захист інвалідів є одним з пріоритетів сучасної соціальної політики, оскільки через економічну нестабільність останніх років їх кількість значно зросла в нашій державі. Індивідуальні програми реабілітації, включаючи адаптацію протезів до цих програм, є предметом звернень осіб з інвалідністю до суду. Судова практика встановлює захист прав громадян у випадку, якщо індивідуальна програма соціальної реабілітації не виконується [8; 9]. У таких випадках, суд може вирішити питання щодо оформлення та виконання індивідуальної програми реабілітації через судову систему, що може послужити прикладом боротьби за свої права. Незважаючи на те, що судова практика в таких випадках

може бути неоднозначною, позитивні рішення часто не знаходять реалізації, що негативно впливає на соціальну сферу життя держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Державна соціальна політика України стосовно людей з інвалідністю базується на «медичному» підході, а не на «соціальному». Це заважає широкому залученню людей з інвалідністю до активної участі в суспільному житті, що суперечить міжнародним стандартам захисту та реалізації прав кожного громадянина держави. Судовий захист людей з інвалідністю в Україні потребує покращення, у зв'язку з цим виникає потреба подальших досліджень щодо покращення соціальної адаптації інвалідів, задля їхньої змоги активно брати участь у суспільному житті.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
2. Європейська соціальна хартія від 18 жовт. 1961 р. № ETS № 35. *Верховна Рада України : офіц. веб-портал*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_300 (дата звернення 28.04.2023).
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення 28.04.2023).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України : офіц. веб-портал*. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення 28.04.2023).
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 28.04.2023).
6. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення 28.04.2023).
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 28.04.2023).
8. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду у справі №120/4010/19-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87318719> (дата звернення 28.04.2023).
9. Рішення Донецького окружного адміністративного суду у справі №200/600/19-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/81082005/> (дата звернення 28.04.2023).
10. Рішення Донецького окружного адміністративного суду у справі №200/8252/19-а. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/84919488/> (дата звернення 28.04.2023).
11. Багній Мар'яна, Коваль Оксана, Яцків Тетяна. Стан медико-соціальної експертизи в Україні та шляхи покращення її реалізації: громадський аналіз та рекомендації. URL: <https://www.irf.ua/files/ukr/programs/health/ph-2014-1-24.pdf> (дата звернення 28.04.2023).

Мохнюк Т. О.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ТІЛЕСНА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН

Постановка проблеми. Недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Конституційне право на особисту недоторканність людини закріплюється статтею 29 Конституції України, як збірне поняття тілесної та психічної або ж моральної недоторканності людини. Право на свободу та недоторканність є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

У контексті трансплантації органів і тканин, принцип тілесної недоторканності людини має важливе значення, оскільки кожна людина має право на недоторканність свого тіла, здоров'я, життя і гідності. Це також означає, що без згоди людини ніхто не може проводити на неї медичні процедури, що потенційно можуть заподіяти шкоду її здоров'ю або життю.

Тому метою даного дослідження є вивчення та аналіз правових аспектів трансплантації органів та тканин в Україні з урахуванням забезпечення тілесної недоторканності людини.

Задля досягнення поставленої мети було сформовано наступні завдання:

- дослідити поняття «тілесна недоторканність людини» і його роль у правовій системі України;
- проаналізувати практичний досвід трансплантації органів і тканин в Україні, визначити основні проблеми та перешкоди, з якими стикаються медичні працівники та пацієнти;
- проаналізувати чинне законодавство, яке стосується питання щодо тілесної (фізичної) недоторканності та трансплантації органів і тканин;
- дослідити практику вирішення спорів щодо тілесної (фізичної) недоторканності та трансплантації органів і тканин.

Серед науковців, праці яких присвячені в тому чи іншому аспекті питанням правового регулювання, сутності, здійснення права на свободу та особисту недоторканність, необхідно виокремити П. М. Рабіновича, С. П. Рабіновича, Р. О. Стефанчука, О. О. Пунду, В. В. Кожана та інших. Водночас варто зауважити, що, незважаючи на вагомий внесок провідних вчених в розвиток наукової думки в зазначеній сфері, проблема забезпечення права на свободу та права на особисту недоторканність в проблематиці трансплантації органів і тканин не втрачає своєї актуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Недоторканність людини, нарівні із іншими особистими немайновими благами віднесена до найвищих соціальних цінностей, що мають відповідний пріоритет в державі. Водночас, як слушно зазначається в правовій доктрині, недоторканність особи полягає в захисті людини не тільки від незаконних та необґрунтованих арештів і затримань, але й взагалі від усіляких неправомірних посягань на її свободу, життя, здоров'я, майно, честь та гідність. Недоторканність особи – це забезпечення усіх виявів свободи за умови її правомірної поведінки¹.

Відтак категорія «недоторканність» тлумачиться як стан збереження у цілісності, захищеність від будь-якого посягання з боку будь-кого. Тілесна недоторканність містить у собі заборону наносити людині удари, чи заподіювати інші тілесні ушкодження, застосовувати до неї тортури чи силу, заподіювати їй болю без її на те згоди.

Як зазначає Л. В. Красицька, зміст зазначеного особистого немайнового права складає заборона посягання на людину загалом, незалежно від форми впливу, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством, або коли можливість посягання випливає із обставин і здійснюється в інтересах самої особи².

¹ Кожан В. В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження : дис. .... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. с. 173

² Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян: монографія. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2002. с. 131

Якщо ж ми говоримо про тілесну недоторканість у поєднанні з темою трансплантації органів та тканин, то йдеться про тілесну недоторканність як про заборону проведення медико-біологічних експериментів, трансплантації органів чи тканин без згоди на це людини.

При цьому, згідно зі статтею 45 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», такі експерименти допускаються у випадках, коли вони є обґрунтованими, можуть призвести до успіху, який є суспільно-корисним, при цьому користь повинна бути більшою, ніж ризики шкоди для життя чи здоров'я піддослідного, а також експеримент повинен бути гласний, ґрунтуватися на добровільності піддослідного і його повній поінформованості.

Згідно з міжнародними стандартами прав людини, держави мають забезпечувати захист тілесної недоторканності своїх громадян та приймати необхідні заходи для запобігання будь-якому насильству.

Саме тому виділяється як обов'язковою умовою добровільна згода від донора, при цьому він повинен бути наділеним достатнім рівнем здоров'я (як фізичного, так і психічного), що прописано у статті 13 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини». Так, донорами не можуть бути особи, у яких є тяжкі психічні розлади, а також утримуються у місцях відбування покарань.

Трансплантація здійснюється на принципі добровільності, що закріплюється статтею 4 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини». Цей принцип закріплюється статтею 14, у якій вказано, що кожна повнолітня і дієздатна особа має право надати свою незгоду на вилучення матеріалів з її померлого тіла³.

Не можна не погодитись із думкою професора М.Н. Малєїної, яка вважає, що фізична недоторканість має абсолютний характер і до її складу слід віднести здатність особи самостійно розпоряджатись своїми органами, тканинами, тілом, а також вимагати утримуватись від порушення і права іншими особами⁴.

Трансплантацію органів і тканин людини в Україні на сьогодні регулюють: «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року⁵, «Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин» від 24 січня 2002 року⁶, Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок перевезення анатомічних матеріалів людини в межах України, ввезення таких матеріалів на митну територію України та вивезення їх за межі митної території України» від 5 серпня 2020 року⁷, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації» від 23 грудня 2020 року⁸, положення Міністерства Охорони Здоров'я «Про Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин» від 11 грудня 2006 року⁹ та інші.

За визначенням ВООЗ, трансплантація – це перенесення живої чи мертвої тканини чи органа між особами одного чи різних видів¹⁰. Орган і тканини що пересаджуються можуть бути взяті як у померлої так і у ще живої людини. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», трансплантація – спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у донора, такий метод лікування спрямований на відновлення здоров'я реципієнта¹¹.

³ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

⁴ Малєїна М.Н. Статус органів, тканин, тіла людини як об'єктів права власності та права на фізичну неприкосновенність. «Законодавство». 2003. №11. с. 15

⁵ Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

⁶ Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/MU02248>

⁷ Порядок перевезення анатомічних матеріалів людини в межах України, ввезення таких матеріалів на митну територію України та вивезення їх за межі митної території України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-2020-%D0%BF#n8>

⁸ Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2020-%D0%BF#Text>

⁹ Про Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин. URL:https://ips.ligazakon.net/document/view/re13254?an=122&ed=2006_12_11

¹⁰ Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. С. 55-58

¹¹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

Отже, в національному законодавстві процес, що спрямований на відновлення певних функцій організму, вважається спеціальним методом лікування. Діяльність, пов'язану із трансплантацією в Україні, можуть здійснювати акредитовані в установленому законодавством України порядку державні та комунальні заклади охорони здоров'я і державні наукові установи згідно з переліком, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Аналіз досвіду зарубіжних країн щодо трансплантації органів і тканин людини дає можливість виділити дві моделі регулювання донорства органів і тканин від померлих осіб, так звана «презумпція згоди» та «презумпція негоди».

Сьогодні в Україні діє саме «презумпція незгоди», проте частина 11 статті 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», передбачає, якщо померла людина не висловила згоди або незгоди на посмертне донорство, згода запитується у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри¹²).

У розрізі нашої роботи ми розглядаємо саме незаконну трансплантацію як порушення тілесної недоторканності, тому детальніше розглянемо незаконну трансплантацію, яка завжди вчиняється відносно донора або реципієнта, звідси можемо виділити дві групи кримінально караних діянь:

Перша група – порушення трансплантації, яка вчинена відносно реципієнта: 1) здійснення трансплантації без наявності медичних показань лікарів; 2) здійснення трансплантації, але без надання реципієнту інформації про майбутнє оперативне втручання (така інформація повинна бути повна та об'єктивна); 3) здійснення трансплантації без отримання згоди її проведення від реципієнта; 4) здійснення трансплантації в закладах, які не мають права проводити такі оперативні втручання; 5) здійснення трансплантації за участю працівника, який не наділений правом брати участь у трансплантації; 6) трансплантація реципієнтові органів або тканин, які заборонено пересаджувати, та ін.

Друга група відповідно стосується донора, проте вона поділяється на дві в залежності від стану, у якому знаходиться донор під час передачі своїх органів чи тканин (живий або мертвий). Таким чином, друга група кримінально караних діянь відносно тіла померлої особи, яка виступає донором: 1) вилучення органів або тканин без отримання його прижиттєвої згоди на це, або ж без отримання згоди на це його рідних після його смерті; 2) вилучення у донора органів або тканин, які заборонено вилучати; 3) порушення принципу колегіальності в констатації смерті, вилученні органів або тканин у донора.

Третя група безпосередньо стосується трансплантації, де донором є жива людина. До цієї групи відносяться такі діяння: 1) вилучення органів або тканин, але без надання донору інформації про майбутнє оперативне втручання (така інформація повинна бути повна та об'єктивна); 2) вилучення органів або тканин у донора без його згоди на трансплантацію; 3) вилучення органів або тканин, які заборонено вилучати; 4) вилучення органів або тканин у осіб, у яких заборонено їх вилучати, та ін¹³.

Кримінальний Кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за незаконну трансплантацію як обмін органами, тканинами або їх частинами без згоди донора або без відповідних дозволів. Зокрема, стаття 143 Кримінального Кодексу України регулює порушення порядку трансплантації органів та тканин людини. Так, частина 1 статті 143 передбачає, що умисне порушення порядку трансплантації, за умови що було спричинено шкоду здоров'ю потерпілого може каратися штрафом або обмеженням волі на строк до трьох років.

Також ця стаття передбачає покарання за вилучення у людини органів або тканин шляхом обману або примушування. У разі, якщо потерпілий був у безпорадному стані, або в матеріальній чи іншій залежності від винного, покарання підпадає під іншу частину та може йти мова про позбавлення волі на строк від п'яти до семи років.

Також карається незаконна торгівля органами чи іншими анатомічними матеріалами людини. Стаття 144 Кримінального Кодексу України регулює питання насильницького донорства, а також насильницьке вилучення крові, або ж шляхом обману¹⁴.

¹² Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

¹³ Фабрика Т. А. Проблемы уголовной ответственности за принуждение к изъятию органов или тканей человека для трансплантации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Челябинск, 2007. 26 с.

¹⁴ Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

За масштабом здійснення запобіжна діяльність у сфері трансплантації органів або тканин людини реалізується на загальнодержавному рівні, регіональному або галузевому рівнях, на рівні об'єкту та індивідуальному рівні¹⁵.

Питання здійснення і забезпечення права на особисту недоторканність як особистого немайнового права фізичної особи станом на сьогоднішні є надзвичайно актуальним. Це право є закріплене у розрізі такого, що забезпечує захист від будь-яких форм насильства, жорстокості, тортур, психологічних та сексуальних втручань, проте одночасно з цим воно забезпечує захист людині від незаконного втручання у її організм, від незаконної трансплантації органів зокрема (при чому, можемо говорити як про живий організм, так і про вже мертвий). Належне забезпечення зазначеного права виступає передумовою для реалізації фізичними особами інших немайнових, а також майнових прав, визначає відповідність національного законодавства міжнародно-правовим стандартам.

Список використаних джерел:

1. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження : дис. .... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. С. 55–56, 173.
2. Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян: монографія. Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2002. С. 131.
3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
4. Малеина М.Н. Статус органов, тканей, тела человека как объектов права собственности и права на физическую неприкосновенность. «Законодательство». 2003. № 11. С. 15.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
6. Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину щодо трансплантації органів і тканин. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU02248>
7. Порядок перевезення анатомічних матеріалів людини в межах України, ввезення таких матеріалів на митну територію України та вивезення їх за межі митної території України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-2020-%D0%BF#n8>
8. Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2020-%D0%BF#Text>
9. Про Координаційний центр трансплантації органів, тканин і клітин. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re13254?an=122&ed=2006_12_11
10. Фабрика Т.А. Проблемы уголовной ответственности за принуждение к изъятию органов или тканей человека для трансплантации :автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Челябинск, 2007. 26 с.
11. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹⁵ Фабрика Т. А. Проблемы уголовной ответственности за принуждение к изъятию органов или тканей человека для трансплантации :автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Челябинск, 2007. 26 с.

Мороз А. В.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми дослідження проявляється в інноваційних здобутках сучасності у репродуктивній сфері, можливість редагування генома живої істоти, клонування, допоміжні репродуктивні технології зумовлюють необхідність нового осмислення прав людини на цьому напрямі.

Проблема закріплення і захисту репродуктивних прав громадян останнім часом набуває особливого значення для українського суспільства, зокрема у зв'язку з демографічною кризою, що має місце в нашій країні. Не менш важливим питанням є визначення правової природи цих прав у цивілістичному аспекті, оскільки охорона репродуктивного здоров'я та планування сім'ї є одним із основних засобів збереження здоров'я жінок й чоловіків і відноситься до фундаментальних прав людини. Досить часто ми стикаємось зі значними проблемами, більшість з яких пов'язана з незнанням елементарних фактів про своє репродуктивне здоров'я і можливості його збереження.

Визначити проблематику у досліджуваній сфері можна за допомогою судової практики, де встановлюється таке розуміння і тлумачення закону, яке розкриває його зміст і розвиває його положення. Саме судова практика є вихідною базою для вітчизняного законодавства. Окрім того, застосування правових норм на практиці дозволяє з'ясувати, наскільки ефективною і повною є чинна норма, виявити прогалини, неточності, протиріччя, що закладені в ній, усунути їх і цим самим удосконалити норму права.

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних учених: М. М. Білінської, А. П. Головащук, Я. В. Головачук, Т. І. Длугопольської, А. О. Дутко, М. Р. Заболотної, О. О. Каневої, К. В. Ксьондзик, А. В. Мишанича, Т. В. Курила, Ю. В. Лебедевої, Е. Е. Мухамедової, Т. П. Попович, Р. О. Стефанчука, та інших. Утім, незважаючи на істотний внесок названих науковців у розробку проблематики, питання захисту репродуктивних прав людини досліджені недостатньо. Відтак, існує потреба в повному, цілісному та всебічному розгляді цього питання, розробленні та дослідженні відповідної концепції шляхом поєднання теоретичної і практичної складових. Також важливим є аналіз судової практики та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

З'ясування правової природи права на репродукцію (відтворення) як фундаментального права людини, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення його правового регулювання є **метою доповіді**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Репродуктивні права є невід'ємною частиною особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують їх природне існування. Їхня основна мета полягає у можливості продовження людського роду.

Р. О. Стефанчук під репродуктивними правами розуміє систему відокремлених особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують її природне існування та спрямовані на здійснення репродуктивної функції фізичних осіб¹. Науковець заперечує тлумачення репродуктивних прав людини як складової права на життя, оскільки право на життя має свою чітко визначену структуру. Ці права відмежовуються за об'єктом. Так, якщо об'єктом права на життя є особисте немайнове благо – життя особи носія цього права, то об'єктом репродуктивних прав є здійснення репродуктивної функції, що спрямоване на зачаття життя інших осіб. Розуміння репродуктивних прав виключно як складової права на охорону здоров'я також вважається вченим доволі вузьким розумінням, оскільки цим правам властива і низка позитивних повноважень².

¹ Стефанчук Р. О. *Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 1-2. С. 68.*

² Стефанчук Р. О. *Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення захисту. Хмельницький. Хмельницький університет управління та права. 2007. С. 348–349.*

А. О. Дутко визначає репродуктивні права фізичної особи як гарантовані, заохочувані державою можливості осіб щодо охорони їх репродуктивного здоров'я, вільне прийняття і реалізація фізичними особами рішення про зачаття дитини, про народження або відмову від народження дітей у шлюбі або поза ним, методів зачаття і народження дітей, у тому числі й за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, кількості дітей, часу і місця народження, інтервалів між їх народженнями, необхідних для збереження здоров'я матері і дитини, а також щодо медико-соціальної, інформаційної та консультативної допомоги в цій сфері³.

Характерними рисами репродуктивних прав є наступне:

1) вони випливають з біологічної природи людини та завдяки цьому мають фундаментальний характер;

2) є пов'язані з визначенням різного роду аспектів, в основі яких лежать питання щодо продовження роду, планування сім'ї, визначенням кількості дітей, застосуванням репродуктивних технологій, захисту репродуктивного здоров'я тощо;

3) мають позитивний характер, що передбачає низку зобов'язань держави в напрямку забезпечення – реалізації останніх;

4) в основі таких прав лежить право на вільний репродуктивний вибір.

До системи репродуктивних прав слід було б віднести: право на репродуктивний вибір; право на репродуктивне здоров'я; право жінки на штучне переривання вагітності; право на штучне запліднення та перенесення зародку в організм жінки; право на донорство та збереження репродуктивних клітин; право на застосування методу сурогатного материнства; право на стерилізацію; право на використання контрацепції; право на профілактику і лікування безпліддя; право на інформацію про репродуктивні права; право на конфіденційність інформації щодо реалізації репродуктивних прав; право на захист репродуктивних прав.

Репродуктивні права фізичної особи – це гарантовані, заохочувані державою можливості, пов'язані з реалізацією різних аспектів продовження роду (дітонародження), зокрема із прийняттям рішення про зачаття дитини, з визначенням кількості дітей, інтервалів між їх народженням, із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій у разі, якщо вагітність не може настати природним шляхом.

Репродуктивні права поділяються на два складники: перший – це право на продовження роду, а другий – це право на репродуктивне здоров'я.

Зміст права на продовження роду становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя стосовно того, коли і скільки народжувати дітей, інтервали між їх народженням, а також вирішувати, народжувати дітей у офіційно зареєстрованому шлюбі чи ні. Реалізувати право на продовження роду фізична особа може через народження власної дитини, як у природній спосіб, так і застосовуючи допоміжні репродуктивні технології.

Право на репродуктивне здоров'я включає в себе: право на інформацію про репродуктивні права; право на захист репродуктивних прав; право на застосування допоміжних репродуктивних технологій.

За нинішніх умов механізм реалізації репродуктивних прав людини повинен ґрунтуватися на фундаментальних конституційних принципах, котрі лежать в основі їх захисту, закріплені в Конституції України і більш детально регулюються галузевим законодавством. Водночас визначені чинними законодавчими актами норми не забезпечують повною мірою умов і можливостей для реалізації репродуктивних прав фізичних осіб та збереження їх репродуктивного здоров'я. Отож необхідним є прийняття відповідного закону, який був би спрямований на охорону репродуктивних прав фізичних осіб. Цим законом повинно бути закріплено: основні принципи і права громадян у сфері охорони репродуктивного здоров'я; умови провадження діяльності фізичних осіб та організацій з надання послуг у цій галузі; система заходів з охорони репродуктивного здоров'я жінок, чоловіків, неповнолітніх; джерела фінансування діяльності з охорони репродуктивного здоров'я і заходи щодо захисту прав фізичних осіб від правопорушень у цій сфері.

У актах Європейського Союзу у сфері репродуктивних прав та репродуктивного здоров'я здебільшого увага приділена питанням пов'язаним з правом на охорону репродуктивного здоров'я, а саме: охороні репродуктивного здоров'я; доступності послуг з планування сім'ї та служб з репродуктивного здоров'я; праву особи самостійно без тиску планувати сім'ю.

³ Дутко А. О., Заболотна М. Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 86.

Отже, зважаючи на норми законодавства та судову практику національних судів та ЄСПЛ, можна спостерігати чимало порушень у репродуктивній сфері, що потребує уваги з боку законодавця та юристів-практиків.

Аналізуючи закріплення репродуктивних прав людини, можна зробити висновок, що воно є недостатнім і містить у собі безліч прогалин, що в різних випадках і призводить до порушення прав людини. Подолання цих прогалин є складним процесом, в якому важливу роль відіграє практика ЄСПЛ, установлюючи ті стандарти, яким має відповідати законодавство держав-членів Конвенції. Для України нині впровадження висновків ЄСПЛ у національне законодавство є дуже важливим, адже існує необхідність захисту і відновлення основоположних прав громадян у сфері репродукції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.01.2023).
2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: поняття, зміст, система, особливості здійснення захисту. Хмельницький. Хмельницький університет управління та права. 2007. 626 с.
3. Стефанчук Р. О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 66–72.
4. Дутко А. О., Заболотна М. Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 86.
5. Вандьо С. Поняття та система репродуктивних прав фізичних осіб. URL: <https://pomichnyk.org/publikatsiji/ponyattya-ta-systema-reproduktyvnyh-prav-fizychnyh-osib.html> (дата звернення: 13.01.2023).

Масира М. М.,

студент п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В НАТО, ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Питання членства України в НАТО набуло особливої гостроти після реалізації імперських планів Російської Федерації з моменту анексії Автономної Республіки Крим, створення псевдореспублік та повномасштабного вторгнення на суверенну та незалежну державу – Україну у її міжнародно-визнаних кордонах.

Так, у преамбулі Конституції України визначено: «Піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України...». Таким чином, постають питання про можливість вступу України до Альянсу на сучасному етапі та про наслідки для розвитку державності країни і суспільства у різних галузях життя – насамперед політичного й економічного.

Забезпечення національної безпеки, суверенітету, територіальної цілісності, в тому числі участь у міжнародних військово-політичних блоках, таких як Північноатлантичний альянс, далі НАТО, були предметом дослідження таких вітчизняних науковців як І. Артьомов, Б. Шпільман, С. Мітряєва, В. Бунда, А. Бродич та інші.

Дослідження сучасної перспективи держави України як майбутнього постійного члена НАТО є метою цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, саме агресивна зовнішня політика Росії підштовхнула цілий ряд пострадянських країн Латвію, Литву, Естонію, Грузію стати на шлях набуття членства в НАТО, і варто наголосити, що прибалтійські держави набули членство в НАТО ще у 2004 році. Згодом, політика Російської Федерації залишилась десятиліттями – незмінною. Все більше держав, котрі притримувались статусу нейтралітету заявили про бажання вступити в Альянс. Фінляндія та Швеція – країни, що змінили свій військово-політичний вектор на 360 градусів після повномасштабного вторгнення в Україну. Саме цим обґрунтувала одну із «псевдо причин» збройної агресії – недопущення розширення Альянсу у Східній Європі.

При цьому обрання цими державами саме НАТО пояснюється, безумовно, тим, що передбачений ст. 5 Північноатлантичного договору 1949 році укладений у Вашингтоні, округ Колумбія, 4 квітня (далі – Договір 1949 р.) механізм колективної оборони сприймається ними як потужний засіб захисту від багатьох зовнішніх викликів їх безпеці, і передусім від тих, що є подібними до вчинених Росією проти України.

Тому моє завдання дослідити можливості України, найближчим часом приєднатися до НАТО, і чи відповідає вона сьогодні усім вимогам Альянсу, прописаним у Статуті НАТО.

Підготовка України до членства в НАТО має істотне значення. Цей процес стимулює досягнення державою високих демократичних, соціально-економічних та оборонних стандартів як у країнах НАТО. У разі вступу України до Альянсу вона втрачає суверенність, оскільки її військовий потенціал повністю залежатиме та контролюватиметься НАТО.

Не можна не додати і процедуру приєднання країни до НАТО, оскільки така методика є вкрай непростою. План дій про приєднання до Альянсу, який реалізовується на основі індивідуального діалогу з країною-кандидатом, розроблений з метою підтвердити чіткий курс і зобов'язання стосовно подальшого розширення НАТО шляхом запровадження програми заходів, спрямованих на сприяння країнам-претендентам у їхній підготовці до можливого майбутнього вступу до НАТО як членів Альянсу.

Проте, вкрай недоречно говорити представникам вищого військово-політичного керівництва НАТО про невідповідність Збройних Сил України стандартам Альянсу в умовах повномасштабної війни та

захисту української землі та усього Європейського континенту. В рамках військової допомоги Україні лише від НАТО наша держава отримала озброєння, боєприпасів, амуніції та розвідувальних систем на більш як \$20 млрд. Поступово Збройні Сили України відмовляються від радянської зброї та переходять на натівські зразки.

Якщо говорити безпосередньо про процес набуття членства в Альянсі, то він базується на політиці «відкритих дверей», врегульованій передусім ст. ст. 10 та 11 Договору 1949 року. Зокрема, згідно з ними, держава-претендент має бути європейською державою, що відповідає статусу НАТО як регіональної організації. Окрім цього, Договір 1949 р., виходячи із цілей своєї діяльності, висуває додаткові матеріальні вимоги до держави-претендентки: здатність втілювати у життя принципи Договору 1949 р. і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні.

У зв'язку із прагненням України перейти до етапу Плану дій з підготовки до членства в НАТО, для держави є важливим ретельне вивчення положень ПДПЧ (далі – План дій щодо членства в НАТО). Відповідно до цього нормативного акту, заходи, вжиття яких може стати підґрунтям вступу держави до членства в Альянсі, будуть стосуватися: політичної та економічної сфер, сфери оборони та воєнної сфери, сфери безпеки, правової сфери й кожній з них існує окремий розділ в ПДПЧ.

Серед них особливу вагу, на наш погляд, має Розділ I «Політичні і економічні питання», а саме його п. 2, який визначає характеристики, що очікуються НАТО від претендентів на членство, до яких ним відносяться врегулювання міжнародних спорів мирним шляхом та засобами, а також врегулювання зовнішніх територіальних спорів у державі, включаючи внутрішні юрисдикційні розбіжності та недоліки, мирними засобами згідно з принципами ОБСЄ та підтримка відносин добросусідства.

Вирішення таких спорів було б фактором для визначення того, чи потрібно запрошувати державу приєднатися до Альянсу.

Окрім зазначеного, Україна повинна враховувати й те, що процес прийняття державами-членами НАТО рішення про включення до своїх лав нового члена є також доволі складним та довготривалим. Він регулюється ст. ст. 10 та 11 Договору 1949 р. й передбачає, що державу мають запросити приєднатися до Договору 1949 р. всі інші його держави-учасниці за їх одностайною згодою, тобто згода усіх країн-учасниць. Одностайність виявляється таким чином: держави-члени НАТО укладають Протокол до Північноатлантичного договору про приєднання певної держави, який набере чинності після його ратифікації всіма державами-членами Альянсу, на підставі чого Генеральний секретар НАТО надішле відповідній державі запрошення приєднатися до Договору 1949 року.

Членство в НАТО призведе до необхідності витратити 2 % ВВП на потреби оборони й безпосередньо ті потреби, які будуть встановлені Організацією й цього зобов'язання Україна повинна буде неухильно дотримуватися

Висновки. Євроатлантична інтеграція України досить довготривала та складна процедура. Вступ в дану міжнародну міждержавну організацію та військово-політичний союз як НАТО має двохсторонній характер.

Можна зазначити, що такі перетворення в країні, удосконалення системи державного адміністрування, розбудова економіки та створення армії є, звісно, позитивними процесами, але відбуваються вони вкрай довго і важко, тому говорити про вступ до цієї міжнародної організації ще занадто рано.

На підставі вищесказаного, Україна як учасник Альянсу стикнеться з перевагами та недоліками.

Переваги вступу України в НАТО:

– Україна долучиться з країнами-членами НАТО до боротьби проти міжнародного тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, нелегального обігу наркотиків, торгівлі людьми, до питань захисту навколишнього середовища, становлення громадянського суспільства та ін.

– Україна отримає вклад інвестицій від міжнародних інвесторів. Досвід країн попередніх хвиль розширення засвідчує велике зростання закордонних інвестицій: у 1997 р. в економіку Польщі інвестовано 2,7 млрд дол., 1998 – 5 млрд, а 1999 р. – року вступу Польщі до НАТО – вже 8 млрд дол. США. Стосовно Чехії й Угорщини цифри ще вражаючі. У 1997 р. прямі іноземні інвестиції в економіку цих країн становили відповідно 4,2 млрд, 1998 – 9,8 і 10,2 млрд, 1999 р. – 12,8 і 14,5 млрд дол. США. Після вступу Болгарії до НАТО іноземні інвестиції в економіку цієї країни зросли вдвічі.

– Братиме участь у прийнятті рішень, спрямованих на розвиток миру та безпеки загалом, а не лише в країнах НАТО. Україна зможе отримати гарантії щодо недоторканості своїх кордонів, територіальної цілісності та суверенітету, що є основною причиною вступу в Альянс.

– НАТО надає допомогу Україні у розв’язанні проблем звільнених у запас військовослужбовців. Завдяки фінансовій підтримці організації в період з 1999 р. до 2005 р. було організовано 39 курсів із вивчення іноземних мов для ведення підприємницької діяльності для звільнених у запас офіцерів. У 2005 р. проведено вісім мовних курсів і шість спеціалізованих курсів, на що виділено 150 тис. євро.

Недоліки вступу України в НАТО:

– Реформа Збройних Сил України відповідно до критеріїв побудови армій оборонного типу країн-членів Альянсу, яка передбачає скорочення особового складу. Це може призвести до загострення соціальних проблем серед українських військових. Проте логічним результатом такого реформування Збройних Сил буде створена сучасна, фахова, високооплачувана та боєздатна армія, яка реально зможе ефективно захистити державу.

– Військово-промисловий комплекс. Можливе членство України в НАТО відкриє національним підприємствам нові інвестиційні перспективи у країнах-членах НАТО, на що вже вказує досвід ВПК країн Східної Європи. Окремі підприємства не зможуть скористатися такою перевагою та в умовах жорсткої конкуренції з ВПК високорозвинутих країн ринкової економіки будуть змушені закритися, що є досить негативним наслідком для національної економіки та виробництво вітчизняних зразків зброї.

– Виділення колосальних коштів на утримання армії та фінансування збройних сил Альянсу.

– Наявність територіальних спорів та стану війни у країні.

Враховуючи усі фактори, що можуть вплинути на вибір України та її військово-політичний вектор у майбутньому, даний вибір може слугувати як зміцненням своєї безпеки так і зниженням національних інтересів на міжнародно-політичній арені у світі. Наявність наднаціональних елементів у структурі міжнародної організації призводить до обмеження суверенітету країни, яка є суб’єктом наддержавної міжнародної організації. Більш того, сьогодні у складі міжнародної організації є країни розвинутої капіталістичної системи, а є країни, які тільки розвиваються.

Немає ніякої гарантії, що прийняття міжнародною організацією рішення відповідатиме інтересам національної політики для кожного суб’єкта об’єднання. Тому сучасна система міжнародних відносин із приводу створення й організації діяльності НАТО, ЄС характеризується високим рівнем взаємозалежності, що впливає на зменшення і трансформацію ролі державного суверенітету.

У світлі сучасних подій, що відбуваються у країні, після закінчення російсько-української війни та її фактичним результатом буде вирішено: вступ в Альянс як цілісної складової та забезпечення постійного та непохитного миру або ж проголошення нейтралітету і поступком від бажання бути частиною НАТО у переговорах та роботою над мирним договором з Російською Федерацією.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10.04.2023).

2. Північноатлантичний договір (укр/рос) : Договір НАТО від 04.04.1949р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_00#Text (дата звернення: 10.04.2023).

3. Чукаєва В. О., Дивнич Д. І. Нова доктрина розвитку державності України: вступ до НАТО. *Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*. 2019. №2. С. 41 – 43. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/2_2019.pdf#page=41 (дата звернення: 10.04.2023).

4. Івасечко О. Я., Здоровега М. В. Новітні безпекові трансформації та способи протидії викликам Східного партнерства: матеріали інтернет конференції. *Львів: Видавництво Львівської політехніки*. 2022. С. 20–23. URL: <https://lpnu.ua/sites/default> (дата звернення: 10.04.2023).

5. Довідник НАТО. Brussels: Office of information and press NATO, 2001. 608 с. URL: <https://www.nato.int/docu/other> (дата звернення: 10.04.2023).

6. Савчук К. О., Проценко І. М. Особливості правового регулювання членства в Організації Північноатлантичного договору. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 258-265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2019_3_47 (дата звернення: 10.04.2023).

Лящук О. В.,

студентка третього курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Вагоме місце серед юридичних способів захисту потерпілих від домашнього насильства посідає відносно новий захід щодо протидії домашньому насильству як обмежувальний припис. Проблема домашнього насильства зумовлює постійну та нагальну потребу запобігати випадкам вчинення протиправних дій з боку кривдника, що спричиняє порушення основоположних прав та свобод людини, забезпечувати захист та гарантувати безпеку постраждалій особі та третім особам від дій кривдника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п.7 ч.1 ст.1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», обмежувальний припис – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов’язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Майже ідентична дефініція використана у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Поява інституту видачі обмежувального припису стала можливою із прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року, який набув чинності 07 січня 2018 року. Цим Законом запропоновано новий підхід для попередження та боротьби із домашнім насильством, зокрема введено процедуру щодо видачі та продовження судами загальної юрисдикції обмежувальних приписів і відповідно внесено зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Положеннями статті 53 Стамбульської конвенції визначені вимоги, яким має відповідати обмежувальний припис, а саме механізм його застосування. До них можемо віднести такі:

– доступність для невідкладного захисту. В українському законодавстві це забезпечується тим, що кожна особа, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі може звернутись до суду із заявою про видачу або продовження обмежувального припису. Невідкладність обумовлюється встановленням скороченого строку для розгляду заяв про видачу або продовження обмежувального припису.

– відсутність покладення адміністративного, фінансового тягаря на жертву. Нормами ЦПК України та Законом України «Про судовий збір» передбачено, що особи, які подають до суду заяву про видачу обмежувального припису звільняються від сплати судового збору і відповідно такі судові витрати компенсуються за рахунок держави.

– видаються на певний період або до їхньої зміни чи зняття. Положеннями ЦПК України встановлено, що строк, на який видається обмежувальний припис коливається у діапазоні від одного до шести місяців. Строк, на який може бути продовжений обмежувальний припис, також не може перевищувати шести місяців.

– доступність незалежно від наявності іншого правового провадження та дозвіл на представлення в подальшому правовому провадженні. Це означає, що суд вправі видати обмежувальний припис незалежно від результатів цивільного, кримінального чи адміністративного провадження. Така судова практика в Україні вже є сформованою і наявність кримінального провадження у зв’язку із вчиненням домашнього насильства не перешкоджає потерпілій особі звертатись до суду загальної юрисдикції звертатись із заявою про видачу обмежувального припису, так і розгляд справи у порядку цивільного судочинства не є перепорою здійснення кримінального провадження щодо особи, яка вчинила домашнє насильство.

– дотримання принципів ефективності, пропорційності та переконливості при встановленні санкцій за порушення обмежувальних приписів. Варто зауважити, що відповідно до статті 390-1 КК України за умисне невиконання обмежувальних приписів передбачено покарання у вигляді арешту строком до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років.

Маємо взяти до уваги, що розгляд справ про видачу обмежувальних приписів відбувається у порядку дотримання правил для розгляду справ окремого провадження. Це означає те, що у такому разі не застосовуються положення, які стосуються змагальності та меж судового розгляду.

Відповідно до ч.2 ст.350-5 ЦПК України, суд розглядає справу про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду. Таке скорочення строку вказує на позачерговість розгляду цієї категорії справ через те, що судовий захист спрямований на усунення порушень прав, інтересів та свобод потерпілої особи внаслідок вчинення домашнього насильства або насильства за ознакою статі. Однак, проаналізувавши судову практику у цій категорії справ, можемо зробити висновок, що у значній кількості справ цей строк не дотримується. Проблема затягування розгляду справ про видачу обмежувального припису також висвітлена у аналітичному звіті «Реагування державних органів влади на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи» від громадської організації «Ла Страда-Україна». Зважаючи на результати опитування, проведені даною громадською організацією, половина осіб, які брали участь в анкетуванні, зазначили, що строк розгляду їх заяв значно перевищував 72 години і коливався у межах від 4 до 17 днів. Проблема недотримання термінів цієї категорії заяв нівелює мету їх скорочення, яка пов'язана із існуванням небезпеки для життя та здоров'я осіб, які постраждали та/або страждають від домашнього насильства або насильства за ознакою статі. Тому є необхідність оптимізувати роботу судових органів шляхом призначення якнайшвидшої реєстрації та розгляду заяв про видачу обмежувальних приписів судом або застосуванням інших заходів.

Основними чинниками, які враховуються під час вирішення питання судом про наявність підстав для видачі або продовження обмежувального припису, є встановлення форм домашнього насильства, яким піддавався заявник, та оцінка ризиків, що полягає у можливості продовження в майбутнього будь – яких проявів домашнього насильства. Розглянемо спочатку встановлення форм домашнього насильства. Форми домашнього насильства визначені ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і відповідно до його положень виокремлюють такі 4 форми: економічне, психологічне, сексуальне та фізичне насильство. Аналізуючи судову практику, стає зрозумілим, що у більшій кількості випадків заявники звертаються із заявою про видачу або продовження обмежувального припису при вчиненні кривдником проти них одразу декількох вищенаведених форм домашнього насильства.

Загалом стосовно питання доказів та обґрунтування заяви про видачу або продовження обмежувального припису у науковій площині ведеться чимало дискусій. Чимало науковців займають позицію, яка полягає у тому, що у постраждалої особи обмежена можливість захистити свої права у разі вчинення деяких форм домашнього насильства, а особливо психологічного. Це пов'язано із тим, що практиці суди переважно керуються очевидними ознаками вчинення домашнього насильства і фактично ухвалюють рішення про задоволення заяви про видачу або продовження обмежувального припису за наявності доказів попереднього звернення до позасудових механізмів захисту, наприклад, звернення до органів Національної поліції. При цьому у категорії справ, яка розглядається, одним із ключових критеріїв застосування того чи того механізму захисту є своєчасність. І щодо цього постає низка питань, враховуючи національну судову практику, і перешкод, з якими стикаються заявники при вирішенні питання видачі або продовження обмежувального припису.

Згідно із положеннями статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», рішення про задоволення або відмову у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису проводиться на підставі оцінки ризиків. Однак, в інституті обмежувального припису законодавчо не врегульовано питання процедури здійснення оцінки ризиків та яким чином заявник має довести наявність ризиків повторення дій кривдника у майбутньому, які загрожуватимуть безпеці цієї особи. Внаслідок цього на практиці виникає чимало дискусій і суперечностей щодо обґрунтованості судових рішень. В першу чергу, необхідно врахувати правову позицію Верховного Суду, викладену у постанові від 12 квітня 2022 року у справі № 753/4405/20. Відповідно до вказаного судового рішення, визначено, що при оцінці ризиків необхідно враховувати систематичність (повторюваність) вчинення кривдником протиправних дій. Досить часто судді у своїх рішеннях посилаються на те, що не було надано доказів для доведення існування ризиків повторення та обґрунтованого побоювання вчинення різних форм домашнього насильства заінтересованою особою. Багато науковців дотримуються тієї думки, що це

певною мірою спричиняє пряме порушення прав та свобод людини. В першу чергу, потрібно звернути увагу на правову природу та мету застосування обмежувального припису. При визначенні поняття «обмежувального припису» вже розглядалась така позиція Касаційного цивільного суду Верховного Суду, яка полягає в тому, що обмежувальний припис є тимчасовим заходом, який має запобіжну та захисну функції. Запобіжна функція виражається у попередженні вчинення домашнього насильства відносно постраждалої особи. Варто враховувати, що недоцільною є вимога щодо доведення заявником факту вчинення гендерного насильства, в тому числі і домашнього насильства, а тим більше щодо надання доказів преюдиції (якими на практиці виступають судові рішення, які б доводили вину особи, яка вчиняє насильство).

У контексті оцінки ризиків доречним є згадати про Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо удосконалення порядку розгляду судом справ про видачу і продовження обмежувального припису)». Автори проекту внесення змін до ЦПК України пропонують удосконалити порядок видачі та продовження обмежувального припису відповідно до розуміння вимог Стамбульської конвенції, яку Україна ратифікувала 20 червня 2022 року. Зокрема, передбачено доповнення частини 1 статті 350-4 ЦПК України додатковим пунктом, яким встановлюватиметься обов'язок особою, яка подає відповідну заяву до суду, зазначати заходи тимчасового обмеження прав заінтересованої особи, які заявник просить застосувати. Також пропонується внесення доповнень до статті 350-6 ЦПК України частиною 1-1, зміст якої полягає у тому, що не є підставою для відмови у видачі обмежувального припису непритягнення заінтересованої особи до адміністративної чи кримінальної відповідальності за умови наявності інших доказів, які підтверджуватимуть необхідність застосування інструменту, який є предметом розгляду даної праці. У свою чергу, статтю 350-7 ЦПК України пропонується удосконалити доповненням, що обмежувальний припис може бути продовжений судом на підставі оцінки ризиків. Наразі законопроект ще перебуває на етапі опрацювання у комітеті. Як зазначається у висновку гендерно-правової експертизи законопроекту №7666, проведеною експертками Аналітичного центру ЮрФем, що цей прийняття проекту про внесення змін до ЦПК України допоможе усунути проблемні питання судової практики для захисту прав потерпілих від домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n3>.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11.
3. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2022 року у справі № 753/4405/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103963260>
5. Реагування державних органів влади на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи: Аналітичний звіт / Громадська організація «Ла СтрадаУкраїна». Київ: ТОВ «Агенстство «Україна», 2021. 58 с.
6. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо удосконалення порядку розгляду судом справ про видачу і продовження обмежувального припису: проект Закону України №7666 від 12.08.2022 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1437711>.

Лещук Д. П.,

студентка третього курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Актуальність проблеми. Загалом аналіз наукової літератури свідчить, що дискусійні питання застосування положень закону про кримінальну відповідальність медичних працівників, пов'язану з професійною діяльністю, ще не отримали однозначного вирішення, що негативно впливає на правозастосовну практику, а тому потребує комплексного дослідження та розробки пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства у цій сфері.

Проблеми кримінальної відповідальності медичних працівників за вчинення професійних злочинів обов'язково плідно досліджувались, зокрема такими українськими і зарубіжними науковцями, як А. Б. Берзіна, А. В. Андрушко, С. Г. Стеценко, І. Я. Сенюта, С. А. Хімченко, Г. В. Чеботарьова, Н. Чорнорот, В. А. Кононенко, М. І. Демура та О. В. Козаченко.

Метою цієї доповіді є визначення місця кримінальної відповідальності в системі відповідальності медичних працівників з урахуванням вчинюваних діянь, а також окреслення шляхів удосконалення законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми живемо в ХХІ столітті, де життя та здоров'я людини визначається найбільшою соціальною цінністю. Держава в свою чергу має дотримуватись цього принципу, тому зобов'язана забезпечити людям належний рівень надання медичних послуг та встановити санкції за порушення законодавства у медичній сфері. За порушення законодавства у сфері охорони здоров'я правопорушники можуть нести такі види відповідальності, як цивільна, адміністративна та кримінальна [3]. Натомість, остання є найбільш суворою і передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК України).

Більшість кримінальних правопорушень у медичній сфері містяться у розділі II КК України, який має назву «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я». Український законодавець вирішив структурно не відокремлювати злочини у цій сфері в окремий розділ. Але, на мою думку, доцільніше було б систематизувати цей вид правопорушень. Наприклад, в Кримінальному кодексі Республіки Казахстан [2] була створена 12 глава, яка присвячена злочинам у медицині і називається «Медичні кримінальні правопорушення». Кандидат юридичних наук Березіна А.Б., досліджуючи та порівнюючи законодавство нашої країни та Республіки Казахстан, зробила висновок, що є багато спільних рис [5]. Таких як кодифікація нормативно – правових актів, наявність поділу кримінального кодексу на загальну та особливу частини. Зокрема така схожість пов'язана із тим, що Україна, як і Казахстан, належить до романо – германської системи права. На думку Березіної А.Б., систематизація КК Казахстану була досить вдала і тому український законодавець міг би використати подібний досвід, виходячи із прикладу попередника [5]. Це б дозволило в логічній послідовності впорядкувати всі кримінальні правопорушення, які вчиняються в медичній діяльності з урахуванням особливостей об'єкта кримінально-правової охорони.

В межах даного дослідження варто зазначити, що існують також і ті злочини, які прийнято не відносити до списку тих, які можуть бути вчинені медичними працівниками. Зокрема це стаття 148 КК України «Підміна дитини». Прийнято вважати, що це кримінальне правопорушення може вчинити будь-яка особа, яка юридично є чужою для дитини. Але якщо проаналізувати дану кримінально-правову норму, то можна дійти висновку, що це діяння може бути вчинене медпрацівником. По-перше, через те, що підміна дитини в більшій кількості випадків відбувається у пологовому будинку, де новонароджених за зовнішніми ознаками важко ідентифікувати. По – друге, лікарі та медсестри – це саме той медичний персонал, який має вільний доступ до відвідування дитини, що дозволяє вчинити це діяння. Згідно із статистикою МВС України з 2002 – 2018 рр. наявні лише 11 випадків підміни дітей,

але такі показники не привід для декриміналізації цього злочину [4, с.44]. Протягом 2012–2013 року Україну сколихнули трагедії сімей із Закарпаття, Ужгорода та Миколаєва, які стверджують про підміну свої дітей. За результатами проведення ДНК тестів та судмедекспертиз, які вказують на несумісність груп крові батьків та новонародженого ці батьки переконані, що поховали не своє немовля [9]. В одній із історій фігурує лікар, яку вже судили за торгівлю новонародженими, але через шире каяття згодом її було поновлено на робочому місці. Тому, вважаємо, що ця стаття потребує редакції, за якою підміна дитини медичним працівником буде мати жорсткіші санкції, в порівнянні із здійсненням цього ж кримінального правопорушення загальним суб'єктом щоб мінімізувати ризики вчинення даного кримінального правопорушення.

Особливу увагу також було приділено питанню виявлення найпоширеніших проблем, які пов'язані із притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності в Україні. Поява їх виникнення зокрема пов'язана із великою кількістю оціночних понять. В медичній сфері часто застосовують термін «лікарська помилка», який був вперше використаний відомим хірургом М. І. Пироговим [8, с. 37]. Хоча оцінюючи його із боку українського законодавства ми розуміємо, що це поняття на законодавчому рівні не закріплене. Воно містить свій прояв в невиконанні або неналежному виконанні професійних обов'язків (стаття 140 КК України).

До актуальних проблем також було віднесено:

– довготривалість розгляду таких категорій справ у суді. Судова статистика, яка знаходиться на сайті «Судова влада України» свідчить, що за 2021 рік в судах першої інстанції перебувало на розгляді 161 кримінальне провадження за статтями 139, 140, 141, 143 КК України. З них 122 провадження не було розглянуто на кінець звітного періоду і лише 39 кримінальних проваджень було розглянуто за 2021 рік.

– недосконалий механізм реалізації збору доказів, які становлять лікарську таємницю, як результат затягування досудового розслідування та в підсумку початку судової стадії.

– недостатня кваліфікація правоохоронних органів у розслідуванні даного виду злочинів, яка містить свій прояв у: 1) процедурі проведення допиту медичного працівника, який надає відомості щодо професійної діяльності, яким слідчий не зможе дати оцінку в міру того, що він не володіє подібного роду знаннями, а також 2) незалучення слідчим до такого допиту спеціаліста, який володіє відповідними знаннями.

– відсутність затвердженої методики проведення судово – медичної експертизи, яка має на меті встановлення вини медика та її тяжкості. Окрім цього сама процедура проведення експертизи є довготривалою через незначну кількість експертів, які мають відповідну спеціалізацію. Олена Бабиц, медична адвокатка, зазначає, що часто спостерігає випадки коли експерт надає висновок, що підтверджує її міркування про те, що медична послуга надавалась медичним працівником неналежним чином, але лікарі уникають кримінальної відповідальності оскільки минули строки оскарження таких дій в судовому порядку.

– недостатній рівень знань медиків щодо нормативно – правового регулювання своєї діяльності. Чітке усвідомлення та розуміння своїх посадових обов'язків та законодавства в сфері медицини, на думку Костенка О.М., який є професором та доктором юридичних наук, – це так звана вакцина, яка допоможе в подальшому уникнути низки конфліктів, що можуть виникнути в професійній діяльності лікарів [7, с.143]. Тому для вирішення цієї ситуації необхідно розробити та впровадити спеціальні програми підвищення кваліфікації медичного персоналу, у якій один із обов'язкових блоків було б дослідження та обговорення медичного законодавства.

– невирішеність питання страхування професійної відповідальності лікарів. Юридична відстороненість у питанні лікарської помилки завдає шкоди обом сторонам – і пацієнту, і лікарю, оскільки ніхто не захищений, але кожен по-своєму: пацієнт не впевнений, чи отримає відшкодування завданої медичним персоналом шкоди, лікар – від безпідставних претензій. Обов'язкове страхування професійної відповідальності лікарів допомогло б вирішити цю проблему, але знову ж таки суттєвим мінусом є складна економічна ситуація в країні та законодавча неврегульованість.

Далі дослідження сягнули Кримінальних кодексів Азербайджану та Китайської Народної Республіки. Основна мета – порівняти КК України та КК іноземних країн в частині, яка стосується саме притягнення медиків до кримінальної відповідальності за вчинення ними професійних злочинів. Наприклад, в статті 134 КК України не передбачена відповідальність за проведення незаконного

аборту чи стерилізації поза межами лікувального закладу, натомість в 141 статті КК Азербайджану існує окрема частина, яка містить це кримінально-протиправне діяння та санкцію за його вчинення [1].

Найменше спільних рис КК України має із КК Китайської Народної Республіки. Н. В. Чорнорот, яка займалась дослідженням даного питання зазначає, що переривання вагітності не входить до переліку злочинів, що вчиняється медичним працівником [6, с. 181]. Особливу увагу законодавець в цьому Кодексі приділяє профілактиці та лікуванню інфекційних захворювань. А саме за розповсюдження інфекційних хвороб в Китаї передбачена сувора відповідальність.

В підсумку варто зауважити, що на законодавчу визначеність санкції для так званих «медичних злочинів» впливає саме релігійність народу та демографічна ситуація, як на прикладі Китайської Народної Республіки. В країні, де відсоток віруючих осіб переважає відсоток атеїстів, встановлюється висока санкція за проведення абортів, якщо на це не має лікарських показань. Тому що окрім притягнення до відповідальності лікаря доведеться зіткнутись з осудом суспільства, яке живе по настановах церкви.

Отож, можна зробити висновок, що процес притягнення медиків до відповідальності є складним та клопітким процесом, який потребує також великої кількості часу. На це є декілька причин і це зумовлено специфікою роботи медичних робітників, складністю у встановленні складу злочину та його доведеності. Тому так важливо урегулювати ці питання на законодавчому рівні та в певній мірі перейняти вдалий досвід зарубіжних країн.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки: Кодекс від 30.12.1999 р. № 787-IQ : станом на 29 лист. 2022 р. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=6;-145
2. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан : Кодекс від 03.07.2014 р. № 226-V : станом на 11 лип. 2017 р. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=1;-170
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Андрушко А.В. Проблеми кримінальної відповідальності за підміну дитини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Т. 2, № 35. С. 44.
5. Берзіна А.Б. Злочини в сфері медичної та фармацевтичної діяльності: порівняльний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018.
6. Козаченко О.В. Новітні кримінально – правові дослідження : Зб. наук. праць Миколаїв : Іліон, 2017. С. 181.
7. Кононенко В. А., Демура М. І. Проблеми законності : зб. наук. праць. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. С. 143.
8. Мостовенко О. Поняття, ознаки та класифікація лікарських помилок. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 37.
9. До підміни дітей в Ужгородському «роддомі» причетна раніше засуджена за продаж немовлят особа? Закарпаття онлайн. URL: <https://zakarpatya.net.ua/News/125965-Do-pidminy-ditei-v-Uzhhorodskomu-roddomi-prychetna-ranishe-zasudzhena-za-prodazh-nemovliat-osoba>

Кушнір І. М.,

студентка першого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Актуальність теми. Право на життя є одним з найбільш актуальних та фундаментальних прав людини. Воно гарантує, що кожна людина має право на життя та на захист своєї життєвої безпеки, які є основними передумовами для реалізації інших прав та свобод.

Проте, право на життя постійно порушується війнами, терористичними актами, злочинністю та іншими формами насильства. У багатьох країнах, включаючи Україну, право на життя є найбільш уразливим для певних груп населення, таких як журналісти, правозахисники, активісти, мігранти, етнічні та релігійні меншини, жінки та діти.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, як ніколи актуальним є захист прав людини, зокрема права на життя, як основоположного права кожної людини.

Метою роботи є дослідження змісту та особливостей захисту права на життя.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, відносини особи з державою під час захисту права на життя та практика ЄСПЛ.

Предметом дослідження є право на життя як основоположне право кожної людини та механізми захисту прав людини.

1.1 Історія виникнення права на життя, його закріплення в міжнародних договорах та Конституції України

Право на життя існувало завжди, але люди не одразу це усвідомлювали. Спочатку з'явився захист в тих, хто мав владу, землі та гроші, а потім завдяки війнам, повстанням та революціям люди усвідомили важливість рівності людей у своїх правах, зокрема права на життя. Перші НПА, що закріпили права людини є: Велика хартія вольностей 1215 р¹., Петиція про права (1628), Habeas Corpus Act (1679) і Білль про права (1689) та інші.

Право на життя є першим з невід'ємних прав людини. Виходячи з цього, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Без дотримання цього права всі інші права не мають цінності і корисності.

Право на життя – це право, що належить до прав першого покоління. Поряд з іншими правами цієї групи, право на життя має найбільшу цінність для людини і є передумовою всіх інших прав. Проте це не абсолютне право як, наприклад, заборона катувань чи заборона рабства, бо має винятки: виконання смертного вироку суду, для захисту будь-якої особи від незаконного насильства, при вчиненні правопорушень для придушення заворушення або повстання.

Закріплення права на життя в міжнародному праві:

– Загальна декларація прав людини ООН (1948), стаття 3: «Кожна людина має право на життя, свободу та особисту безпеку»

– Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод² (1950 р.), стаття 2: «Право на життя кожної людини захищається законом. Ніхто не може бути позбавлений життя, крім випадків, передбачених законом та які відповідають міжнародним стандартам.»

Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р., в якому у статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

За текстом Конституції України³ можна визначити зміст права на життя, що включає:

¹ <https://avalon.law.yale.edu/medieval/magframe.asp?url=/documents/england/magna.asp>

² https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf

³ Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

– по-перше, правомірну діяльність суб'єктів права (ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а праву на життя кореспондує обов'язок держави та інших суб'єктів права визнавати та не порушувати його);

– по-друге, здійснення права на життя є реальною можливістю для людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок – захищати життя людини (ця можливість реалізується через обов'язок держави криміналізувати вбивство та відмовитися від смертної кари як засобу кримінального покарання);

– по-третє, кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (засобом реалізації цих конституційних положень є існування можливості необхідної оборони та крайньої необхідності).

Зміст цього права закріплено в статтях 3 і 27 Конституції України:

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

2.1 Судова практика захисту права на життя в Україні

Захист права на життя є одним з найважливіших аспектів судової практики в більшості країн світу. У багатьох юрисдикціях право на життя є невід'ємною складовою прав людини і має конституційний захист.

Судова практика зазвичай визначає, що право на життя має бути захищено від будь-яких дій, які можуть призвести до смерті людини. Це можуть бути випадки насильства, аварії на дорозі, непрофесійної медичної допомоги, терористичні акти та інші події.

Законодавство України щодо права на життя забезпечує захист життя громадян від будь-яких порушень. Основні норми з цього питання закріплені в Конституції України та в кримінальному кодексі, цивільному кодексі, законах про правоохоронні органи, про охорону здоров'я та інших законах.

Зокрема, Конституція України гарантує кожному право на життя. Згідно зі статтею 27 Конституції України, «кожний має право на життя». Додатково, стаття 28 Конституції України гарантує право на недоторканність особи, що також забезпечує захист життя. Крім того, кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за вбивство, нанесення тілесних ушкоджень, що призвели до смерті, а також за інші злочини, що можуть загрожувати життю людини.

Законодавство також передбачає заходи щодо запобігання загрозі життю, зокрема встановлює вимоги до забезпечення безпеки під час проведення будівельних робіт, експлуатації транспортних засобів, проведення різних заходів та ін.

Українське законодавство також передбачало можливість застосування смертної кари, але у 2000 році Україна приєдналася до Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якому забороняється смертна кара в усіх випадках.

Події на Майдані в 2014 році є одним з найбільш відомих випадків порушення права на життя в Україні. Під час протестів на Майдані Незалежності у Києві загинули десятки мирних протестувальників.

У лютому 2014 року було встановлено, що проти мирних протестувальників використовувалися снайпери, які стріляли з будівель на вулиці Інститутській. Загинули понад 100 осіб, з них більшість були мирні протестувальники, а також деякі правоохоронці.

У зв'язку з цими подіями були розпочаті розслідування та судові процеси. Наприклад, у лютому 2015 року було створено спеціальну слідчу комісію, яка розслідувала справу про вбивство мирних протестувальників на Майдані. У листопаді 2016 року було засновано спеціальний судовий орган – Міжнародний кримінальний суд (МКС), який займається розслідуванням злочинів проти людства, що сталися в Україні з 20 лютого 2014 року.

Розслідування подій на Майдані продовжуються, а деякі судові процеси ще не завершилися. Загалом, ці події стали символом боротьби за захист прав людини та свободи в Україні, і продовжують викликати великий інтерес як українських, так і міжнародних спільнот.

3.1 Судова практика захисту права на життя в рішеннях ЄСПЛ

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є важливим механізмом захисту прав людини в Європі, в тому числі і права на життя.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання державами-членами Ради Європи, до яких належить і Україна. У разі встановлення порушення права на життя, держава зобов'язана провести розслідування та прийняти необхідні заходи для попередження подібних порушень у майбутньому.

Приклади справ, пов'язаних з порушенням права на життя розглянутих ЄСПЛ:

2. «Макдональд проти Сполученого Королівства» (2014)⁴ – справа стосувалася порушення права на життя через неправомірне застосування сили поліцією проти особи з проблемами з психічним здоров'ям.

У цій справі було встановлено, що під час затримання винуватця у вбивстві на вулиці поліція нанесла йому серйозні тілесні ушкодження, що призвели до його смерті. Суд визнав, що застосування сили було непропорційним та необгрунтованим, а також що поліція не врахувала психічних проблем чоловіка під час затримання.

Суд визнав порушення статті 2 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на життя, та засудив Велику Британію до виплати компенсації родині загиблого. Ця справа показала важливість дотримання принципів пропорційності та застосування сили відповідно до закону, а також уважне врахування потреб та особливостей людей з проблемами з психічним здоров'ям в роботі правоохоронних органів.

• «Лопез Рібера та інші проти Іспанії» (2014)⁵ – справа стосувалася смерті двох осіб від куль під час поліцейської операції у Барселоні.

Поліція виправдовувалася тим, що вони переслідували Лопеза Рібера, який був звинувачуваний у крадіжці мобільного телефону, і що стріляли, тому що він був збрійний.

Однак, родичі Лопеза Рібери та Переса подали скаргу до Європейського суду з прав людини, стверджуючи, що їхні родичі були вбиті незаконно, і що дії поліції були надто насильницькими та неадекватними. Суд підтримав скаргу родичів та звинуватив іспанську державу у порушенні права на життя, а також на ефективне розслідування події.

Справа «Лопез Рібера та інші проти Іспанії» стала однією з найвідоміших справ в Іспанії, що стосувалися порушень прав людини та насильства з боку поліції.

• «Філіппс проти Великої Британії» (2001)⁶ – справа стосувалася смерті чоловіка від побоїв, які йому завдав поліцейський.

У цій справі ЄСПЛ встановив, що поліцейський перевищив межі необхідної оборони, а також зазначив, що розслідування відповідних органів було недостатнім і неефективним. В результаті ЄСПЛ зобов'язав Велику Британію виплатити компенсацію сім'ї загиблого чоловіка.

4.1 Захист прав людини, зокрема права на життя, під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України

Від 2014 року Російська Федерація веде війну проти України, окупувала Крим та інші східні території, згодом почала повномасштабне вторгнення на територію України. Ця конфліктна ситуація призвела до численних порушень прав людини, включаючи право на життя.

За даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), станом на кінець квітня 2023 року, загальна кількість загиблих у конфлікті на сході України складає приблизно 13 000 осіб. Проте, необхідно врахувати, що точна кількість загиблих є набагато більшою.

Захист прав людини, включаючи право на життя, є невід'ємною частиною міжнародного права та загальноприйнятих норм і цінностей. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України порушує ці норми та цінності, а також порушує міжнародні договори та угоди, такі як Хартія Організації Об'єднаних Націй та Будапештський меморандум.

⁴ "Макдональд проти Сполученого Королівства" (2014) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-144085%22%5D%7D>

⁵ "Лопез Рібера та інші проти Іспанії" (2014) <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-141789%22%5D%7D>

⁶ "Філіппс проти Великої Британії" (2001) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59785%22%5D%7D>

Кожного дня відбуваються численні порушення прав людини, включаючи вбивства, знущання, примусові зникнення, викрадення, побиття та насильницьке переміщення населення.

Найбільш ефективним способом захисту прав людини є припинення конфлікту та повернення до мирного врегулювання. Рішення конфлікту можливе лише за умови поваги до суверенітету та територіальної цілісності України, а також захисту прав людини в зоні конфлікту. Міжнародна спільнота повинна продовжувати надавати гуманітарну допомогу та підтримку у зоні конфлікту та відстоювати універсальні цінності прав людини та міжнародного права.

Захист прав людини під час повномасштабного вторгнення є надзвичайно складною задачею, але деякі кроки, які можуть бути прийняті для захисту прав людини, зокрема права на життя, в такій ситуації можливі:

1. Міжнародний тиск: Національні та міжнародні громадські організації, правозахисні групи, держави та міжнародні організації можуть використовувати свій вплив для виклику тиску на країни, які порушують права людини.

2. Підвищення рівня освіти: Це може допомогти підвищити свідомість людей щодо їх прав та зобов'язань та навчити бути більш активними у захисті своїх прав.

3. Гуманітарна та військова допомога: Надання гуманітарної допомоги може допомогти забезпечити базові потреби людей, які були виселені або переселені в результаті конфлікту, зокрема їжа, вода, житло, медична допомога та інше. А військова допомога у вигляді боєприпасів, танків, літаків та інших видів зброї допоможе захистити життя українців.

4. Моніторинг прав людини: Організації з прав людини можуть встановлювати механізми моніторингу порушень прав людини та діяти відповідно до цих порушень. Це може включати збір інформації про порушення прав людини, надання юридичної допомоги та захисту, а також підтримку жертв.

5. Припинення конфлікту: Найбільш ефективним способом захисту прав людини є припинення конфлікту перемогою України та відновлення мирного життя.

Висновки. Отже, право на життя є першим з невід'ємних прав людини та є передумовою всіх інших прав. Проте це не абсолютне право як, наприклад, заборона катувань чи заборона рабства, бо має винятки: виконання смертного вироку суду, для захисту будь-якої особи від незаконного насильства, при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Першими нормативно-правовими актами, що закріпили права людини є: Велика хартія вольностей 1215 р., Петиція про права (1628), Habeas Corpus Act (1679) і Білль про права (1689) та інші.

За текстом Конституції України можна визначити зміст права на життя, що включає:

- Правомірну діяльність суб'єктів права.
- Здійснення права на життя є реальною можливістю для людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок – захищати життя людини.

- Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Зміст цього права закріплено в статтях 3 і 27 Конституції України:

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є важливим механізмом захисту прав людини в Європі, в тому числі і права на життя.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання державами-членами Ради Європи, до яких належить і Україна. У разі встановлення порушення права на життя, держава зобов'язана провести розслідування та прийняти необхідні заходи для попередження подібних порушень у майбутньому.

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України кожного дня відбуваються численні порушення прав людини, включаючи вбивства, знущання, примусові зникнення, викрадення, побиття та насильницьке переміщення населення.

Найбільш ефективним способом захисту прав людини є припинення конфлікту та повернення до мирного врегулювання. Рішення конфлікту можливе лише за умови поваги до суверенітету та територіальної цілісності України.

Котоуч Е. Ш.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

«ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДИСТАНЦІЙНО В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС»

Постановка проблеми: Дистанційна медична допомога на відмінну від країн ЄС для нас є абсолютно новинкою. Нормативно-правові акти які регулюють телемедицину ще потребують вдосконалення доповнень та деяких уточнень.

Онлайн-консультація не може повністю замінити очну консультацію

Іноді потрібні особисті візити. Деякі обстеження вимагають фізичного дотику, наприклад, коли лікарям потрібно провести обстеження, щоб зробити пальпацію. Також телемедицина не може допомогти при невідкладних станах здоров'я, такий як інфаркт або інсульт.

Відсутність базових технічних знань

Це в основному стосується літніх пацієнтів, які не мають базового рівня технічної підготовленості, належне обладнання або стабільне з'єднання Wi-Fi, що може стати перешкодою для телемедичної допомоги. Проте, у багатьох випадках член сім'ї або опікун може прийти на допомогу.

Не усі готові до змін

Деякі люди досі скептично налаштовані до деяких змін, навіть тих, які навпаки покликані полегшити їх життя. Деякі сумніваються у "справжності" онлайн-лікарів, які проводять консультації з дому, у звичайному одязі, замість білого халата. Деякі досі вважають що створення зручних інструментів, як, наприклад, для отримання електронного рецепта на антибіотики, – це заклик до самолікування, а не навпаки можливість привчити людей завжди звертатися до лікаря та не відкладати попередню консультацію, завдяки її зручності.

Галузь телемедицини швидко та невпинно розвивається, і віртуальні візити тільки набирають свою прихильність серед пацієнтів. Попри невелику кількість мінусів, телемедицина має велику кількість переваг, які усувають безліч складностей на шляху до здоров'я. Зважаючи на європейську практику, український медичний ринок має великі перспективи розвитку та впровадження сучасних технологій задля створення ще більшої кількості зручних інструментів та розширенням каналів взаємодії з пацієнтом. Усе це покликано зробити медицину зручною та доступною для будь-якого сучасного пацієнта, а консультації з лікарями – буденною практикою для кожного, замість пошуку симптомів у гуглі та самолікування. Не шукайте шляхів уникнення візиту до лікаря, шукайте зручні можливості отримання кваліфікованої консультації та залишайтеся здоровими!

Виклад основного матеріалу дослідження. Технічний розвиток нашої країни стрімко зростає, наша влада намагається полегшити і покращити наше життя. Одним з таких «полегшень» є запровадження на законодавчому рівні, дистанційної медицини або телемедицини. Хоча для країн ЄС це поняття не є новинкою, у нас запровадження такої новинки стикнулось з безліччю перешкод. Як от наприклад не усі громадяни підтримують і досить скептично відносяться до телемедицини.

Плюси телемедицини можна побачити одразу, але як і під час кожного нововведення, лише час може показати неочевидні переваги.

Якість і швидкість при постановці діагнозу. Лікар у будь який момент може отримати консультацію колег і пришвидшити процес обрання необхідного лікування. Шанси пацієнта на швидке одужання залежать від ефективності та оперативності постановки діагнозу.

Відстань Це реально зменшить кількість часу на вимушені поїздки до районних і обласних лікарень, перебування в чергах для консультацій.

Безперервна освіта лікарів. Постійний потік інформації, доступ до клінічних випадків, можливість консультуватися з колегами, брати участь у дистанційній діагностиці і терапії разом з більш досвідченими колегами.

Використання кращих лікарських практик. Це можливість спілкуватися з колегами звідусіль, ділитися висновками, рекомендаціями. Це зменшує можливість втрати цінних даних.

Термін «телемедицина» навіює думку про комп'ютери, комп'ютери зовані медичні пристрої, безліч дорогих приладів.

І тут відразу виникає питання: чи може це дозволити собі Україна?

Насправді, для функціонування телемедицини потрібен лише комп'ютер, доступ до інтернету і мінімальний набір приладів (термометр, тонометр тощо).

Для функціонування телемедицини потрібен лише комп'ютер, доступ до інтернету і мінімальний набір приладів. Фото macrovector/Depositphotos

Тут важливіше, як буде організована система, а також бажання розвивати телемедицину на місцях (ОТГ, сільські ради).

Якись вагомий спробу, впровадити телемедицину в Україні з'явилися ще у 2005 році. Були успішні пілотні проекти, щомали на меті дослідити можливість широкомасштабного впровадження телемедицини.

Розвиток телемедицини в Україні знаходиться на початковому рівні, хоча потреба в телемедичних послугах є нагальною. Це особливо очевидно, якщо згадати показники захворюваності та смертності серед населення і значний дефіцит медичних кадрів в сільській місцевості.

Телемедицина суттєво підвищує можливість надання медичної допомоги в будь-якому селі чи селищі, адже часто відстань є критичним фактором. Її впровадження в Україні дасть змогу не лише своєчасно виявляти різноманітні захворювання, але й зробити медицину доступнішою, оскільки жителям невеликих сіл не доведеться витрачати кошти на дорогу, щоб отримати медичні послуги вищого рівня. Надавати послуги консультування на відстані можуть державні медичні заклади і фахівці галузі охорони здоров'я, які займаються приватною практикою.

Законодавець працює зокрема над питаннями покращення доступності до якісної медичної допомоги сільських жителів та ефективності надання медичної допомоги. Прийнятий Верховною Радою закон № 7117 (і найближчим часом буде підписаний президентом) гарантує той факт, що жителю сільської глибинки не доведеться долати шалені відстані щоб отримати консультацію вузького спеціаліста. Законом передбачено, що лікарські амбулаторії та ФАПі отримують оснащення, за допомогою якого їхні пацієнти отримують доступ до телемедицини та телеметрії зокрема. Наказом Міністерства охорони здоров'я України 19.10.2015 № 681 прописаний Порядок організації медичної допомоги на первинному, вторинному (спеціалізованому), третинному (високоспеціалізованому) рівнях із застосуванням телемедицини. Цим нормативним документом в тому числі затверджені: Положення про кабінет; форму первинної облікової документації № 001/тм «Запит на телемедичне консультування»; форму первинної облікової документації № 002/тм «Висновок консультанта»; форму первинної облікової документації № 003/тм «Журнал обліку телемедичних консультацій». Після проведеного консультування, лікар, який здійснював цю процедуру, свої рекомендації оформляє у вигляді висновку. До нього він зокрема вносить побажання стосовно подальшого лікування пацієнта чи зазначає медичний заклад, в якому він може отримати необхідні йому медичні послуги.

Щодо телемедицини в Європі.

У європейських країнах телемедицина – поняття вже знайоме і звичне. Успішні проекти є в Данії, Швеції, Швейцарії, Естонії, Фінляндії, Франції й Італії, Угорщині. У багатьох країнах телемедицина працює і в комерційному секторі. Яскравий приклад – Польща. Польські медики зазначають, що 8 з 10 звернень пацієнтів за допомогою вони можуть обробити он-лайн. Ринок телемедицини в ЄС невпинно зростає – з 4,4 млрд євро у 2011 р. він збільшився втричі в 2019 р. (до 11,5 млрд євро). Найбільшого поштовху поширенню новітньої медичної технології надає збільшення кількості людей похилого віку, а також, безумовно, зростання вартості медичних послуг

Лідером телемедицини в Європі є Норвегія. У 1987 р. там почали реалізувати проект «Новий технічний розвиток на Півночі», а в 1991–1992 рр. у трьох провінціях Норвегії були організовані телемедичні студії. У 1993 р. в Університетській лікарні був відкритий телемедичний відділ, якому норвезький уряд доручив запроваджувати телемедичну технологію по всій країні. У Норвегії з 1988 р. впроваджена система дистанційної діагностики і консультування з використанням засобів відеоконференцзв'язку та супутникових каналів зв'язку. Мобільні супутникові системи дають змогу надавати послуги по всій країні.

Україна та країни Європейського Союзу (ЄС) займаються розвитком та реалізацією дистанційної медичної допомоги як одного з напрямів удосконалення охорони здоров'я. Проте, законодавство України та ЄС в цій сфері відрізняється.

Законодавство ЄС визначає дистанційну медичну допомогу як використання телекомунікаційних технологій та інформаційних технологій з метою надання медичних послуг на віддалену від пацієнта територію. В ЄС регулювання дистанційної медицини на рівні законодавства здійснюється за допомогою Директиви ЄС 2011/24 / ЄС з прав пацієнтів у питаннях межевої медичної допомоги. Ця Директива передбачає право на отримання медичної допомоги в будь-якій країні ЄС, а також встановлює стандарти якості та безпеки надання послуг, включаючи дистанційну медицину.

У законодавстві України дистанційна медицина регулюється Законом України «Про телемедицину» від 19.02.2015 р. № 647-VIII. Цей закон визначає телемедицину як використання інформаційних технологій для надання медичних послуг на віддаленій від пацієнта території, однак не містить вимог щодо стандартів якості та безпеки надання послуг.

Отже якщо порівнювати телемедицину в Україні та країнах ЄС можна зробити наступні висновки:

1. Телемедицина значно полегшує життя, як лікарям так і пацієнтам, також це значно безпечніше адже поки ти сидиш в черзі на прийом до лікаря ти безпосередньо контактуєш з іншими хворими, тому можна підчепити ще якусь хворобу;

2. Телемедицина в Україні є новинкою на відміну від країн ЄС адже там вона почала формуватися ще з 1950-х років.

3. На законодавчому рівні в Україні законодавцеві ще слід більш вдосконалити та доопрацювати законодавство аби краще врегулювати цей процес;

4. В країнах ЄС телемедицина є поширеним явищем, в Україні все ж в пріоритеті поки лишаються очні консультації у лікарів, хоча з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України телемедицина набуває більшого розповсюдження.

Нормативно-правовими актами врегульовано процеси телемедичної консультації та домашніх телеконсультацій, проте питання правового регулювання надання телемедичних послуг є незавершеним. Це, своєю чергою, породжує правові колізії, наприклад, питання відповідальності консультируючих лікарів, порядок здійснення оплати, достовірність і повнота інформації з приводу стану здоров'я пацієнта. Прийняття важливих законодавчих актів, таких як Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», Наказ Міністерства охорони здоров'я № 681 «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я», розширило можливості надання медичних послуг. Однак механізм, передбачений у цих законодавчих актах, не відповідає інфраструктурному розвитку країни.

Виходячи з цього можна сказати, що все ж на законодавчому рівні таке поняття як телемедицина існує в Україні хоча до сьогодні не користувалось попитом, але дивлячись на сьогоднішні реалії життя можна точно стверджувати, що найближчим часом телемедицина буде таким же звичним поняттям в Україні, як і в країнах ЄС.

Список використаних джерел:

1. «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> 725

2. «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»: Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX [Електронний ресурс].

3. «Про впровадження телемедицини в закладах охорони здоров'я»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України N 261 26.03.2010 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0261282-10#Text>

4. «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.10.2015 № 681 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1400-15#Text>

5. Стандарт медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (Covid-19)»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 722 від 28.03.2020 року «Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0722282-20#n65>

6. Джерело. URL: <https://www.medsprava1.com.ua/article/1174-telemeditsina-perspektivi-v-ukran>

7. Джерело. URL: <http://oblzdrav.mk.gov.ua/index.php/publicna-informaciya/gromadski-obgovorennya/6220-kontsepsiya-pobudovi-novoji-natsionalnoji-sistemi-okhoroni-zdorov-ya-ukrajini>

8. «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України, 2015. № 681. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.03.2020).

9. Дубчак Л.О. Телемедицина: сучасний стан та перспективи розвитку. Системи обробки інформації. 2017. Вип. 1. С. 144–146. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2017_1_28.

10. Необхідність розвитку української телемедицини за сучасних умов. ІТернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль, Україна 2Українська академія друкарства, м. Львів, Україна. URL: file:///C:/Users/Admins/Downloads/kovbasyuk_i,+65-71.pdf

Костюк В. В.,*студентка п'ятого курсу**Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВИД НЕПОЗОВНОГО СУДОЧИНСТВА: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Цивільний процесуальний кодекс України у частині 2 статті 19 чітко визначає три види провадження: позовне, окреме і наказне. Указані види провадження складають весь цивільний процес, мають визначену процесуальну мету і завдання та відрізняються особливим порядком їх вирішення.

Доцільно приділити особливу увагу дослідженню особливостей окремого провадження у цивільному процесі. Оскільки, властива судовій діяльності з розгляду і вирішення цивільних справ цивільна процесуальна форма суттєво відрізняє окреме провадження від позовного провадження тим, що в його основі спрощений порядок вирішення справ через відсутність у ньому спору про право цивільне. Специфічний порядок розгляду та вирішення справ окремого провадження зумовлює і специфічну цивільну процесуальну форму, в якій і реалізується цей порядок.

Питання, які стосуються окремого провадження як виду непозовного судочинства, є складовою досліджень багатьох вчених. Зокрема, у роботі піддавалися вивченню та аналізу результати досліджень, які містяться у наукових працях Л. К. Буркацького, А. В. Кострубу, В. О. Кучера, О. М. Соломахіну, М. М. Ясинка та інших.

Здійснення комплексного теоретично-практичного аналізу інституту окремого провадження як виду непозовного судочинства є *метою цієї доповіді*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окреме провадження є непозовним видом провадження, яке має самостійний предмет захисту. Основною особливістю справ окремого провадження є те, що їх виникнення пов'язане з потребою підтвердження певного юридичного факту або його відсутності, що має значення для охорони прав та інтересів особи¹. Справи про встановлення юридичних фактів не створюють матеріальних благ для заявників. Такі права є похідними від встановлених юридичних фактів, а тому отримання їх передбачається лише в майбутньому.

Незважаючи на те, що інститут окремого провадження був запроваджений ще ЦПК УРСР 1963 року, станом на сьогодні все ще виникають проблеми, вирішення яких потребує роз'яснень судами та вимагає постійного контролю відповідності законодавства сучасним реаліям життя суспільства.

Актуальні питання, що виникають під час розгляду справ у порядку окремого провадження, складають сукупність судової практики. До основних висновків, які можна зробити, проаналізувавши позиції Верховного Суду з приводу цих питань, можна віднести:

– відшкодування витрат на правничу допомогу неможливе у справах окремого провадження; (Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 607/1219/18²

справи про спадкування суди розглядають за правилами позовного провадження, якщо особа звертається до суду з вимогою про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які можуть вплинути на спадкові права та обов'язки інших осіб та (або) за наявності інших спадкоємців і спору між ними; (Постанова від 22 вересня 2021 року у справі № 591/5199/20³, Постанова Верховного Суду від 22 квітня 2020 року у справі № 200/14136/17⁴).

¹ Буркацький Л. К. Захист цивільного права та інтересу: методика складання документів, коментарі, позовні та інші заяви: навч.-практ. посіб. 2006. 400 с.

² Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 607/1219/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88601366> (дата звернення: 03.01.2023).

³ Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2021 року у справі № 591/5199/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063001> (дата звернення: 03.01.2023).

⁴ Постанова Верховного Суду від 22 квітня 2020 року у справі № 200/14136/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88909705> (дата звернення: 03.01.2023).

– особа, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, має право на участь у слуханні справи та на справедливий розгляд своєї справи; (Постанова Верховного Суду від 08 грудня 2021 року у справі № 464/6696/20⁵)

– у випадку якщо заінтересована особа отримала від заявника документи, які підтверджують факт його залучення до формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, проте надала відмову, яку заявник, маючи документальні підтвердження зазначеного факту, вважає безпідставною, він може оскаржити такі дії заінтересованої особи до адміністративного суду, до повноважень якого належить, зокрема, перевірка законності й обґрунтованості відмови заінтересованої особи та оцінка наданих їй заявником документів як доказів його залучення до формувань цивільної оборони для виконання робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

– сама по собі наявність акта огляду комісії лікарів-психіатрів про ознаки психічного розладу у пацієнта, за відсутності інших належних і допустимих доказів про відповідний стан здоров'я, є недостатньою для ухвалення рішення про примусову госпіталізацію такої особи до психіатричного закладу без його усвідомлюваної згоди.

Висновки. На сьогоднішній день у ході правової реформи більшість інститутів цивільного процесу змінюють свій сенс, проте є і такі, які на сьогоднішній день, незважаючи на тривалий період часу, є досі актуальними, а саме інститут окремого провадження.

Окреме провадження – це самостійний вид цивільного судочинства, у якому суд при розгляді безспірних справ встановлює юридичні факти або обставини з метою захисту охоронюваних законом інтересів громадян і організацій. Залежно від характеру вимоги, переданої на розгляд суду, кожна зі справ окремого провадження має свої, лише їй властиві, особливості.

Судова практика зі справ, що розглядаються в порядку окремого провадження активно формується, Верховний Суд вирішує правові проблеми та роз'яснює порядок застосування норм права з такого ряду питань у тому числі.

Незважаючи на те, що ЦПК України досить детально регламентує процедуру здійснення окремого провадження, на практиці існують випадки неправильного застосування і розуміння цих норм

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що окреме провадження залишається феноменом у структурі цивільного судочинства. Очевидно, що дуалізм окремого і позовного проваджень дедалі меншою мірою відбиває єдність цивільної процесуальної форми.

Справи окремого провадження мають різну сутність та специфічну матеріально-правову природу, яка визначається певними особливостями об'єктів, способів судового захисту, суб'єктного складу учасників, предмета судової діяльності та процесуального порядку розгляду і вирішення справ.

Список використаних джерел:

1. Буркацький Л. К. Захист цивільного права та інтересу: методика складання документів, коментарі, позовні та інші заяви: навч.-практ. посіб. 2006. 400 с.
2. Постанова Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 607/1219/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88601366> (дата звернення: 03.01.2023).
3. Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2021 року у справі № 591/5199/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063001> (дата звернення: 03.01.2023).
4. Постанова Верховного Суду від 22 квітня 2020 року у справі № 200/14136/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88909705> (дата звернення: 03.01.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 08 грудня 2021 року у справі № 464/6696/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990480> (дата звернення: 03.01.2023).

⁵ Постанова Верховного Суду від 08 грудня 2021 року у справі № 464/6696/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990480> (дата звернення: 03.01.2023).

Кость А. Ю.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Однією з найбільш дискусійних новел прийнятих процесуальних кодексів є врегулювання спору за участю судді. Цей інститут є формою альтернативного способу вирішення спору, який, на думку законодавця, спрямований на сприяння оперативного, об'єктивного та компетентного вирішення спорів на принципах примирення сторін конфлікту й покликаний зменшити судові навантаження на суддів і скоротити час на розгляд справ.

Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України є важливою науковою потребою, а визначення перспектив вдосконалення її законодавчого забезпечення сприятиме усуненню певних прогалин у ЦПК України та інших законах.

Виявлення та вирішення теоретичних і практичних проблем застосування процедури врегулювання спору за участю судді при вирішенні цивільно-правових спорів у цивільному судочинстві України є метою цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут врегулювання спору за участю судді є новою цивільною процесуальною законодавства, який з'явився у 2017 році. Однак, норми кодексу не дають визначення цьому поняттю, що зумовлює необхідність пошуку тлумачення цього правового явища у працях вчених-процесуалістів.

Одні вчені вважають, що врегулювання спору за участю судді є ніби то присудовою медіацією. Інші переконані, що врегулювання спору за участю судді не є за своєю суттю медіацією. Науковці зазначають, що, на відміну від медіації, метою врегулювання спору за участю судді є лише спроба вирішити спір між сторонами на початку цивільного процесу з економією часу й коштів як сторін, так і держави, а також зі можливістю розглянути варіанти вирішення спору.

Звідси виходить, що між інститутом врегулювання спору за участю судді та медіацією є спільні риси, однак теза про те, що «медіація – позасудова процедура» робить їх взаємовиключними поняття.

Врегулювання спору за участю судді дещо схоже із консиліацією, яка є одним з способів альтернативного вирішення спорів. Другий притаманні добровільність, конфіденційність, гнучкість, участь у примиренні нейтральної особи – консиліатора. Основною відмінністю консиліації та медіації є роль посередника у примиренні.

Питанням, якому потрібно приділити особливу увагу, є принципи здійснення врегулювання спору за участю судді, які поділяють на дві групи:

1) принципи цивільного процесуального права, основоположні керівні витоки, суть і зміст яких втілені в нормах ЦПК України, що відображають сутність цивільного процесуального права як галузі права, її напрями і перспективи розвитку, зокрема: зокрема: верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом, змагальність, диспозитивність, обов'язковість судового рішення, неприпустимість зловживання процесуальними правами, розумність строків;

2) спеціальні, на яких базується весь інститут альтернативного врегулювання спорів і які притаманні безпосередньо інституту врегулювання спору за участю судді. До цієї групи слід віднести такі принципи, як добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість судді-посередника, принцип правомочності, принцип гнучкості та структурованості процедури, принцип співробітництва судді та сторін спору¹.

¹ Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: дис.... докт. філос.: 81. Одеса, 2020. С. 69.

Статтею 205 ЦПК України передбачається, що врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, проте має місячне обмеження у часі, адже верхня обов'язкова межа граничного строку не може перевищувати тридцяти днів.

Відповідно до практики ЄСПЛ критеріями розумних строків у цивільних справах є: правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника (справи «Федіна проти України» від 02 вересня 2010 року², «Смірнова проти України» від 08 листопада 2005 року³ та інші).

Загалом законодавець не дає визначення врегулюванню спору за участю судді, однак аналізуючи норми ЦПК України, можна визначити цей інститут як особливу примирювальну процедуру, яка проводиться за взаємною згодою сторін в рамках позовного провадження до початку розгляду справи по суті, та здійснюється за участю судді у якості посередника у формі спільних та (або) закритих нарад з метою мирного врегулювання спору.

Процедуру врегулювання спору за участю судді умовно можна поділити на три етапи.

Перший етап складається з таких елементів: прийняття рішення щодо звернення до процедури врегулювання спору за участю судді, зупинення провадження у справі, винесення відповідної ухвали.

Другий етап спрямований на безпосереднє врегулювання цивільно-правового спору між його учасниками, що проводиться у формі нарад.

На заключному етапі можливими є два варіанти подальшого розвитку подій: 1) врегулювання спору за участю судді досягнення сторонами на підставі взаємних поступок і домовленостей згоди, яка приймається у формі мирової угоди між сторонами, що не виходить за рамки предмету спору; 2) припинення врегулювання спору за участю судді через недосягнення сторонами взаємоприйняттого рішення.

Станом на сьогодні немає єдиних статистичних даних щодо застосування цього інституту судами України. Так само як і немає єдиного аналізу та узагальнення застосування цього інституту в Україні, що дозволило б певним чином зрозуміти наявні проблеми⁴

Аналізуючи справи судів різних регіонів та в різний часовий проміжок, я помітила, що більша кількість спорів, на жаль, не врегульовується за участю судді, а зі впливом визначеного законодавством часу провадження поновлюється. Так, ухвалами Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 08 квітня 2022 року у справі № 335/6721/21⁵, Комінтернівського районного суду Одеської області від 20 квітня 2018 року у справі № 504/4348/16-ц⁶, Роменського міськрайонного суду Сумської області від 23 грудня 2022 року у справі № 585/2186/22⁷, Близнюківського районного суду Харківської області від 29 травня 2019 року у справі № 612/208/19⁸, Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 19 травня 2021 року у справі № 357/10051/20⁹ було припинено врегулювання спору за участю судді та поновлено провадження у справі.

Успіх реалізації процедури врегулювання спору за участю судді буде залежати від багатьох факторів, і одним з них є якісна професійна підготовка судді у сфері врегулювання конфліктів на засадах примирення.

² Рішення ЄСПЛ у справі «Федіна проти України» від 02 вересня 2010 року (заява № 170185/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_802#Text (дата звернення: 10.01.2023).

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнова проти України» від 08 листопада 2005 року (заява № 36655/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text (дата звернення: 10.01.2023).

⁴ Ханик-Посполітак Р. Ю., Нурищенко Р. С. Врегулювання спору за участю судді: чи є ефективною ця процедура? Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. Том 8. С. 86.

⁵ Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 08 квітня 2022 року у справі № 335/6721/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10389521> (дата звернення: 10.01.2023).

⁶ Ухвала Комінтернівського районного суду Одеської області від 20 квітня 2018 року у справі № 504/4348/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74418034> (дата звернення: 10.01.2023).

⁷ Ухвала Роменського міськрайонного суду Сумської області від 23 грудня 2022 року у справі № 585/2186/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035870> (дата звернення: 10.01.2023).

⁸ Ухвала Близнюківського районного суду Харківської області від 29 травня 2019 року у справі № 612/208/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82061886> (дата звернення: 10.01.2023).

⁹ Ухвала Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 19 травня 2021 року у справі № 357/10051/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96987256> (дата звернення: 10.01.2023).

Загалом можна сказати, що Україна за всі роки незалежності все ще перебуває в процесі побудови системи альтернативних способів регулювання спору. Поява процесуального інституту врегулювання спору за участю судді є однозначним кроком уперед, до розширення можливостей сторін щодо більш швидкого та ефективного врегулювання спору. Запровадження такої процедури покликане розвантажити суди, а також сприяє процесуальній економії за умов належної професійної підготовки судді та вчасного встановлення запобіжних заходів щодо використання такого інституту для зловживання учасниками їхніми правами.

Інститут врегулювання спору за участю судді не є досконалим. І науковці, і практики виділяють чимало проблем цієї процедури. Однак вона має і позитивні ознаки.

Список використаних джерел:

1. Прушак В. С. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України: дис.... докт. філос.: 81. Одеса, 2020. 192 с.
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнова проти України» від 08 листопада 2005 року (заява № 36655/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text (дата звернення: 10.01.2023).
3. Рішення ЄСПЛ у справі «Федіна проти України» від 02 вересня 2010 року (заява № 170185/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_802#Text (дата звернення: 10.01.2023).
4. Ханик-Посполітак Р. Ю., Нурищенко Р. С. Врегулювання спору за участю судді: чи є ефективною ця процедура? Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2021. Том 8. С. 85-91.
5. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 08 квітня 2022 року у справі № 335/6721/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10389521> (дата звернення: 10.01.2023).
6. Ухвала Роменського міськрайонного суду Сумської області від 23 грудня 2022 року у справі № 585/2186/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035870> (дата звернення: 10.01.2023).
7. Ухвала Комінтернівського районного суду Одеської області від 20 квітня 2018 року у справі № 504/4348/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74418034> (дата звернення: 10.01.2023).

Козак І. Р.,

студент четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У світі відбувається постійний розвиток різноманітних форм врегулювання конфліктів. Однією з них є медіація – процес врегулювання спору за допомогою нейтрального посередника, який допомагає сторонам досягнути взаємоприйнятних рішень. Україна не є винятком і розвиває медіацію як ефективний інструмент врегулювання конфліктів. Інші країни світу мають різні підходи та законодавчу базу щодо медіації. Тому вивчення іноземного досвіду в цій галузі, порівняльний аналіз моделей медіації та їх застосування може стати корисним для подальшого розвитку медіації в Україні.

Актуальність даної теми полягає в тому, що медіація є одним з найбільш ефективних методів вирішення спорів у сучасному світі. Вона допомагає сторонам досягнути мирного розв'язання спору, зменшує витрати на судові процеси та покращує відносини між сторонами. Україна та багато інших країн вважають медіацію пріоритетним напрямом в розвитку правової держави та вдосконаленні системи правосуддя. Хоча медіація в Україні є законодавчо визнаною та розвивається, вона ще не отримала широкого поширення та популярності серед населення.

Порівняльний аналіз процесу медіації в Україні та в інших країнах світу були предметом дослідження таких провідних вчених як Т. Барабаш, А. Баран, Т. Водоп'ян, Л. Галупова, А. Дутко, Б. Кирдан, Д. Кисельова та інші.

Вивчення, систематизація та порівняння медіаційних процесів в Україні та в інших країнах світу є метою цієї доповіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія медіації бере свій початок з країн англосаксонської правової системи. У 1946 році в США була створена Федеральна служба медіації та примирення, основним завданням якої було врегулювання трудових спорів. Поворотним пунктом у розквіті медіації стала Паундська конференція 1976 року, присвячена причинам суспільного незадоволення системою правосуддя, де професор Ф. Сандер запропонував концепцію «суду з багатьма дверима». У такому суді службовець попередньо переглядав позови, що надійшли до суду, і пропонував сторонам вибрати із запропонованих варіантів, такий метод вирішення, який найбільш повно задовольняв їх потреби в конкретному спорі.

У США кожен штат по-своєму регулював діяльність медіаторів, щоб уніфікувати законодавство, у 2001 році, було ухвалено закон про медіацію. Згідно з яким всі без винятку штати ініціювали процедури медіації в суді та передбачався цілий набір моделей від добровільних до примусових. Сьогодні в США діє Інститут вирішення спорів при Центрі громадських ресурсів, що надає конфліктуючим сторонам консультації у виборі посередників, займається підготовкою медіаторів, інформує суспільство про форму та зміст медіації.

Наприкінці 70-х років ХХ ст. медіація стрімко поширюється на інші країни англосаксонської правової системи, такі як Великобританія, Австралія та Канада. Вже на середину 2000-х років, ці країни остаточно закріпили медіацію в своїй законодавчій базі та продовжують розвивати її понині.

У державах континентальної правової системи права медіація зародилася у Франції 1970 роках, яка першою розробила нормативно-правове регулювання цього інституту. Згідно з французьким законом медіатор має право «...вести розслідування й отримувати будь-яку інформацію і пояснення, що стосуються його роботи, від державних органів і має у своєму розпорядженні в кожному департаменті своїх представників» [4].

Німеччина ж побудувала сильну школу альтернативного врегулювання спорів. Німецький закон «...поділяє медіацію на три види: 1) стандартна позасудова медіація (ініційована сторонами конфлікту); 2) позасудова медіація за пропозицією суду; 3) виділяється в ході юридичної консультації» [2].

У німецьких школах права кожен, хто закінчує юридичний факультет, проходить курс медіації. Медіатором у ФРН може стати кожен, оскільки «...доступ до цієї професії є необмеженим. Для цього не потрібно спеціальної освіти, певного віку чи внесення до реєстру» [6]. Європейський шлях розвитку медіації багато в чому схожий на американський. Оскільки, процес становлення медіації починався з приватних ініціатив.

В Україні медіація з'явилася на початку української незалежності та її розвиток був схожим з процесами що відбувалися на початку зародження медіації в країнах континентальної правової системи. Вже у 1994 році, «...Донецький Психологічний Центр» об'єднав зусилля з американською неурядовою організацією «SCG» з метою створити перший в Україні центр медіації. Унаслідок такої ініціативи було відкрито вісім центрів медіації по всій Україні за підтримки низки грантів від USAID» [5, с.76]. Відразу після створення центрів медіації її почали використовувати «...для вирішення різних видів спорів: трудових, комерційних, споживацьких, шкільних, сусідських тощо» [3].

Протягом кількох десятиліть в Україні не існувало закону про медіацію. Перші спроби врегулювати медіацію в правовому полі робилися у 2004 році, «коли при Мін'юсті було створено робочу групу з метою формування державної Концепції законодавчого регулювання застосування програм відновного правосуддя (медіації) у кримінальному судочинстві України» [7].

У 2010 році, був внесений до ВРУ законопроект «Про медіацію», але він не відповідав вимогам Директиви 2008/52/ЄС «Щодо окремих аспектів медіації в цивільних і комерційних спорах» через широко визначений предмет медіації, тому не був розглянутий. З 2010 по 2021 роки, у ВРУ було зареєстровано 12 законопроектів про медіацію. Лише 16 листопада 2021 року, був ухвалений Закон «Про медіацію», що визначає «...правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою» [1]. Закон передбачив застосування процедури медіації в цивільних, трудових, господарських, сімейних, адміністративних справах, у справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим.

У світі поширені різні види та моделі медіації. При цьому, класифікація видів медіації дозволяє системно зрозуміти конкретні консенсуальні процедури, сферу їх застосування та взаємодію з різними правовими практиками. Можна назвати такі види медіації:

- залежно від мети проведення процедури медіації існує превентивна медіація та медіація для врегулювання спорів;
- за ступенем обов'язковості є обов'язкова, яка присутня у Великобританії, Італії та добровільної медіації, яка використовується в Україні, Франції;
- за категорію спорів у яких проводиться медіація. Це медіація в комерційних, сімейних, трудових, земельних та інших спорах.

В юриспруденції відсутній єдиний підхід до визначення моделей медіації. Тому існують різні моделі медіації які відрізняються процедурою розгляду, теоріями, видами та стратегіями. Виділяємо наступні моделі:

- залежно від того, хто виконує роль медіатора. Існує судова медіація поширена у ФРН, Норвегії, Швеції та Канаді. Адвокатська медіація існує у Італії, Україні. Нотаріальна медіація в Україні, Франції, Польщі. Професійна медіація поширена в Україні, країнах ЄС, Великобританії, США;
- модель «крятівника», де медіацією займається звичайна людина без підготовки у незначних конфліктах;
- медіатор, що виступає посередником у спорі, фактично третьою стороною;
- модель використання медіатором будь-яких засобів та методів для вирішення спору;
- виконання медіаторами ролі організатора у вирішенні спору.

Варто наголосити на відмінності різних країн щодо правового закріплення медіації. Наприклад для Австрії і Болгарії притаманна модель повного і деталізованого нормативно-правового забезпечення медіації. У Нідерландах та Великобританії, це мінімальне нормативно-правове забезпечення.

Можна зробити висновок, що в Європі медіація є важливим елементом правосуддя, а в США – популярним способом вирішення конфліктів у різних сферах. Україна може взяти на озброєння кращий досвід з цих країн та впровадити його у свою практику, що матиме значний потенціал вирішення конфліктів в державі. Особливо актуальним це стає в умовах розвитку громадянського суспільства та зміцнення демократичних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 30.03.2023).
2. Барабаш Т. Теоретико-правова типологія медіації в Німеччині. м. Одеса. Одеса. С. 12–14. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v28/5.pdf> (дата звернення: 21.03.2023).
3. Водоп'ян Т. До питання історії розвитку медіації в Україні. *Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання*. 2020. С. 45–48. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf> (дата звернення: 22.02.2023).
4. Кирдан Б., Широковська О. Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 89–92. URL: http://lsej.org.ua/1_2022/20.pdf (дата звернення: 21.03.2023).
5. Крестовська Н., Романадзе Л. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Одеса : Екологія, 2019. 462 с.
6. Можечук Л. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. № 2. С. 655–660. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/sp/макет_ювілей-650-655.pdf (дата звернення: 01.03.2023).
7. Мотиль В. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 46–52. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/urykr_2014_11_9.pdf (дата звернення: 23.02.2023).

Клокова А. С.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»,

лаборант Юридичного відділу Національного університету «Острозька академія»

РЕГУЛЮВАННЯ GESTАЦІЙНОГО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Регулювання гестаційного сурогатного материнства крізь призму рішень Європейського суду з прав людини є складним і контроверсійним питанням в багатьох країнах світу.

Рішення Європейського суду з прав людини в справах, пов'язаних з гестаційним сурогатним материнством, впливають на законодавство та практику багатьох країн, які намагаються регулювати це питання в межах прав людини та захисту дітей. Рішення Європейського суду з прав людини можуть стати визначальними для вирішення правових питань щодо визнання батьківства, громадянства та інших правових питань, пов'язаних зі сурогатним материнством.

Загалом, гестаційне сурогатне материнство, його правове та договірне регулювання досліджувало мало науковців, оскільки їхня увага була прикута до ширшого поняття – сурогатне материнство, а не до його виду. Проте, були й ті, хто вивчали аспекти гестаційного сурогатного материнства – це С. А. Іваєва, Ю. Ю. Таланов, Н. М. Басай.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практика сурогатного материнства в давні часи відрізняється від того, як вона практикується сьогодні, але вона демонструє те, що ідея допомоги іншим людям мати дітей виникла в різних культурах і відображає важливу соціальну потребу.

Про сурогатне материнство ми дізнаємось з легенд, оповідань, приказок та міфів. Проте, гестаційне сурогатне материнство стало можливим лише з розвитком допоміжних репродуктивних технологій. Перший випадок проведення успішного штучного запліднення сурогатної матері, яка не мала жодного генетичного зв'язку з плодом відбулося у 1986 році.

Дослідження поняття «гестаційне сурогатне материнство» серед науковців майже не проводилось, оскільки вони розглядають сурогатне материнство в загальному розумінні та не конкретизують його види. Проте, незважаючи на це поняття «гестаційне сурогатне материнство» можна охарактеризувати як запліднення сурогатної матері, шляхом перенесення у її тіло ембріона, який має генетичний зв'язок з обома батьками або одним із батьків, з метою виношування та народження дитини, що діють відповідно до договору укладеного між сурогатною матір'ю та подружжям.

Основними ознаками гестаційного сурогатного материнства, які можна виділити є: наявність батьків-замовників та сурогатної матері, юридично оформлена домовленість, відсутність біологічного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною, використання допоміжних репродуктивних технологій, медичний нагляд.

Підстави та етапи для проведення гестаційного запліднення сурогатної матері зазначені в наказі Кабінету Міністрів України № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013.

Показаннями для сурогатного материнства є відсутність матки; деформація порожнини або шийки матки; структурно-морфологічні або анатомічні зміни ендометрія; тяжкі соматичні захворювання; невдалі повторні спроби додаткових репродуктивних технологій (4 і більше разів) при неодноразовому отриманні ембріонів високої якості, перенесення яких не приводило до настання вагітності [1]. Цей перелік є вичерпним, проте можна припустити, що найближчим часом він може розширитись з огляду на те, що на сьогодні більше 800 тисяч пар мають проблеми з зачаттям дитини з різних причин.

Порядок зазначає 9 основних етапів проведення процедури гестаційного сурогатного материнства: вибір сурогатної матері; обстеження сурогатної матері; синхронізація менструальних циклів реципієнта та сурогатної матері, підготовка ембріонів/кріоембріонів; процедура перенесення ембріона в матку сурогатної матері; кріоконсервація невикористаних ембріонів; діагностика вагітності; спостереження за перебігом вагітності у сурогатної матері; визначення спільно з лікарем, який спостерігає за

вагітною, методу розродження, місця розродження, методу вигодовування новонародженого; пологи можуть бути партнерськими між реципієнтами та сурогатною матір'ю [1].

Гестаційне сурогатне материнство регулюється нормативно-правовими актами, які регулюють сурогатне материнство загалом, до таких актів можна віднести Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженим наказом Кабінету Міністрів України № 787 від 09.09.2013.

Спроби затвердити єдиний нормативно-правовий акт, який би регулював усі аспекти, які виникають під час використання допоміжних репродуктивних технологій, зокрема сурогатне материнство, робилися з початку незалежності України, проте до сьогодні жодна спроба не увінчалася успіхом.

Для вирішення цієї ситуації необхідно звернути увагу законодавців та вирішити цю проблему відсутності єдиного нормативно-правового акту.

Стосовно договору, який регулював би відносини сурогатного материнства, в Україні існує законодавча прогалина. Науковці до сьогодні не можуть дати чіткого розуміння сутності договору сурогатного материнства, оскільки одні вважають його цивільно-правовим, а інші вважають, що його не можна розглядати в цьому світі.

Договір сурогатного материнства – це угода між подружжям, які мають бажання стати батьками, та жінкою, яка погоджується на перенесення ембріона в свій організм, на народження дитини та її передачу генетичним батькам. На законодавчому рівні цей договір не закріплений, не регулюється його зміст і форма, що є черговою проблемою та потребує негайного вирішення.

Європейський суд з прав людини вже давно займається питаннями, пов'язаними з гестаційним сурогатним материнством. Особливо активно ця проблема розглядається в контексті захисту прав дітей, які були народжені в результаті сурогатного материнства.

У справах *Mennesson проти Франції*, *Labassee проти Франції* Європейський суд з прав людини вирішив, що Франція порушила права подружжя та їхніх дітей, які народилися від сурогатної матері, на приватне та сімейне життя відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Суд заявив, що Франція повинна визнати батьківство подружжя та забезпечити дітям громадянство для їхніх батьків [2], [3].

У справі «*D. та інші проти Бельгії*» Європейський суд з прав людини вирішив, що Бельгія порушила права подружжя на приватне та сімейне життя відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [4]. У цій справі подружжя звернулися до суду через відмову бельгійської влади визнати їхню дитину, яка була народжена від сурогатної матері, тому що сурогатне материнство не було законним у Бельгії.

Європейський суд заявив, що Бельгія порушила права подружжя, оскільки вона не забезпечила належних заходів для визнання батьківства їхньої дитини. Суд зазначив, що Бельгія повинна була встановити процедуру визнання батьківства для таких випадків.

Усі ці справи стали важливим прецедентом для визнання батьківства дітей, які народжуються від сурогатної матері в інших країнах, і змушує країни Європи встановлювати належні механізми для визнання батьківства у таких випадках.

Отже, враховуючи вищевикладене, на сьогодні існує реальна проблема регулювання, яка пов'язана не тільки з гестаційним сурогатним материнством, а й з інститутом сурогатного материнства і потребує дослідження та вивчення.

Список використаних джерел:

1. Наказ Кабінету Міністрів України № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>.
2. *Mennesson v. France*, № 65192/11, ECHR 2014. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-145389%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-145389%22])
3. *Labassee v. France*, № 65941/11, ECHR 2014. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22002-9780%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22002-9780%22])
4. *D. and Others v. Belgium*, № 29176/13, ECHR 2014 URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=002-10163&filename=002->

Ільчук Д. І.,

студентка четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

УЧАСНИКИ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Оскільки тривалий час в Україні правовідносини щодо здійснення медіації не були закріплені на законодавчому рівні, то розвиток медіації є дуже актуальним і важливим завданням, оскільки він може допомогти вирішувати конфлікти в різних сферах життя. Окрім того, використання медіації може допомогти зменшити навантаження на судову систему, оскільки медіація може бути використана для вирішення більшості цивільних та комерційних справ. Загально визнано, що медіація є ефективним та швидким способом вирішення конфліктів, що дає можливість сторонам самостійно знайти взаємовигідне рішення та зменшити витрати на судові процеси.

Медіація була предметом дослідження багатьох науковців, а саме Олени Можайкіної, Ксенії Токаревої, Галини Супрун, Наталії Гресь тощо.

Дослідити правовідносини щодо здійснення медіації, а також склад та правовий статус учасників медіації в Україні та країнах ЄС є метою цієї доповіді.

Згідно з ч. 1 статті 1 Закону України «Про медіацію», учасниками медіації є медіатор (медіатори), сторони медіації, їхні представники, законні представники, захисники, перекладач, експерт та інші особи, визначені за домовленістю сторін медіації. Сторонами медіації можуть бути фізичні, юридичні особи або групи осіб. Для того, щоб брати участь у медіації, фізична особа повинна бути наділеною дієздатністю та деліктоздатністю. Тобто, неповнолітня особа може бути стороною медіації лише за згодою своїх батьків або піклувальників, а обмежено дієздатна особа – за згодою піклувальника. Юридичну особу як сторону медіації повинен представляти її представник [1].

Якщо медіація відбувається після того, як справу передано до суду, то в такому разі сторонами будуть позивач та відповідач. Якщо спір не перебуває на розгляді в суді, то сторони цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також учасники у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) є сторонами медіації [2, с. 145].

Медіатор – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Медіатор може працювати індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа – підприємець. Крім того, посередник може діяти через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів. Головним завданням медіатора є проведення перемовин, налагодження взаєморозуміння та допомога дійти консенсусу, а також підтримання атмосфери довіри, взаємоповаги, заохочення сторін до співпраці, надання психологічної підтримки, допомога сторонам зрозуміти одна одну шляхом тощо.

Ще одним учасником, який відіграє важливу роль під час процедури медіації є представник сторони, який надає своєму клієнту кваліфіковану правову допомогу у вирішенні спору. Адвокат повинен вирішити, чи є справа «медіабельною» та повідомити клієнта про можливі наслідки та способи врегулювання спору. Однак, сторони повинні погодити участь представника у медіації та погоджувати рішення та дії, прийняті в ході процедури. Важливим є те, що після медіації представник може затвердити угоду тільки після погодження її з довірителем [3, с. 236].

Врегулювання спору може передбачати участь інших осіб за домовленістю сторін. Можуть бути залучені різноманітні експерти, такі як юристи, психологи, педагоги, лікарі, аудиторі тощо. Консультації та роз'яснення експертів не є обов'язковими для сторін, але можуть бути враховані при прийнятті рішень. За згодою сторін може залучатися перекладач у разі потреби усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу або якщо учасником є глуха, німа чи глухоніма особа [4, с. 171].

Медіація особливо позитивно впливає на вирішення емоційно насичених сімейних суперечок. Це пояснюється тим, що медіатор, як спеціально навчена особа, може застосовувати психологічні методи,

щоб допомогти сторонам досягти консенсусу. Професійні ж учасники судового процесу, такі як судді та адвокати, при вирішенні суперечок покладаються виключно на правові норми.

Крім того, під час вирішення питань щодо дітей у сімейних спорах суди зобов'язані керуватися принципом «найкращих інтересів дитини». Цей принцип закріплено в Декларації ООН про права дитини від 20 листопада 1959р. (принцип № 2) [5] та статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989р. [6]. Проте законодавчого тлумачення поняття «найкращі інтереси дитини» не існує, тому суд зобов'язаний визначати ці інтереси в кожному окремому випадку шляхом індивідуального підходу.

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі М. С. проти України від 11 липня 2017 року дійшов висновку про порушення статті 8 Конвенції та наголосив на необхідності визначення найкращих інтересів дитини, а не батьків. Для цього необхідно детально вивчити кожен ситуацію, врахувати певні обставини, які можуть вплинути на інтереси дитини, та дотримуватися справедливої процедури вирішення конфлікту. Отже, саме через процедуру медіації можна забезпечити «найкращі інтереси дитини», оскільки сторони можуть вирішити конфлікт «мирним шляхом», що також збереже їхні стосунки та позитивно вплине на психоемоційний стан дитини [7].

Крім того, у багатьох країнах ЄС правом здійснювати сімейну медіацію наділені лише спеціалісти у цій сфері. Наприклад, для того, щоб здійснювати медіацію у сімейних спорах у Франції, особа має спочатку отримати диплом сімейного медіатора після проходження навчання, яке включає в себе такі предмети, як «право», «психологія» та «соціологія». Цікавим є те, що в Австрії під час вирішення сімейних конфліктів застосовується ко-медіація, під час якої присутні два медіатори: психолог та юрист. Тому в Україні є необхідність закріпити в профільному законі щодо сімейної медіації особливі вимоги до медіатора, котрий бере участь у вирішенні сімейних спорів [8, с. 252].

На практиці виникають проблеми у зв'язку з виконанням угоди за результатами медіації. Медіація під час судового провадження може бути оформлена як мирова угода і затверджена судом. Мирова угода має статус виконавчого документа, який може бути звернений до виконання в разі недотримання стороною умов. Однак, законодавством не визначено процедури, яка б гарантувала виконання угод, досягнутих у процесі медіації, якщо справа не перебуває на розгляді в суді. Тому законодавець повинен розглянути можливість нотаріального посвідчення угоди як гарантії виконання її умов. Якщо це буде закріплено на законодавчому рівні, то угода матиме силу виконавчого документа [9, с. 139].

У своєму рішенні від 10 червня 2021 року у справі «Ген та інші проти України», ЄСПЛ відзначив недостатність контролю за добровільним виконанням рішень під час виконавчого провадження, що може призвести до неналежного виконання домовленостей про побачення. Суд вважає, що використання альтернативного способу вирішення спору, такого як медіація, на стадії виконавчого провадження може бути ефективним засобом захисту прав. Медіація може призвести до домовленості, яка задовольняє інтереси обох сторін і гарантує добровільне виконання рішення. Примус не завжди може забезпечити виконання рішення, оскільки державний виконавець не може виходити за межі наданих йому законом повноважень. Угода ж, досягнута сторонами за результатами медіації, може містити порядок виконання вимоги, який не передбачений законом [10].

Статті 9 та 10 Закону України «Про медіацію» містять вимоги щодо кваліфікацій медіатора. Згідно з цим Законом, медіатори зобов'язані пройти базову підготовку, яка повинна складатися не менше ніж з 90 годин навчання, з яких 45 годин мають бути присвячені здобуттю практичних навичок.

В Законі України «Про медіацію» немає вимог щодо освітнього рівня та віку осіб, які бажають стати медіаторами, що викликає дискусію. Вимоги щодо освіти та віку можуть бути встановлені суб'єктами, які залучають медіатора або користуються його послугами, згідно з частиною 4 статті 9. Однак, варто розглянути можливість встановлення вимог щодо наявності I чи II рівня вищої освіти, а також мінімального віку, які можуть допомогти забезпечити більш досвідченого та соціально зрілого медіатора, залежно від специфіки спору.

Закон Словачької Республіки «Про медіацію та доповнення до деяких законів» більш чітко визначає вимоги до підготовки медіаторів. Підготовка медіатора триває 200 годин і включає теоретичну і практичну підготовку. Вона охоплює основи права і психології, а також галузі цивільного права, трудового права, господарського права, сімейного права та законодавство щодо захисту прав споживачів. Навчання також включає вивчення теорії конфліктів та практичні навички, такі як правила поведінки та спілкування медіатора та соціальні навички. Після завершення навчання студент повинен скласти фаховий іспит, який можна повторити через місяць, якщо його не пройдено. Законодавством

Словаччини передбачено підвищення кваліфікації медіаторів. Міністерство має організувати фахові семінари щорічно через суб'єктів освітньої діяльності. Медіатор повинен надати сертифікат, виданий закладом освіти, до Міністерства освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки. Якщо медіатор не підтвердить проходження фахового семінару, Міністерство призначить іспит, який медіатор повинен скласти, щоб не бути виключеним з реєстру медіаторів [11, с. 35].

Ще одним важливим питанням, яке потребує дослідження, є відповідальність медіатора. Насамперед, варто зазначити, що підставами притягнення медіатора до відповідальності є невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків, норм професійної етики та принципів медіації. Тому медіатор може нести дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність. Оскільки в Кримінальному Кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення відсутні спеціальні норми, за порушення яких посередника можна притягнути до відповідальності, то при кваліфікації діяння потрібно звертати увагу на конкретні склади правопорушень. Тож медіатор може нести відповідальність, наприклад, за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 ККУ), розголошення таємниці усиновлення (ст. 168 ККУ), викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів (ст. 357 ККУ) [12]. В Бельгії передбачена сувора кримінальна відповідальність за розголошення конфіденційної інформації медіатором – позбавлення волі від одного чи трьох років або штраф. Корисним для України буде і запровадження обов'язку посередника страхувати свою професійну діяльність як це врегульовано в Австрії.

В країнах ЄС медіатор найчастіше притягується до дисциплінарної та цивільної відповідальності. Доцільним є оскарження рішень, дій чи бездіяльності медіатора в порядку цивільного судочинства, оскільки договір про проведення медіації є одним з видів договору про надання послуг і тому такі правовідносини є договірними. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності не закріплено на законодавчому рівні в Україні, тому об'єднання медіаторів самостійно визначають види стягнень та процедуру. Тому необхідно у Законі України «Про медіацію» закріпити норми, які б регулювали порядок притягнення медіатора до дисциплінарної відповідальності [13].

Оскільки в багатьох країнах ЄС медіація є доволі поширеною, для України може бути корисним цей досвід. Тому вбачається необхідність встановлення на законодавчому рівні вікового цензу медіатора, вимог щодо рівня освіти, порядку підвищення кваліфікації, врегулювання питання відповідальності медіатора. Крім того важливим є і прийняття окремого закону, який би регулював сімейну медіацію, та разом з тим закріпив освітньо-кваліфікаційні вимоги до медіатора, який бере участь у врегулюванні сімейних спорів. Для надання сторонам гарантії виконання угоди за результатами медіації, вбачається потреба у закріпленні можливості нотаріального посвідчення угоди, щоб вона набула статусу виконавчого документа.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021р. №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
2. Яковлев В. В. Присудова та позасудова медіація: основні ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2017. № 26. С. 145.
3. Біцай А. В. Особливості участі адвоката в медіації в цивільних та господарських справах як представника довірителя. *Європейський політико-правовий дискурс*. 2015. № 3. С. 236–239.
4. Білик Т. В. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / Т. В. Білик та ін. Одеса. Екологія. 2019. 456 с.
5. Декларація ООН про права дитини: Проголошено резолюцією 1386(XIV) Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1959 р. URL: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/un-declaration-rights-child1959.html> (дата звернення: 08. 04. 2023).
6. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. №995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 08. 04. 2023).
7. Case of M.S. v. Ukraine (Application no. 2091/13): Judgment European Court of Human Rights, 11 October 2017. HUDOC / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-175140> > [Last accessed 07 April 2023].
8. Чеховська І. В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісн. ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 252.
9. Гресь Н. М. Угода за результатами медіації у процесі вирішення індивідуального трудового спору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №1. С. 139–142.

10. Справа «Ген та інші проти України» (Заяви № 41596/19 та № 42767/19): Рішення Європейського суду з прав людини від 10 червня 2021 року. *Офіційний вісник України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f88#Text (дата звернення 07.04.2023).
11. Можайкіна О. С. Правове регулювання професійної підготовки медіаторів в Україні та Словаччині. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. №5. С. 30–39.
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.04.2023).
13. European Handbook for Mediation Lawmaking. *CEPEJ*. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928> [Last accessed 08 April 2023].

Зосімчук Д. О.,

студент четвертого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Вступ. Діяльність держави щодо утвердження та захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є одним із показників розвитку суспільства та держави в цілому, адже сім'я – це основний елемент суспільства, який був і залишається гарантом людських цінностей, культури та історичного зв'язку поколінь, чинником стабільності та розвитку. Завдяки сім'ї зміцнюється держава, зростає добробут народу! Водночас сьогодні, в Україні, у силу політичних, економічних, соціальних проблем, забезпечення всіх необхідних потреб цих дітей і досі залишається на мінімальному рівні. Цю обстановку засвідчують і відповідні статистичні дані. Зокрема, лише з 24 лютого по 1 жовтня 2022 року 4661 дитина стала сиротою або ж залишилася без батьківського піклування, оскільки їхні батьки загинули або зникли безвісти в умовах військової агресії держави-окупанта. За наявності цих показників можна сміливо говорити про неабияку актуальність досліджуваної теми.

Проблемні питання щодо правового регулювання різних форм сімейного влаштування як в теорії, так і на практиці вивчали і вивчають науковці різних сфер діяльності. Зокрема, О. Є. Карпенко, І. В. Мамай, О. О. Мордань розглядали питання регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного законодавства; В. І. Борисова, К. В. Бориченко, О. М. Терновець досліджували ефективність функціонування дитячого будинку сімейного типу в умовах українського суспільства; І. В. Сопівник, М. В. Антокольський, О. О. Свіжа обумовлювали шляхи подолання сирітства та соціального сирітства, як чинників, що негативно впливають на розвиток суспільства.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі та дослідженні правового регулювання різних форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; у формулюванні виважених пропозицій та ініціатив щодо ефективного використання сімейних форм влаштування замість установ інституційного догляду таких дітей.

Для розкриття змісту досліджуваної теми потрібно досягти таких цілей:

- визначити правовий статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;
- аргументувати пріоритет використання сімейних форм влаштування дітей над системою інституційного догляду;
- розглянути особливості державної політики у сфері захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- охарактеризувати правові нюанси усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- обумовити значення опіки та піклування серед інших форм сімейного влаштування;
- визначити роль та ефективність встановлення патронату над дитиною;
- дослідити правові аспекти функціонування прийомної сім'ї;
- проаналізувати процес створення та діяльності дитячих будинків сімейного типу;
- здійснити аналіз досвіду зарубіжних країн у сфері правового регулювання сімейного влаштування дітей;
- визначити ефективні шляхи вирішення проблеми сирітства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначає, що «дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібраним у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми

або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства...» [6].

Досить часто у спеціальній літературі дітей-сиріт визначають біологічними сиротами, тобто це діти, які втратили обох батьків. В свою чергу, «соціальні сироти – це діти, позбавлені батьківського піклування, які є сиротами при живих батьках» [3, с. 49].

Під сімейними формами утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування слід розуміти законодавчо визначені форми організації життєзабезпечення дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які передбачають їх утримання та виховання в сім'ї.

Сьогодні відповідно до чинного законодавства існують такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Пріоритетом державної політики у цій сфері є безпека і благополуччя дитини, забезпечення її прав та найкращих інтересів. Для досягнення поставлених цілей Україна має всі можливості, які треба реалізувати шляхом актуалізації, в першу, чергу сімейних форм влаштування і виховання дітей.

Суспільством та державою визнано, що сім'я є найкращим природним середовищем для повного та здорового розвитку дитини, як фізично так і психічно, духовно, морально, її матеріального забезпечення. Тому саме сімейні форми виховання дітей мають ключову роль у створенні сприятливих умов, які є необхідними для правового та соціального захисту дітей, що стали сиротами та залишилися без піклування батьків.

«Усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя» [6].

«Опіка (піклування) – це влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування у сім'ї, які мають українське громадянство, перебувають переважно в родинних зв'язках з такими дітьми для того, щоб забезпечити їх гармонійний розвиток: виховання, освіту, захист законних прав та інтересів» [2, с. 198]. Цю форму сімейного влаштування дітей особливих категорій можна вивчати, як вид соціальної турботи при спільній взаємодії громадян, органів опіки та піклування відповідно до законодавства України.

«Патронат над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин». Метою є забезпечення захисту прав дитини, яка через складні життєві обставини на певний період часу не може проживати разом із батьками/законними представниками, надання їй та її сім'ї послуг, спрямованих на повернення в сім'ю відповідно до найкращих інтересів дитини [8].

Наступною формою сімейного влаштування є передача до прийомної сім'ї, яка є «добровільним прийняттям за плату сім'єю або окремою особою, яка не перебуває у шлюбі, із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей на виховання та для спільного проживання» [10].

Передача до дитячого будинку сімейного типу – це прийняття в окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування [7].

Зарубіжні країни сформували систему захисту прав дітей саме на сімейних формах влаштування та створюють нові моделі виховання таких дітей, з метою їх соціалізації та за можливості повернення до біологічних батьків.

Недоліки та проблемні питання соціального захисту дітей вразливих категорій головним чином виражені в нормативно-правовому регулюванні цієї сфери та в заходах економічного, фінансового, управлінського характеру, що здійснюються державою. Така різноманітність проблем є відображенням багатосторонності структури соціального захисту як діяльності держави.

Питання сирітства та соціального сирітства залишалося і залишається проблемним. Розвиток та удосконалення системи сімейних форм влаштування вразливих категорій дітей є пріоритетним у напрямках роботи соціальної політики, педагогіки. Мінімізація поширення сирітства вимагає

комплексного підходу, як на законодавчому, так і на економічному, соціальному, педагогічному та ідеологічному рівнях.

Висновки. Захист дітей – це один з базових напрямків роботи держави. Її політика повинна розвиватися у напрямку завершення реформи деінституціалізації та багатопланового використання сімейних форм влаштування дітей, які опинилися поза сім'єю.

Законодавством України передбачено різні форми сімейного влаштування дітей, і це безумовно є позитивним фактором, проте необхідністю є конкретизація на нормативно-правовому рівні умов та доцільності їх індивідуального застосування в різних життєвих ситуаціях.

Досвід європейських країн показує важливість профілактики та попередження виникненню сирітства та соціального сирітства. Для цього необхідно здійснювати моніторинг проблемних сімей; потрібно забезпечити роботу кризових центрів, де сім'ям зможуть надавати допомогу; передбачити можливість тимчасового вилучення дитини із сім'ї у разі потреби, переведення її до професійних прийомних сімей на період профілактичної роботи з батьками.

В умовах війни українське суспільство як ніколи потребує того, аби діти, що втратили своїх батьків через військові трагедії, змогли мати свою сім'ю, тата і маму, брата і сестру, дідуся і бабусю, які не просто формально виконують свої батьківські обов'язки, а виражають свою любов, духовний зв'язок, що і породжує у дитини почуття взаємності і того, що вона потрібна у цьому далеко не простому житті. Діти – це наше майбутнє, майбутнє незалежної, вільної та правової України!

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2023).
2. Мамай І. В. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. №11(1). С. 198–199.
3. Матвеев Г. К. Сімейне право : підручник. Київ: Юридична література, 2010. 49 с.
4. Миколук О. А. Зарубіжний досвід роботи альтернативних закладів опіки дітей, позбавлених батьківського піклування: : монографія. Львів, 2019. 62 с.
5. Мордань О. О. Міжнародна практика реформування державної системи опіки: досвід для України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. праць. Серія: Освіта. Київ, 2012. Вип. 2/25. С. 75.
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. № 2343-IV в редакції від 31.12.2020. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Textt> (дата звернення: 10.01.2023).
7. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564 в редакції від 26.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2023).
8. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV в редакції від 01.12.2021. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text> (дата звернення: 12.01.2023).
9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III в редакції від 08.06.2022. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 10.11.2022).
10. Сімейний Кодекс України: Закон від 10.01.2002 р. №2947-III в редакції від 19.02.2022. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.01.2023).
11. Сопівник І. В. Цінності сім'ї та батьківства у структурі ціннісних орієнтацій молоді України та Польщі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. №2(42). С.42-45.
12. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. №5 (240). С.61
13. Токарчук Л. М. Патронат над дітьми: Постановка проблеми. *Правова держава*. 2017. № 9. С. 92
14. Яшук Л. П. Сучасне розуміння соціального сирітства та значення територіальної громади як фактору соціалізації: монографія. Київ, 2014. 81 с.

Веретильник О. Ю.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Питання якості охорони здоров'я в Україні характеризуються значною актуальністю в українському суспільстві. Це пов'язується із декількома спробами реформування національної системи охорони здоров'я та з останніми законодавчими ініціативами уряду і Міністерства охорони здоров'я України щодо кардинальної зміни організації функціонування та фінансування національної системи охорони здоров'я. Однак питання того, на яких принципах має функціонувати оновлена національна система охорони здоров'я, залишається предметом як наукового дискурсу, так і дискусій у суспільстві.

Враховуючи наявність практично необмеженого переліку способів забезпечення захисту прав та свобод людини в нашій державі, Конституція вказує, що кожна людина наділена правом всіма незабороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних діянь. Способи захисту прав і свобод людини поділяються на досудові та судові. Досудові форми захисту мають свою систему, яка включає в себе:

- 1) адміністративна форма захисту прав людини в галузі охорони здоров'я;
- 2) звернення до органів прокуратури;
- 3) звернення до органів внутрішніх справ;
- 4) звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Адміністративна форма захисту прав людини в галузі охорони здоров'я. Адміністративна форма захисту прав людини в галузі охорони здоров'я надає людині можливість звернутися до посадової особи чи до органу вищого рівня в галузі охорони здоров'я використовуючи різні засоби захисту [1, с. 297].

До ще одної форми захисту прав людини в сфері охорони здоров'я можна віднести звернення до органів прокуратури. Прокурор зобов'язаний розглядати звернення громадян про порушення їхніх прав. Особа, яка не згідна з рішенням прокурора може оскаржити його прокурору вищого рівня чи до суду. Звернення до органів прокуратури здійснюється відповідно до принципів територіальності і підконтрольності [2, с. 1].

Громадяни України мають право звертатися до органів внутрішніх справ, їх керівників із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, які відносяться до їх статутної діяльності, із заявами та клопотаннями про реалізацію своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав та законних інтересів, а також зі скаргами у випадку їх порушення. Коли заявник звертається особисто до органу внутрішніх справ, який обслуговує дану територію, із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення та інші події, то оформлюються протокол усних заяв оперативним черговим або іншою службовою особою і в той же момент реєструються в журналі Єдиного обліку заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [3, с. 56].

Здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі виконує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Уповноважений здійснює такий парламентський контроль з метою: захисту прав та свобод людини і громадянина, визначених Конституцією і законами, а також міжнародними договорами України; дотримання та поваги до прав та свобод людини і громадянина з боку суб'єктів владних повноважень; припинення порушення прав та свобод людини і громадянина та сприяння їх відновленню [4, с. 1].

Неюрисдикційні форми захисту прав людини в сфері охорони здоров'я. В межах сфери охорони здоров'я здійснюється лише одна неюрисдикційна форма захисту, а саме медіація чи посередництво. Медіація визначається як один з найпоширеніших в міжнародній практиці альтернативних підходів до розв'язання конфлікту, головною метою якого є досягнення результату примирення між сторонами [5, с. 17].

Галузь охорони здоров'я є вкрай емоційною, особливо, коли йдеться про початок конфлікту, а саме його переростання з морально-деонтологічної природи у правову. Охорона здоров'я людини є комплексним інститутом, що включає в себе не тільки підготовку медичних кадрів і проведення різного роду організаційних, соціальних, науково-медичних заходів, а й профілактичні заходи, які Україна взяла на себе обов'язок проводити в інтересах попередження захворюваності людей на різноманітні хвороби. Основними особами конфлікту у сфері охорони здоров'я, як правило, виступають медичні працівники та пацієнти або члени їх сім'ї [1, с. 297].

В процесі коли сторони обирають форму захисту, таку як посередництво, тоді адвокату слід використовувати процедуру, визначену у статті 46 Кримінального кодексу України, де вказано механізм звільнення від кримінальної відповідальності через примирення винного з потерпілим [6, с. 67].

Практичне значення має посередництво в сфері охорони здоров'я через відновне правосуддя, тобто медіація у кримінальних справах. Як показує аналіз юридичної практики в даній галузі, медичних працівників, як правило, притягають до кримінальної відповідальності за статтею 140 Кримінального кодексу України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» [6, с.112].

Особа, права якої порушено в сфері охорони здоров'я має право і на судовий захист. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» правосуддя в Україні здійснюється у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального і конституційного судочинства. Судова система України включає в себе сукупність всіх судів держави (суди загальної юрисдикції і суд конституційної юрисдикції), заснованих на однакових засадах організації та діяльності, які здійснюють судову владу.

До судової системи України входять суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України, який належить до єдиного органу конституційної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції складають єдину систему судів, яка складається із загальних та спеціалізованих судів. Створення надзвичайних, а також особливих судів не допускається [7, с.1].

Звернення до суду як спосіб захисту громадян та реалізації їх права на отримання компенсації за завдані збитки виявляється останнім засобом, до якого вдаються громадяни, в силу нерозвиненості юридичної системи і правової культури.

Основними проблемами, що заважають ефективному судовому захисту прав пацієнтів, є: визначальне значення судово-медичної експертизи для винесення судових рішень при її наявній організації, що не гарантує незалежність та об'єктивність експертів; труднощі доказу провини медпрацівника; протиріччя в існуючому медичному законодавстві, до якого можна апелювати; гостра нестача кваліфікованих судово-медичних експертів, а також співробітників правоохоронних і судових органів, що спеціалізуються в сфері медицини; високі фінансові, тимчасові і інші витрати пацієнтів на організацію судового захисту своїх прав.

Кожна людина, яка звернулася за медичною допомогою, повинна знати про свої права і про можливість їх захисту в юридичних і соціальних питаннях, що супроводжують процес довготривалого лікування, повернення до трудової діяльності, оформлення інвалідності тощо.

Таким чином, знання організаційних основ захисту прав на охорону здоров'я та нормативно-правової бази дозволить громадянам успішно реалізувати свої права, отримувати безкоштовно всю необхідну допомогу, передбачену законодавством, впевненіше почувати себе за виникнення труднощів в процесі лікування і подальшої реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Науменко К.С. Поняття та види форм цивільно-правового захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття. *Форум права*. 2014. № 2. С. 296–300.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. No 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 07.01.2018 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 No 776/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Коваленко Т. Медіація: процедура врегулювання спорів за взаємною згодою сторін. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 1. С. 16–23.
6. Шевченко Я. М. Цивільний кодекс України: науково-практ. коментар: у 2-х ч. К.: Ін Юре, 2014. Ч. 1. 692 с.
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. No 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 12.05.2023).

Дмитрієва А. С.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ГАРАНТІЇ ЖІНОК У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлюється насамперед тим, що саме жінки потребують особливого та уважного захисту в силу своєї репродуктивної функції та причин фізіологічного характеру. Хоча проблематика питань спеціального правового регламентування трудових прав жінок не є новою, проте вона не втрачає своєї актуальності і до сьогодні.

Варто зазначити, що правове становище жінки пов'язане з особливостями її статі: вона виконує найважливіші функції материнства. Тому встановлення певних заходів з охорони праці жінок має відбуватися з урахуванням підвищеної уваги до фізіологічних особливостей їх організму. Через це правове регулювання цього питання обов'язково повинне включати систему додаткових гарантій, які змогли б допомогти їй справитися з подвійним навантаженням: бути залученою до праці та виконувати материнську функцію.

Окрім цього, мета регулювання національним законодавством питання щодо прав жінок полягає також у закріпленні їх рівності з чоловіками у сфері праці та забороні дискримінації, яка, на жаль, нині є досить поширеною у трудовій сфері.

Таким чином, враховуючи викладене вище дослідження гарантій праці жінок у трудовому законодавстві є надзвичайно актуальною темою сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жінки на території нашої держави отримали повноправний статус суб'єкта трудових прав, пройшовши довгий шлях становлення трудового законодавства.

Так званім початком існування трудового права можна вважати період XVII–XIX століть. У нормативно-правових актах того часу право на працю жінки було обмеженим.

Але з розвитком суспільства удосконалювалась і система законодавства, нормативно-правові акти якої закріплювали певні трудові гарантії для жінок. Така тенденція була обумовлена колективізацією та індустріалізацією, оскільки задля втілення всіх планів тих часів робочих рук не вистачало. У той період почали враховувати виконання жінкою материнської функції. Були прийняті норми, що забороняли працю жінок з урахуванням їх фізіологічного стану та виконання вищезазначеної функції. Із однієї сторони держава ніби піклувалася про жінок, а з іншої використовувала їх «на повну». Це продовжувалося до того часу, поки така політика не відобразилася на зниженні рівня народжуваності. Тільки після цього жінок знову почали розглядати як особливого суб'єкта трудових правовідносин.

Загалом кількість Конвенцій МОП, які спеціально присвячені захисту прав працюючих жінок, є відносно невеликою. Так, серед конвенцій МОП, що мають загальний характер можна виділити наступні: № 100 «Про рівну винагороду» (1951 р.), № 122 «Про політику в галузі зайнятості» (1964 р.), № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» (1958 р.), № 171 «Про нічну працю» (1990 р.), № 175 «Про роботу на умовах неповного робочого часу» (1994 р.).

На підставі аналізу міжнародно-правового регулювання праці жінок робимо висновок, що законодавство України щодо праці жінок в цілому відповідає вимогам міжнародних документів з цього питання, а в окремих випадках, зокрема щодо тривалості відпустки по вагітності та пологах, гарантій при розірванні трудового договору навіть встановлює більш високі стандарти.

Таким чином, національне законодавство не у повному обсязі слідує за сучасними тенденціями міжнародно-правового регулювання праці жінок, і не відмовляється від закріпленої ще за радянських часів системи достатньо високих та всеохоплюючих пільг для жінок, вагітних жінок та жінок-матерів.

Гарантії, що надаються жінкам у трудових правовідносинах, враховують виконання жінкою материнської функції, фізичні і фізіологічні особливості жіночого організму, його велику уразливість від негативного впливу виробничих чинників порівняно з чоловічим, меншу конкурентоспроможність

жінок на ринку праці, і передбачають надання працюючим жінкам додаткових пільг і переваг, що починаються вже з моменту прийому їх на роботу.

Гарантії, що надаються жінкам-працівникам, мають подвійну спрямованість. З одного боку, вони забезпечують рівність і заборону дискримінації, а з іншого – надають жінкам додаткові пільги і переваги у трудових правовідносинах.

В цілому, трудове законодавство України визначає наступні види гарантій праці жінок:

– забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям – за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю (ч.1 ст. 184 КЗпП України);

– не допускається залучення до робіт у нічний час, до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років (ст. 176 КЗпП України). Жінки, що мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей з інвалідністю, не можуть залучатись до надурочних робіт або направлятись у відрядження без їх згоди (ст. 177 КЗпП України);

– на прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, в тому числі таку, що знаходиться під її опікуванням або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень (ч.1 ст. 56 КЗпП України);

– скорочена тривалість робочого часу може встановлюватись за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, а також для одиноких матерів та батьків, які виховують дитину без батька (матері), у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікарняному закладі (ст. 51 КЗпП України).

В рамках дослідження проаналізовано 20 судових рішень. Судова практика з питань реалізації гарантій жінками прав в трудових правовідносинах свідчить, що права жінок в трудових правовідносинах захищаються державою, а тому внаслідок порушення трудового законодавства роботодавцями суди стають на сторону жінок позивачів.

Прикладом цього може стати рішення Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 14.04.2008 року справа № № 2-433/2008 рік судом було стягнуто з СТОВ «Нива» с. Зорівка Золотоніського району Черкаської області на користь ОСОБА_1 заробітну плату за період з 29.07.2006 року по 15.11.2006 року в сумі 4639 грн 98 коп., адже в ході судового розгляду було встановлено, що за рішенням ЛКК Золотоніської ЦРЛ у зв'язку з вагітністю позивачці по справі необхідне було вивільнення від тяжкої фізичної праці, що стверджується, довідкою № 550 виданою Золотоніської ЦРЛ 29.07.2006 року. Дану довідку позивачці видали на руки, яку вона передана особисто касиру СТОВ «Нива».

На неодноразові звернення до відповідача надати легшу роботу, позивачка отримала відповідь, що легкої праці у СТОВ «Нива» немає.

Але, ст. 178 КЗпП України передбачено, що вагітним жінкам відповідно до медичного висновку знижуються норми виробітку, норми обслуговування або вони переводяться на іншу роботу, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів із збереженням середнього заробітку за попередньою роботою, а частиною 2 передбачено, що до вирішення питання про надання, вагітній жінці відповідно до медичного висновку іншої роботи, яка є легшою і виключає вплив несприятливих виробничих факторів, вона підлягає звільненню від роботи із збереженням середнього заробітку за всі пропущені внаслідок цього робочі дні за рахунок підприємства, установи організації.

Таким чином, загалом держава, встановлюючи спеціальні правила щодо охорони праці жінок піклується про належний розвиток економіки та суспільства в цілому.

Денисюк А. С.,

студентка п'ятого курсу

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНІ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Постановка проблеми. Безпека продуктів харчування – глобальна проблема, яка загрожує найбільш охоронюваним законом цінностям: життю та здоров'ю людини, як експортно орієнтована діяльність з їх виробництва впливає на всю економіку України. Їх якість впливає на рівень життя, соціальну активність людини, її відтворення. Безпека харчових продуктів проявляється як вимоги до них продовольчої сировини та супутніх матеріалів через стандарти, які звичайно ставляться, запобігання загрозам шкідливого їх впливу на організм та здоров'я і не тільки нинішнього, але і майбутнього поколінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних проблем, які обумовлюють недосконалість національного законодавства у сфері продовольчої безпеки, є проблема відсутності розмежування правового регулювання питань безпеки та якості харчових продуктів та продовольчої сировини. Так, Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» передбачає контроль не лише за безпечністю, але і за якістю продуктів харчування. Проте *acquiscommunautaire* у цій сфері передбачає, що контролю з боку держави підлягає лише безпечність продукції, а якість забезпечується винятково ринковими механізмами. Необхідність переходу на європейські засади регулювання обґрунтована тим, що усунення розбіжностей у підходах до регулювання ринку продовольчих товарів є основною передумовою для створення зони вільної торгівлі такими товарами [1].¹

А. О. Ісічко зазначає, що, стандарти ЄС – це відсутність спонтанних та необґрунтованих перевірок виробника. Водночас при цьому діє чітка система правил, якими він має керуватися. Європейські країни відповідно налаштували свої контрольні системи, які сигналізують про рівень дотримання виробниками загальнообов'язкових правил таким чином, щоб не покласти надмірного обтяження на виробника [2].²

Регламент № 178/2002 Європейського Парламенту й Ради³ перейняв стратегію Білої Книги й визначає можливість відстеження як спостереження за продуктами харчування, кормами і їх інгредієнтами на всіх етапах виробництва, обробки й розподілу. Він установлює структуру підвищеної участі зацікавлених осіб на всіх етапах розробки закону про продовольство й визначає механізми, необхідні для підвищення впевненості споживачів у даному законі. Основні положення, описані Регламентом, охоплюють всіх промисловців харчової галузі, без шкоди чинному законодавству по певних секторах: м'ясна галузь, рибна галузь, ГМО і т. д. Імпортери рівною мірою охоплені цими заходами правового регулювання, оскільки вони зобов'язані вказувати, звідки вивезений товар.

У Євросоюзі встановлені правила маркування (Основні положення по маркуванню продуктів харчування: Директива Ради 2000/13/ЄС від 20 березня 2000 року⁴) продуктів харчування, щоб споживачі могли одержати всеосяжну інформацію про зміст і склад товару. В основі законодавства лежить принцип конструктивного маркування. Ціль складається в забезпеченні одержання споживачем всієї необхідної інформації відносно складу продукції, виробника, способів зберігання й підготовки тощо.

¹ Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського Союзу та України. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/10.pdf> (дата звернення: 12.01.2023).

² Ісічко А. О. Реформа сфери захисту споживачів. Чи готові ми до євростандартів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/02/10/7044602/> (дата звернення: 12.01.2023).

³ Регламент (ЄС) № 178/2002 Європейського парламенту і Ради від 28 січня 2002 року. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1116/files/Manual-178-2002_2020_03_30_12_14_37_136536.pdf (дата звернення: 12.01.2023).

⁴ Директива 2000/13/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 20 березня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 12.01.2023).

Директива 2003/89/ЄС від 10 листопада 2003 року⁵ зобов'язує вказувати на етикетці всі інгредієнти. Нові правила маркування зокрема спрямовані на інформування споживачів, що страждають алергією або які бажають не споживати певні інгредієнти з якихось причин. Вони передбачають включення всіх інгредієнтів продовольчих товарів на етикетці й скасовують «правило 25 %», що донедавна не зобов'язувало маркувати компоненти складових інгредієнтів, якщо вони становили менш 25 % кінцевого продовольчого продукту. Вказана Директива також визначає перелік інгредієнтів, що викликають алергію або нестерпність; алкогольні напої також повинні містити вказання щодо алергенів на своїх етикетках. Однак, тому що деякі інгредієнти або речовини, отримані з алергенів, не представляють ризику для алергиків, Директива передбачає, у перехідний період, процедуру, що дозволяє індустрії надати наукове обґрунтування цього й одержати умовне звільнення від маркування таких інгредієнтів або речовин.

Тому, держава зобов'язана забезпечити кожній людині право отримати або безпечні харчові продукти в продажу або безпечні страви та харчові послуги в громадському харчуванні, саме на неї покладається контролю за якістю продуктів харчування. Для запобігання несприятливим наслідкам у цій сфері у кожній державі здійснюються певні засади державної політики щодо забезпечення якості та безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини.

Список використаних джерел:

1. Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського Союзу та України. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/10.pdf> (дата звернення: 12.01.2023).
2. Ісічко А. О. Реформа сфери захисту споживачів. Чи готові ми до євростандартів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/02/10/7044602/> (дата звернення: 12.01.2023).
3. Регламент (ЄС) № 178/2002 Європейського парламенту і Ради від 28 січня 2002 року. URL: http://www.aui.org.ua/media/publications/1116/files/Manual-178-2002_2020_03_30_12_14_37_136536.pdf (дата звернення: 12.01.2023).
4. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» від 20 березня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 12.01.2023).
5. Директива 2003/89/ЄС Європейського парламенту та Ради від 10 листопада 2003 року. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:308:0015:0018:EN:PDF> (дата звернення: 12.01.2023).

---

⁵ Директива 2003/89/ЄС Європейського парламенту та Ради від 10 листопада 2003 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:308:0015:0018:EN:PDF> (дата звернення: 12.01.2023).

Бугайчук А. Ю.,

студентка третього курсу

*Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Кожного дня ми реалізуємо право на життя, проте ніхто не замислювався чи ми можемо від нього відмовитися. У юридичній доктрині ми можемо побачити, що право на життя є основоположним для інших прав. Кожне право людини ґрунтується на праві на життя.

Проблемні питання щодо правового регулювання питань евтаназії як в теорії, так і на практиці вивчали і вивчають науковці різних сфер діяльності, що підкреслює актуальність досліджуваної теми, а саме, як І. Майданюк, Дж. Монтгомері, І. Сілуянова, О. Старовойтова, Р. Стефвнчук, J. Montgomery, Г. Анікіна, М. Цвік, О. Петришиної.

Тому варто дослідити, чи людина може добровільно перервати своє життя? Бо *право на життя є абсолютним, природним та невід’ємним правом кожної особи, яке законодавчо закріплене*. Щоб дати відповідь на дане питання варто розглянути його детальніше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «життя» використовується у різних розуміннях, таких як соціальне, біологічне, філософське та інші. У соціальному розумінні життя – це значні за обсягом можливості, котрі має забезпечити держава, а у філософському – це одна із форм існування матерії, яка виникає у зв’язку із певних дій та розвитку. Також варто зазначити, як трактує «життя» біологічне розуміння, що це фізіологічне існування людини.

Поняття «життя» найвище нематеріальне благо в правовому значенні. Воно виникає з моменту відділення життєздатної дитини від організму матері під час фізіологічних пологів, яке триває протягом функціонування головного мозку. Терміни «життя» і «право на життя» не тотожні, тому що варто зазначити, що право на життя – це природна невід’ємна від особистості і гарантована нормами внутрішнього законодавства та міжнародно-правовими актами можливість захисту недоторканності життя і свободи розпоряджатися ним, яка має складну структуру та зміст, обумовлені її сутністю.

Тобто ми можемо вважати, що право на життя є провідним, невід’ємним, невідчужуваним та непорушним правом кожної людини. Дане право належить людині від народження і захищається державою. Воно є основним, бо життя людини – це найвища цінність, всі інші права втрачають свій сенс в разі смерті людини.

Для аналізу співвідношення двох понять «права на життя» та «евтаназії» також варто розглянути дефеніцію слова «евтаназія». Слово «евтаназія» походить від грецьких слів «eu» (добро) і «thanatos» (смерть), яке у перекладі означає «безболісна та легка смерть».

Ідея евтаназії полягає у тому, що замість того, щоб приректи когось на повільну, болісну або негідну смерть, евтаназія дозволить пацієнту відчути відносно «хорошу смерть». Тому варто дослідити, як вчені трактують визначення «евтаназія».

Першим вченим, котрий використав дане поняття є Френсіс Бекон. У своїй праці «Про гідність і примноження наук» він писав: «Я повністю переконаний, що обов’язок лікаря полягає не лише в тому, щоб відновлювати здоров’я, а й у тому, щоб полегшувати страждання і муки, що несуть хвороби, і це не лише тоді, коли таке полегшення болю як небезпечного симптому може привести до одужання, а й у тому випадку, коли вже немає жодної надії на спасіння і можна зробити лише саму смерть більш легкою та спокійною, тому що ця евтаназія... вже сама по собі є немалим щастям» [1], це поняття він розглядав не як позбавлення людини життя, а як надання знеболення. Тобто метою евтаназії є не смерть хворого, а зменшити больові відчуття смертельної хвороби під наглядом лікаря.

І. Сілуянова зазначає, що евтаназія – це усвідомлена дія, що призводить до смерті безнадійно хворої людини відносно швидким та безболісним шляхом з метою припинення страждань. [2] Проте це визначення не є повним та достатнім. О. Старовойтова пропонує визначення евтаназії як дії або бездіяльності лікаря, іншої людини або самого хворого, що тягне за собою настання миттєвої безболісної смерті

останнього. [3] Дане визначення є ширшим та повнішим, тобто евтаназія визначається як прискорення смерті пацієнта з метою запобігання подальшим стражданням.

Дефініція поняття «евтаназія» також закріплена у ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Так, евтаназією є навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. При цьому, у даній статті зазначено, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, а активні заходи щодо підтримання життя хворого припиняються в тому випадку, коли стан людини визначається як незворотня смерть. [4]

Керуючись вище викладеним ми можемо дати визначення терміну евтаназія. **Евтаназія** – це позбавлення життя лікарем смертельно хворого пацієнта, який змушений терпіти сильні моральні чи фізичні страждання, здійснене в суворій відповідності до встановленої законом процедури на свідоме прохання хворого.

Розглянувши теоретичну основу провідних понять дослідження можна підсумувати, що право на життя є основоположним правом для інших прав та евтаназія є ніби таким своєрідним «антонімом» у нормативному просторі для права на життя.

Життя є найвищою цінністю в Україні і оберігається законодавством. Право на життя є одним із прав, яке має всі ознаки природного. І тому можна зробити висновок, що воно є природним.

Евтаназія є широким поняттям, яке застосовується у сучасному законодавстві України, яке немає механізму реалізації, і прямо залежить від права на життя. Дані поняття взаємопов'язані, оскільки право на життя оберігає осіб від свавільного і незаконного позбавлення життя. А евтаназія передбачає право на смерть, яка може безпосередньо залежати від волі хворого чи його родини.

Евтаназія має різні види та форми, які розробили та систематизували зарубіжні науковці та дослідники.

Право на життя є складним поняттям, яке розвивалося багато століть. Його відносять до першого покоління прав людини, які нормативно закріплювалися на початку 13 століття у конституціях низки країн.

Воно еволюціонувало найбільше на початку 20 століття у європейському регіоні. Основним нормативним документом є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., а саме стаття 2 Конвенції. Надалі даний міжнародний нормативно-правовий документ, який використовують країни, які його ратифікували у своєму законодавстві, як основоположний для національного законодавства.

Держави, які ратифікували дану Конвенцію, вони зобов'язані виконувати позитивні та негативні обов'язки, які є необхідними для повного дотримання реалізації права на життя. Важливою гарантією виконання державою її негативних зобов'язань є заборона смертної кари. Я вважаю, що якщо держава, яка не виконає негативний обов'язок, то вона не може в повному обсягу забезпечувати реалізацію права на життя.

Позитивними обов'язками держави з реалізації права на життя розуміється зобов'язання держави створювати належні умови для реалізації цього права. І, на мою думку, ці обов'язки мають бути реалізовані відразу після негативних, тому що реалізуючи лише один із обов'язків, дане право буде не ефективним.

Еволюція даного права нам демонструє гуманність суспільства та народів, щодо життя і розуміння, що воно є найвищою цінністю, проте це відбулося відносно нещодавно. Та в майбутньому необхідно вдосконалювати систему реалізації права на життя, тому що при розвитку новітніх технологій, науки і т.д., виникатиме необхідність внесення нових змін до законодавства і основоположний нормативних актів, які використовуються на міжнародному рівні.

Повна реалізація права на життя відбулася лише на 10 рік незалежності України. Відбувалася колосальна зміна трактування права на життя у нормативно-правових документах від перебування України у статусі, як адміністративної одиниці – республіки, та незалежної держави. Оскільки, радянська влада не мала на меті ратифікувати міжнародні нормативно-правові акти та толерувала використання такої санкції смертна кара.

Проте при еволюції законодавства України, нормотворці написали статтю 27 Конституції України, яка у повному трактує право на життя та можливість його реалізації.

Позитивний момент у законодавстві України це принцип стримувань та переваг, тобто при неправомірному перешкоджанні реалізації права на життя особа може звернутися до суду для забезпечення

можливості реалізація права на життя. Якщо національні суди України ігнорують Вашу проблему, або не змогли забезпечити можливість на подальшу реалізацію права на життя, то можна звернутися до Європейського суду з прав людини, що є високим показником контролю реалізації цього права.

Також варто підмітити, що для повної та невід'ємної реалізації права на життя є особа, яка уповноважена ВРУ, яка здійснює безпосередній контроль. Дані способи для контролю реалізації цього права є достатніми.

Підсумовуючи вищевикладені матеріали, то законодавство України не готове до внесення змін, щодо реалізації права на еутаназію, як у низки зарубіжних країн. Історично стабільне законодавче закріплення права на життя регіональному рівні відбулося лише у 50-х роках 20 століття. Водночас закріплення поняття життя як основної цінності держави, відбулося при становленні незалежної України.

Суспільство на даний момент свідомо надає пріоритет праву на життя та розуміє, що ніхто свавільно не може бути позбавлений життя. Щодо можливості застосування смертної кари як покарання в державі, то в Україні визнано, що вона суперечить Конституції України в Україні лише 29 грудня 1999 року Рішенням Конституційного Суду України № 11- рп/99. Остаточо як вид покарання її скасовано у 2000 році. У 2001 року вже не передбачено смертної кари як виду покарання в Кримінальному кодексі України. Кожен Українець при порушенні права на життя або перешкоджанні реалізації права на життя може звернутися до суду, що свідчить про

Термін еутаназія не використовується у сучасному законодавстві України у значенні, яке використовується у зарубіжних країнах. Також не передбачений механізм реалізації права на еутаназію, оскільки це суперечить законодавчо закріпленому праву на життя. Право на життя передбачає, що ніхто не може бути позбавлений життя, оскільки це є невід'ємне право людини.

А чи право на смерть протирічить законодавству України, на мою думку, ні, оскільки еутаназія є вільним вибором кожної особи, яке може бути використане за певних умов, які унеможливають нормальне життя смертельно хворому, якого вилікувати неможливо. Це свідомий вибір дієздатної особи, яка може вільно розпоряджатися своїм життям.

У наслідок небізнаності суспільство може бути негативно налаштоване, щодо внесення змін до законодавства, щоб легалізувати еутаназію, оскільки вони достатньо не проінформовані в питаннях реалізації, поняттях і способах еутаназії. Тому необхідно проводити ознайомчі зустрічі, розповсюджувати інформацію про еутаназію і т.д., щоб у майбутньому можна було внести зміни до законодавства, зокрема до Конституції України шляхом всеукраїнського референдуму, або внесенням змін Верховною Радою України.

Громадяни України стикалися, або їхні рідні, з необхідність використання права на смерть, проте їм було відмовлено у цьому проханні, оскільки це є протизаконно і лікар буде вважатися вбивцею, а якщо це зробить особисто смертельно хворий, то самогубцем.

Тому варто для початку ознайомити суспільство з терміном еутаназія, з її необхідність закріпити на законодавчому та створити механізм реалізації права на смерть, який можна запозичити у зарубіжних країнах.

Список використаних джерел:

1. Френсіс Б. «Про гідність і примноження наук». 1971. 568 с.
2. Силуянова І. В. Етика лікування. Сучасна медицина та православ'я. Харків : Право, 2001. 320 с.
3. Старовойтова О. Е. Еутаназія та закон. Актуальні проблеми правового регулювання медичної діяльності. Харків : Право, 2002. 282 с. С. 149–150.

Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 4.

ЗМІСТ

Андроциук В. В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОСТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ІЮСТИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	3
Чернецька Т. В. ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	6
Штена Д. В. МЕДІАЦІЯ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ	8
Юрчук А. Ю. СТАТУС МЕДІАТОРА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	13
Шарана Б. Ю. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	16
Цверкалюк А. Ю. ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	19
Халімончук О. М. МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ ЯК НОВЕЛА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	22
Фісай Ю. РОЗМЕЖУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ	24
Фенчак К. П. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ТА ДОСТОЇНСТВА ПАЦІЄНТА	26
Турович Ю. В. ОРГАНІЗАЦІЇ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ (ОБ'ЄДНАННЯ МЕДІАТОРІВ) ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ	29
Степовенко В. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ В ДОГОВІРНИХ, ГОСПОДАРСЬКИХ, СІМЕЙНИХ ТА ТРУДОВИХ СПОРАХ	32
Слободянюк М. В. СПІВВІДНОШЕННЯ МЕДІАЦІЙНОЇ ТА МИРОВОЇ УГОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	35
Сидорук А. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	37
Селецька Д. О. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТОВІРНУ ТА СВОЄЧАСНУ ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я	41
Саноян Ю. М. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ТА БІЖЕНЦЯМ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ЄС	44
Джула Н. О. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ	46
Рачковська В. Ю. ІНСТИТУТ УСИНОВЛЕННЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	48
Польовий Я. В. СПІВВІДНОШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: СУДОВА ПРАКТИКА	52
Патей Т. І. СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	54
Шелестюк Ю. С. ЛІКАРСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	57
Павлюк С. Ю. ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У ПРОЦЕДУРІ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС	61

Опольська А. О. ПРАВО НА АБОРТ ЯК ОДНЕ З РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЖІНКИ	64
Нагребецька Л. Р. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТА З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	67
Мохнюк Т. О. ТІЛЕСНА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН	70
Мороз А. В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	74
Масира М. М. ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В НАТО, ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ	77
Ляшук О. В. ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	80
Лещук Д. П. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	83
Кушнір І. М. ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	86
Котоуч Е. Ш. «ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДИСТАНЦІЙНО В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС»	90
Костюк В. В. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВИД НЕПОЗОВНОГО СУДОЧИНСТВА: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	94
Кость А. Ю. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ	96
Козак І. Р. МЕДІАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	99
Клокова А. С. РЕГУЛЮВАННЯ ГЕСТАЦІЙНОГО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	102
Льчук Д. І. УЧАСНИКИ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС	104
Зосімчук Д. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РІЗНИХ ФОРМ СІМЕЙНОГО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	108
Веретильник О. Ю. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	111
Дмитрієва А. С. ГАРАНТІЇ ЖІНОК У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	113
Денисюк А. С. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНІ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄС	115
Бугайчук А. Ю. ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ	117

Наукове видання

**Матеріали Круглого столу
«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА»**

(м. Острого, 18 травня 2023 року)

Відповідальний за випуск *Тетяна Блацук*
Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 14,18. Електр. вид. Зам. № 17–24.
Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острого, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.